

Громадська думка про правотворення

/Інформаційно-аналітичний бюлетень на базі оперативних матеріалів/

№ 10 (135) травень 2017

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

У Верховній Раді завершила роботу Глобальна конференція відкритості органів законодавчої влади

«Розбудова громадянської довіри через відкритість та залученість».....2

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

С. Закірова

Прогнози і оцінки експертів концепції пенсійної реформи.....3

Проект пенсійної реформи уряду Володимира Гройсмана: головні новації та зміни.....13

Українські ЗМІ про пенсійну реформу.....20

О. Кривецький

Чи стане Єдиний державний реєстр військовослужбців дієвим?.....26

І. Беззуб

Приватна детективна діяльність: українські реалії та зарубіжний досвід 30

ПРАВО: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

О. Бусол

Свобода панорами у світі: законодавче регулювання авторського права на зображення архітектурних об'єктів.....40

ЕКОНОМІЧНІ РИЗИКИ ТА ПРОГНОЗИ

Моніторинг законодавства.....50

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА 54

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

У Верховній Раді завершила роботу Глобальна конференція відкритості органів законодавчої влади «Розбудова громадянської довіри через відкритість та залученість»

У Верховній Раді України завершила роботу друга Глобальна конференція законодавчої відкритості «Розбудова громадянської довіри через відкритість та залученість», організована Ініціативою «Відкритий парламент» в Україні, Робочою групою законодавчої відкритості та парламентом України.

Участь у заході взяли голови парламентів, депутати, парламентські експерти – понад 300 учасників з понад 50 країн світу.

У перший день конференції Голова Верховної Ради України А. Парубій особливо підкреслив, Україна є однією з восьми країн світу, яка розробила План дій парламентської відкритості і вже може похвалитися першими досягненнями. Він зауважив, що неабиякий інтерес до цієї конференції, високе представництво великої кількості держав ще раз підтверджує актуальність і важливість реформування парламентів на шляху до відкритості.

Під час конференції її учасники обмінялись досвідом щодо останніх тенденцій на шляху до відкритості та прозорості парламенту, представили кращі світові практики IT інструментів громадської участі. Зокрема, обговорено проблеми поширення фейкових новин і дезінформації, що може негативно впливати на якість публічних дискусій. Під час сесії було обговорено світовий досвід того, як парламенти можуть розробляти й втілювати стратегії протистояння новим ризикам, дотримуючись при цьому стандартів відкритості.

Другий день конференції розпочався з виступу П. Кокса, экс-президента Європейського парламенту, Голови Місії з оцінки потреб Верховної Ради України, на тему: «Прозорість парламентів та демократичні перетворення». Він проаналізував зв'язок між законодавчою відкритістю та зміцненням демократичних процесів.

Перед учасниками Глобальної конференції виступила голова Комітету з питань свободи слова та інформаційної політики В. Сьюмар. Вона наголосила, що питання відкритості, підзвітності, прозорості – одне з пріоритетних у діяльності Верховної Ради України.

Подальша дискусія була насичена темами бюджетної політики, застосування відкритих даних і парламентської етики. Під час сесії «Відкриті законодавчі дані: можливості та найкращі практики» було проаналізовано те, як відкриті дані можуть допомогти залучити громадян до законодавчих процесів, а групою експертів – надано рекомендації парламентам, зацікавленим в оприлюдненні більшої кількості інформації у формі відкритих даних. Під час обговорення питання щодо регулювання лобістської діяльності та парламентської етики представник організації Transparency International зазначив, що дотримання стандартів етики у законодавчій діяльності є важливим чинником підтримання довіри громадськості до парламентів. Він додав, що

політичну корупцію важко знайти, а ще важче її виявити. При цьому експерт назвав приклади країн, які мають позитивний досвід відкритості лобістської діяльності. Окремо він зупинився на прикладі Канади. Також промовець відзначив позитивний досвід електронного декларування, який має Україна. Під час обговорення питання дотримання парламентської етики народний депутат України О. Сотник акцентувала увагу на проблемі неперсонального голосування.

Під час дискусії «Відкриті бюджети: роль парламентів» було представлено напрацювання Офісу фінансового та економічного аналізу Верховної Ради.

У своєму виступі голова Комітету у закордонних справах Г. Гопко зауважила, що Верховна Рада України теперішнього скликання багато зробила у напрямі відкритості, створила антикорупційні органи, запровадила електронне декларування. Вона наголосила, що попри триваючу російську агресію, Україна протистоїть загрозам і викликам і провидить реформи.

На завершення конференції із заключним словом виступила голова підкомітету з питань євроатлантичного співробітництва та євроінтеграції Комітету у закордонних справах С. Заліщук.

Вона зазначила, що протягом двох днів учасники конференції говорили про відкритість і прозорість. Проте, зауважила парламентарій, нашою найголовнішою місією є посилення влади народу, формування більш справедливих і чесних правил у суспільстві, боротьба з нерівністю та протидія корупції. За словами С. Заліщук, «корупція не є прокляттям», адже ми багато чого навчилися у подоланні цього явища. Ми досягли того, щоб держслужбовці та парламентарії відкрили свої декларації, додала вона. Депутат наголосила, що у світі зростає суспільний запит на прозорість і підзвітність. На її переконання, причинами такого зростання є насамперед нова культура горизонтального спілкування, технології та багатосторонні антикорупційні ініціативи. С. Заліщук висловила упевненість, що зміни у цих сферах відбуватимуться дедалі скоріше. Прозорість вимагає зусиль від політиків, правоохоронців, журналістів та активістів, зазначила вона і закликала сприяти та підтримувати позитивну роль нагляду громадянського суспільства над урядами (*Офіційний веб-портал Верховної Ради України* (<http://rada.gov.ua/news/GlobalConference/144762.html>). – 2017. – 20.05).

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

С. Закірова, канд. іст. наук, ст. наук. співроб. НЮБ НБУВ

Прогнози і оцінки експертів концепції пенсійної реформи

Оцінити розвиток будь-якого суспільства в сучасному світі можна за одним простим показником – проаналізувавши рівень і тривалість життя літніх людей. На жаль, українські реалії у цьому напрямі вкрай невтішні. І хоча Конституція України передбачає право громадян на соціальний захист у старості і навіть декларує гарантії отримання пенсій та інших видів соціальних

виплат, які мають забезпечувати достойний рівень життя, якість життя більшості пересічних пенсіонерів в Україні далека не тільки від комфортного та бажаного, але й просто від задовільного рівня. І з кожним роком стан пенсійного забезпечення не стає кращим, а дедалі більше нагадує рух у глухий кут.

Виконавчий директор Міжнародного фонду Блейзера О. Устенко, коментуючи ситуацію, що склалася, наголошує: «Є два можливі шляхи. Перший – продовжувати ховати голову в пісок, нібито нічого не відбувається. Тоді незабаром зіткнемося з тим, що було в Грузії, де всі отримують єдину соціальну пенсію: немає різниці, який трудовий стаж, де і скільки працював, які заслуги перед Батьківщиною. У всіх однакова мінімальна пенсія». Другий варіант, на думку експерта, ще гірший. Він полягає у повторенні шляху країн азійської частини колишнього СРСР, де пенсійної системи взагалі не існує. «Свого часу у цій сфері там стався колапс, і турбота про пенсіонерів стала турботою їхніх сімей, а не держави», – зазначає О. Устенко.

Тож не дивно, що завдання реформування системи пенсійного забезпечення громадян України є одним з найгостріших питань українського сьогодення. І тим важливішою і актуальною є комунікація влади із суспільством з метою пояснення суті і характеру змін, які торкнуться сьогодні чи у майбутньому кожного без винятку українця.

Про реалізацію пенсійної реформи як найважливішого завдання своєї команди Прем'єр-міністр В. Гройсман заявив ще на початку роботи на посаді керівника уряду. Про певні кроки та підготовку пенсійної реформи йдеться вже не перший місяць, час від часу і від Прем'єр-міністра, і від відповідних міністрів та їхніх заступників лунають заяви та запевнення. Натомість цілісного проекту пенсійної реформи, яку мали представити у квітні 2017 р., українське суспільство поки ще так і не побачило. Утім, було анонсовано нову дату – до кінця травня відповідний законопроект буде представлено громадськості і законодавчому органу.

Більше того, 12 травня 2017 р. в ефірі телеканалу «112 Україна» Прем'єр-міністр України В. Гройсман заявив: «З 1 жовтня 5 млн 620 тис. українських пенсіонерів отримають підвищену пенсію. Якщо я це не зроблю, будь ласка, я готовий тоді піти у відставку, але я знаю, що я це зроблю, я знаю, що ми це зробимо спільно з коаліцією і президентом, узгодимо ці рішення, будуть підписані президентом, і ми їх втілимо».

Міністр соціальної політики України А. Рева заявив, що спеціалісти його міністерства, Міністерства економічного розвитку і торгівлі, Міністерства фінансів, Пенсійного фонду вже рік активно і скрупульозно працюють на рівні експертів із представниками МВФ і Світового банку. І хоча на початку цієї співпраці, іноземні партнери не довіряли українським фахівцям, сьогодні, як зазначає А. Рева, взаєморозуміння досягнуто, і представники МВФ готові прислухатися до альтернативних пропозицій, що підтвердило підписання Меморандуму 2 березня 2017 р. Насамперед, за словами міністра, це стосувалося непохитності позиції української сторони про недопущення підвищення пенсійного віку, яку вдалося відстояти саме завдяки переконанню іноземних партнерів у можливостях запровадження інших механізмів, що не будуть мати такого негативного впливу на українське суспільство.

Голова місії МВФ в Україні Рон ван Роден у квітні 2017 р., вже після певного узгодження позицій з українською стороною, також наголосив на терміновості проведення пенсійної реформи: «Хоча економісти часто розходяться в думках щодо ряду проблем в Україні, всі вони одноставно доходять згоди з одного питання: пенсійна система України не відповідає викликам сучасності і фінансово нестійка». Керівник місії МВФ підкреслив, що обговорення реформування пенсійної системи в Україні відкладалося занадто довго. Тож тепер настав час, коли необхідно обговорювати рішення і досягати суспільної згоди щодо їх впровадження.

«Не існує жодних сумнівів у тому, що пенсійні реформи важкі й непопулярні. Однак також не повинно виникати ніяких сумнівів щодо того, що лише за повноцінної пенсійної реформи, за якої скоротиться приплив нових пенсіонерів і збільшиться число громадян, які сплачують внески в пенсійну систему, можливо підвищити пенсійне забезпечення. Це дозволить зменшити рівень бідності серед літніх людей та зберегти всю систему і бюджет у фінансово життєздатному стані для майбутніх поколінь», – зазначив Рон ван Роден.

Модель, яку запропонували наші реформатори МВФ, передбачає відновлення соціальної справедливості у пенсійному забезпеченні відповідно до трудового стажу і рівня заробітної плати пенсіонерів, усунення загальних диспропорцій у пенсійній системі, скасування оподаткування пенсій і створення бездефіцитного бюджету солідарної системи Пенсійного фонду до 2024 р.

Пояснюючи, чому уряд ніяк не оприлюднить проект пенсійної реформи, хоча вже рік тому було бачення реформи, обговорювалися її окремі аспекти, міністр соціалітики А. Рева наголосив: «Законопроект – це комплексний документ, об’ємний, і, як ми знаємо, “диявол криється в деталях”. Ось деталі повинні бути відпрацьовані дуже серйозно, тому що цей документ повинен зробити революцію в свідомості людей. І в такій серйозній справі, як революція, дрібниць бути не може, все повинно бути продумано, і на всі питання повинні бути дані відповіді не постфактум, а в момент, коли цей документ виноситься для обговорення».

Разом з тим А. Рева підкреслив, що пенсійна реформа потребує кардинальних і швидких змін, затягувати процес уже дуже небезпечно для стану пенсійного забезпечення. Крім того, за словами профільного міністра, пенсійна реформа повинна спричинити зміни в супутніх речах. «Вона повинна бути скоординованою у часі і просторі з діями інших відомств, тому що зміни в законодавстві тягнуть за собою зміни і в ряді інших позицій».

І хоча цілісний проект реформи поки ще не представлений, натомість суспільство на підставі численних інтерв’ю високопосадовців уже має певне уявлення про головні пріоритети та завдання пенсійної реформи в Україні. Комунікація влади і суспільства з цього приводу відбувається сьогодні на доволі високому рівні, що забезпечує широку інформаційну кампанію.

Як зазначає оглядач «Урядового кур’єра» Л. Коваль, у березні 2017 р. в Інституті Горшеніна представники влади, незалежні експерти та науковці провели перший етап публічного обговорення пенсійної реформи. Другим етапом стане проведення публічних консультацій із зацікавленими сторонами.

Далі – формування Зеленої книги, до якої збиратимуть усі проблемні та гостро дискусійні моменти щодо запровадження обов'язкової накопичувальної пенсійної системи, і Білої книги – дороговказу щодо їх розв'язання. Потім відбудуться слухання у профільних комітетах Верховної Ради та парламентські слухання. Завершальним етапом стане подання законопроекту до ВР та голосування. Встигнути все це намагаються до 1 січня 2018 р.

Враховуючи озвучені орієнтири, політики, експерти та громадські діячі почали активно обговорювати реформу пенсійного забезпечення. Попри різні підходи до процесу реформування і оцінку діяльності уряду всі учасники громадського обговорення поділяють думку про необхідність проведення пенсійної реформи, оскільки затягування цього процесу ставить під велике питання вже не розмір, а навіть існування і сучасних, і майбутніх пенсій. Більшість експертів не просто аналізують підхід уряду і МВФ до реформи, але і пропонують можливі варіанти виходу з тієї складної ситуації, в якій опинилася українська пенсійна система.

Наведемо дуже показові відомості про надходження і виплати з Пенсійного фонду України за два роки, які наочно демонструють ситуацію:

2016 р. – на пенсії потрібно 257 млрд грн, із них з Державного бюджету до ПФ надійшло 145 млрд грн.

2017 р. – на пенсії потрібно 284 млрд грн, із них з Державного бюджету до ПФ надійде 141 млрд грн.

Про колосальний дефіцит Пенсійного фонду і загрозливі тенденції говорить і міністр соціальної політики А. Рева: «Зрівнялівка» у розмірах пенсійного забезпечення тих, хто чесно працював усе життя, і тих, хто не пропрацював жодного дня, призвела до демотивації людей платити внески до Пенсійного фонду, і, в результаті, до його дефіциту в розмірі понад 140 млрд грн. В Україні сьогодні найгірший показник у Європі – на 12 млн пенсіонерів припадає 12 млн працюючих громадян, які сплачують внески». Натомість міністр бачить можливість виправлення цієї ситуації завдяки залученню нових платників внесків до Пенсійного фонду, оскільки в Україні, за словами міністра, 26 млн працездатного населення і велика кількість працівників, які отримують зарплатню неофіційно і не відраховують соціальні податки.

Зараз, за словами директора європейського департаменту МВФ П. Томсена, дефіцит Пенсійного фонду України другий за розміром у світі щодо ВВП країни.

Виконавчий директор Центру соціально-економічних досліджень «CASE Україна» Д. Боярчук зазначає, що головною метою реформи є зменшення дефіциту Пенсійного фонду. На його переконання, підхід уряду і МВФ допоможе не лише збалансувати Пенсійний фонд, а й матиме стабілізуючий вплив на українську економіку загалом.

Конкретними цифрами і показниками українських реалій виконавчий директор Міжнародного фонду Блейзера О. Устенко доводить, що сучасна українська пенсійна система вже не життєздатна. На тлі слабкої економіки, війни, неякісного бізнес-клімату та інших чинників виник колосальний дефіцит пенсійного фонду, який перевищив 6,4 % ВВП. При цьому, за словами експерта, 11 % ВВП сплачується у вигляді єдиного соціального внеску, а в Європі – 9 %

ВВП, у США – 5 % ВВП. Тобто система прийде до колапсу вже в найближчому майбутньому, резюмує О. Устенко.

Натомість не все так однозначно сприймається у колі аналітиків. Зокрема, М. Онуфрик, експерт Інституту суспільно-економічних досліджень, вважає, що фінансової прірви Пенсійного фонду немає, оскільки він збалансований, пенсії виплачуються вчасно, хоча і частково за рахунок фінансування з Державного бюджету. Але є фінансова прірва солідарного рівня, яка не може бути вирішена без запровадження обов'язкового накопичувального рівня, оскільки залежить від демографічної ситуації.

Для подолання фінансової діри Пенсійного фонду експерти пропонують різні методи. Так, експерт з питань пенсійної реформи В. Щербина вважає, що зменшити або повністю ліквідувати цю прірву можливо за умов встановлення нульової ставки єдиного соціального внеску (ЄСВ), зменшення податку на додану вартість до 10–12 %, податку на доходи фізичних осіб – 18–20 %, а податку на прибуток підприємств – на рівні 28–30 %. Він наголошує, що цим буде встановлено рівень перерозподілу праці на межі 35–36 %. Наслідком цього стане зростання економіки, нормальна взаємодія сімейних бюджетів і, головне, подолання суспільних проблем.

Інші варіанти розв'язання проблеми бачить економіст В. Мельничук. «Перший – збільшивши ставки ЄСВ, другий – зменшивши пенсії, третій – збільшивши пенсійний вік. Четвертий – вивести з Пенсійного фонду невластиві для нього видатки, наприклад, доплати до мінімальної пенсії. Ці видатки доволі великі. Оскільки вони соціальні, то йти вони повинні з бюджету, а не з Пенсійного фонду». Кардинально ж збалансувати Пенсійний фонд, вважає економіст, можливо лише завдяки впровадженню трирівневої пенсійної системи.

Таку думку поділяє більша частина експертного середовища. Насамперед, на думку оглядачів, необхідно перейти до моделі пенсійної системи, яка складається з трьох рівнів: солідарного, обов'язкового накопичувального і добровільного накопичувального. Про це ж говорить і міністр соцполітики А. Рева, але наголошуючи, що перехід цей має відбуватися поступово і так, щоб принаймні 75 % пенсії мали становити надходження від солідарного рівня пенсійного забезпечення.

У зв'язку з такими пропозиціями частина експертів вважає, що необхідно говорити не про пенсійну реформу, а про докорінну зміну системи пенсійного забезпечення. Зокрема, кандидат економічних наук, економіст В. Мельничук зазначає, що у пропозиціях міністерства мова йде лише про параметричні зміни солідарної системи, приведення її до працюючого стану. Але це, на його думку, не реформа, а часткові зміни.

З такою точкою зору погоджується і експерт групи Реанімаційного пакету реформ з питань пенсійної системи Г. Третьякова: «Реформа – це зазвичай те, що змінює суспільні відносини, а економія в секторі солідарного пенсійного забезпечення – це не реформа».

Експерт Інституту суспільно-економічних досліджень М. Онуфрик підкреслює, що це лише косметичні зміни, адже вони змінюють окремі параметри, а не реформують систему. Вона констатує: «Трирівнева система

пенсійного забезпечення на сьогодні вже виписана у Законі України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 2003 р., але до цього часу діє лише два рівні: солідарний та добровільний накопичувальний. 2-ий рівень – обов'язковий накопичувальний – не запроваджується через різноманітні політичні причини».

Натомість деякі експерти вважають, що за умов, коли урядовці намагаються «запустити» роботу всіх рівнів, оголошений процес реформування виглядає скоріше саме як зміна цілої системи пенсійного забезпечення.

Перший рівень (єдиний працюючий в сучасній Україні) – солідарна система. Сьогодні до Пенсійного фонду відповідно до солідарного рівня надходять обов'язкові відрахування із зарплат у вигляді єдиного соціального внеску кожного працівника. Ці кошти практично не інвестуються, а майже одразу виплачуються пенсіонерам. Це базова, фундаментальна частина системи пенсійного забезпечення. Вона залежить від ряду параметрів, головний з яких – співвідношення пенсіонерів і працюючих. Виконавчий директор Міжнародного фонду Блейзера О. Устенко зазначає, що на рівень надходжень до Пенсійного фонду та виплат з нього за солідарною системою впливають і демографічні показники. За його словами, у нас об'єктивно збільшується середня тривалість життя, але пенсійна система не змінювалася десятиліттями. Крім того, спад економічного виробництва, війна, тінізація економіки, міграційні потоки, повільні реформи, на думку експерта у сфері економіки, спричинили наявні проблеми пенсійного забезпечення. «Тому у нас 10 працівників утримують 13 пенсіонерів. А 10 на 10 – це гранично допустима межа», – констатує О. Устенко.

З цим погоджуються і міжнародні експерти. «В Україні дуже велика кількість пенсіонерів по відношенню до кількості людей, що платять внески в пенсійний фонд, це співвідношення 1 до 1», – підкреслив директор європейського департаменту МВФ П. Томсен.

Як зазначив голова місії МВФ в Україні Рон ван Роден, хоча українські пенсії загалом невеликі, утім, з огляду на значну кількість пенсіонерів внески соціального страхування покривають лише половину коштів, необхідних для виплати пенсій. «Ця недостатність ресурсів говорить також про чималий розмір тіньової економіки в Україні. Дуже висока частка працівників, за яких не сплачуються жодні внески соціального страхування або такі внески сплачуються лише на основі мінімальної зарплати, навіть якщо працівники отримують більше», – наголосив європейський фінансист.

Тому, враховуючи все вищезазначене, солідарна система, яка сьогодні фактично і є пенсійною системою України, не може ефективно виконувати свої функції.

Другий рівень – обов'язковий накопичувальний. На вже згаданому заході в Інституті Горшеніна широко обговорювалося запровадження цього рівня системи пенсійного забезпечення. Як було зазначено на круглому столі, пропозиції влади передбачають два основних моменти: 1) встановлення обсягу обов'язкових внесків у розмірі 2 % у 2018 р. із щорічним збільшенням на 1 % до досягнення 7 % заробітної плати працівника; 2) залучення до участі у системі громадян, що працюють, вік яких не перевищує 35 років. Старші українці теж мають право долучитися до системи, але за власним бажанням.

Ця складова пенсійного забезпечення, на відміну від першого солідарного рівня, персоніфікована. Як зазначає оглядач видання Derou.ua О. Шевнін, це вже персональні гроші: на людину відкривається рахунок, з якого вона може зняти накопичені кошти після досягнення певного віку – або всю суму одразу, або частинами у вигляді щомісячних виплат. Він підкреслює, що накопичувальний фонд, як і пенсійний, є державним. За певний проміжок часу людина може покласти на свій рахунок суму коштів, які, за законами економіки, мають не просто зберігатися, а працювати, щоб примножуватися, а не знецінюватися. Але тут виникає велика проблема недовіри українського населення до гарантій держави щодо збереження їхніх пенсійних накопичень.

Перестороги з цього приводу висловлюють й інші експерти. Зокрема, заступник голови Стратегічної групи радників з підтримки реформ в Україні П. Кухта говорить про передчасність запровадження другого, накопичувального рівня пенсійної системи. Він переконаний, що запровадити якісну накопичувальну систему за теперішнього стану розвитку української фінансової системи неможливо. Враховуючи нестабільність вітчизняних банків, вкрай важко гарантувати безпеку пенсійних внесків, а необхідність додаткових зборів, які відраховуватимуться окремо на накопичувальні рахунки, навряд чи знайде підтримку у населення, наголошує експерт. До того ж частина країн Східної Європи, які вже намагалися піти цим шляхом, за словами П. Кухти, мають переважно негативний досвід, і це зайвий раз доводить необхідність особливо ретельної та ґрунтовної підготовки такого кроку.

Третій рівень – добровільний накопичувальний. Це так само, як і друга складова пенсійного забезпечення, персоніфікована частина. Працівник самостійно обирає спеціальні заклади і добровільно вносить до цих фондів страхові внески. Такі фонди – це недержавні установи, які мають інвестувати пенсійні страхові внески задля їх збільшення за період відрахування.

У недержавних пенсійних фондах існують одразу і плюси, і мінуси. Перевага – можливі більш високі ставки відсотків для майбутніх пенсіонерів, натомість недоліком є інвестування на власний «страх і ризик», оскільки у випадку банкрутства такого фонду держава не несе ніякої відповідальності перед вкладниками. Тож багато залежить як від знань і вдачі самого працівника, так і від порядності та чесності засновників таких фондів.

На створенні концепції використання внесків до накопичувальних фондів як інвестиційного капіталу наголосила і народний депутат від «Батьківщини» О. Кужель: «Пенсійні гроші – це дуже вигідний венчурний капітал. І пенсіонери на Заході живуть не на пенсійні виплати, а на відсотки, які отримали їхні гроші у вигляді венчурного капіталу».

Експерт із пенсійних питань В. Колбун акцентує увагу на тому, що перші добровільні пенсійні внески до приватних банків з'явилися в Україні після 2007 р., коли українцям запропонували участь в обов'язковій накопичувальній пенсійній системі. Але з різних причин обов'язковою вона так і не стала, натомість завбачливі громадяни стикнулися з іншою проблемою. Згідно з вітчизняним законодавством, у приватних фінансових установах ці кошти оподатковуються до 18 % на місяць, а відтак залишили свої гроші далеко не всі, бо це економічно не вигідно.

На проблемах фінансового ринку, який не розвивається за відсутності структурних реформ наголошує і виконавчий директор Міжнародного фонду Блейзера О. Устенко. «Якщо ринок стоїть – нерозумно очікувати, що з'являться надійні пенсійні фонди. Саме тому пенсійна реформа – комплексна задача», – констатує експерт.

Лідер Аграрної партії України В. Скоцик зазначає, що перехід на нову триступеневу систему пенсійного забезпечення в повному обсязі неможливий ще й тому, що в Україні відсутні інститути, яким люди готові були б довірити ті кошти, з яких повинна формуватися добровільна «пенсійно-страхова» частина.

Сьогодні в Україні недержавні пенсійні фонди створені, їх не так багато, але причинами цього є не стільки відсутність підприємницької приватної ініціативи, скільки практично дуже низький попит на такі фінансові послуги серед населення. І це не дивно, оскільки добровільно сплачувати додаткові пенсійні внески фінансово може дозволити собі зовсім невелика частина українців – приблизно мільйон громадян.

Зрозуміле пояснення того, чому в Україні не працюють 2-й та 3-й рівні системи пенсійного забезпечення, навів експерт Реанімаційному пакета реформ з питань пенсійного забезпечення В. Щербина. Причинами він вбачає відсутність поточного джерела фінансування цих потреб у сімейному бюджеті українських родин. За його словами, цього джерела сьогодні не існує навіть для 1-го рівня. Нині у населення більше зобов'язань перед державою, ніж становить розмір їх пенсії або зарплати, наголошує експерт.

Разом з тим, коментуючи урядові новації, експерти вже прогнозують, які категорії населення будуть задоволені змінами пенсійного забезпечення, а які – ні. Так, виконавчий директор Центру економічної стратегії Г. Вишлінський вважає, що завдяки реформі можуть поліпшитися умови життя найстаршої категорії отримувачів пенсій. А старша наукова співробітниця Інституту демографії та соціальних досліджень Л. Ткаченко зазначила, що пенсійна реформа відіграється на покоління 90-х років. «Покоління, народжене у 1990–2000 рр., найменш численні, і поки вони формуватимуть робочу силу, навантаження на пенсійну систему буде “зашкалювати”. Якщо не підвищувати їм пенсійний вік, доведеться підвищувати податки і ставки ЄСВ», – пояснила експерт.

Для пошуку шляхів виходу з кризи в експертному колі широко обговорюється і світовий досвід функціонування пенсійних систем, оскільки Україна не єдина країна, що опинилася у скрутному становищі з питань пенсійного забезпечення.

Зокрема, останнім часом про необхідність реформування пенсійної системи заговорили в доволі стабільному і благополучному Китаї. За даними Організації економічного розвитку та співробітництва вже зараз на покриття дефіциту пенсійної системи КНР змушена витратити 40 % доходів бюджету. І це при тому, що пенсії в країні отримують загалом лише 55 % людей похилого віку, а раніше цей показник взагалі становив 30 %.

Сьогодні в Китаї наявність пенсійних виплат залежить від статі, віку, місця проживання (місто чи село) працівника, форми власності підприємства, де працював робітник (державне чи приватне) та галузі виробництва. Пенсійний

вік для чоловіків становить 60 років і для жінок – 50–55 років залежно від сфери діяльності. Єдиної мінімальної пенсії в КНР немає. Співробітники державних підприємств і установ відраховують до пенсійного фонду 11 % від заробітку, у приватних компаній – 12 % (працівник – 8 % + 3 % відраховує роботодавець). Обов'язковий страховий стаж, протягом якого працівник сплачує внески, становить не менше 15 років.

Мешканцям сільської місцевості в похилому віці раніше надавали додаткову земельну ділянку, а у фінансовому плані вони змушені були розраховувати винятково на допомогу дітей. Сьогодні і в селі почали виплачувати пенсію. Найменшу пенсію в КНР отримують жителі сільської місцевості – вона становить 55–100 юанів (приблизно 9–17 дол. США), середня пенсія мешканців міста – 200–250 дол. США.

Причинами кризи традиційної системи, коли долею батьків у похилому віці опікувалися виключно діти, стали демографічні чинники. Головним з них є політика Китаю, який протягом останніх десятиліть жорстко контролював демографічну ситуацію, встановивши правило «Одна родина – одна дитина». І сьогодні наслідки цієї політики призвели до неможливості дорослих працюючих дітей матеріально утримувати і власну родину, і літніх батьків. Крім того, як і в усьому світі, зростає тривалість життя і відбувається процес старіння населення. Тож китайська держава змушена проводити реформу пенсійного забезпечення.

Громадяни Франції починають отримувати пенсію після 60–62 років, середній її розмір у країні становить 1000 євро. Для отримання базової пенсії необхідно здійснювати щомісячні внески на рахунок пенсійного фонду в розмірі 16,35 % від доходу. У державі працюють і страхові фонди і каси, на рахунки яких бажаючі отримувати надбавку до пенсії перераховують фіксовану суму щомісяця, яка трансформується у спеціальні бонусні бали. Право на отримання пенсії у Франції мають усі громадяни країни, які досягли пенсійного віку, але для її збільшення необхідно мати стаж понад 40 років. Якщо ж стажу не вистачає, французи отримують пенсію солідарності. У більшості французів пенсія розраховується виходячи з виплат до пенсійного фонду та балів, набраних за рахунок додаткових відрахувань у спеціальні страхові каси.

Пенсійне забезпечення громадян Великобританії складається з двох можливих видів пенсії: державна та недержавна (страхова). Пенсійний вік – 60–65 років, середній розмір пенсії – 1590 фунтів. Для оформлення державної пенсії необхідно перераховувати фіксовану суму щомісяця до Пенсійного фонду не менше 10 років. Встановлено максимальний розмір такої пенсії – близько 156 фунтів на тиждень. Для отримання недержавної пенсії необхідно самостійно накопичувати гроші на власному пенсійному рахунку.

Класична трирівнева пенсійна система працює у США. Середня пенсія американців перебуває в межах 1200–1500 дол., що становить 50 % від середньої заробітної плати; пенсійний вік – 67 років. Базовою є соціальна пенсія – 15 % від зарплати, яка формується на основі регулярних відрахувань із зарплати протягом останніх 10 років. Завдяки цим коштам держава виплачує громадянам допомогу по безробіттю та мінімальні пенсії. Працівники із своїх доходів відправляють до Пенсійного фонду 7,5 % і 7,5 % доплачує

роботодавець. Працівники недержавного сектору економіки (бізнесмени, адвокати) платять усі 15 % самостійно. Також функціонує обов'язкова накопичувальна система. У середньому у світі в накопичувальній системі беруть участь близько 40 % населення, а в США цей показник становить майже 80 %. Цікаво, що корпоративні обов'язкові відрахування у США компанії здійснюють лише після того, як робітник пропрацював у ній п'ять-шість років. Добровільний накопичувальний рівень дає змогу відкладати певний відсоток від доходу на пенсійний рахунок без податків.

Трирівнева пенсійна система діє і в прибалтійських державах. Найбільшу пенсію тут отримують пенсіонери Латвії – еквівалент 335 дол. США, в Естонії і Литві відповідно – 255 і 245.

На думку фінансиста С. Васькова, найбільш прогресивною пенсійною системою вважається чилійська. За цією системою кожен працівник має особистий пенсійний рахунок, на який перераховується 10 % від зарплати. Крім того, дозволяється переводити на пенсійний рахунок додаткові кошти, які звільняються від податків.

Виконавчий директор Центру прикладних політичних досліджень «Пента» О. Леонов зазначив, що сусідні країни відмовилися від солідарної системи або ж користуються нею разом з альтернативними пенсійними фондами. Він звертає увагу на сильний альтернативний пенсійний фонд, який працює в Польщі. Експерт зазначив, що у цього фонду є можливість вкладати кошти в закордонні біржі, що дає можливість убезпечити заощадження польських вкладників від інфляції. Пенсіонери можуть або забрати всю суму відразу або знімати частину щомісяця. З точки зору О. Леонова, такий механізм дає змогу знайти внутрішні інвестиційні резерви на розвиток економіки, а не брати зовнішні кредити. Таким чином, підкреслює експерт, самі громадяни вкладають в економіку, а потім отримують назад з відсотками.

Отже, використання кращих прикладів інших держав для подолання пенсійної кризи в Україні дасть змогу врахувати можливі недоліки та запобігти соціальним конфліктам під час запровадження пенсійної реформи. Утім, на сьогодні всі учасники експертного кола розуміють, що до офіційного подання законопроекту у парламент і його прийняття Верховною Радою України, можливі будь-які зміни і переформатування як концепції змін, так і реальних кроків щодо запровадження пенсійної реформи. Тож обговорення конкретних елементів урядової програми реформування системи пенсійного забезпечення поки що є передчасним.

Натомість уже сьогодні, демонструючи впевненість у необхідності запровадження пенсійної реформи як єдиної можливості покращення системи пенсійного забезпечення громадян України і сьогодні, і в майбутньому, міністр соціальної політики А. Рева заявив: «Немає варіантів, немає компромісів. Підготовлено законопроект, де все розраховано, все взаємопов'язано, і якщо міняти в ньому одне, то посиплеться інше. Це повинно бути політичним рішенням... Я слухаю претензії рік, але я розумію одне – або ми лікуємося, або вмираємо. Це буде ключовим моментом для уряду, незалежно від того, скільки він ще пропрацює». Більшість експертів і оглядачів, хоча й не без зауважень, але підтримують цей меседж міністра. Тож якою буде система українських пенсій,

має стати точно відомо до кінця травня. Дочекаємося, і в наступному матеріалі проаналізуємо конкретні положення пенсійної реформи уряду В. Гройсмана (*Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/chi-stane-pensiya-sinonimom-zamozhnosti/>; <https://www.ukrinform.ua/rubric-abroad/2188745-a-ak-z-pensiami-v-pivtoramilardnomu-kitai.html>; <http://p.dw.com/p/2ba1c>; <https://economics.unian.net/finance/1888511-mvf-povyishenie-pensionnogo-vozrasta-yavlyaetsya-kriticheski-vajnyim-dlya-prodoljeniya-sotrudnichestva-s-ukrainoy.html>; <https://economics.unian.ua/finance/1860549-forsovana-pensiyana-reforma-lishe-zashkudit-ukrajini-ekspert.html>; <https://ua.112.ua/>; <https://news24.if.ua/>; <http://www.epravda.com.ua/publications/2017/04/18/623950/>; <https://daily.rbc.ua/ukr/show/andrey-reva-davayte-zabudem-slovo-mvf-obvalitsya-1494430956.html>; <http://www.depo.ua/ukr/money>; <http://ba.org.ua/>; <https://znaj.ua/news/>; <https://24tv.ua/>; <https://ukr.media/politics/294310/>; <https://galfinance.info>; <http://hyser.com.ua/economics>).*

Проект пенсійної реформи уряду Володимира Гройсмана: головні новації та зміни

Українцям нарешті представили проект пенсійної реформи. Цей документ поки не має офіційного статусу законопроекту, оскільки урядовці затвердили його лише на своєму засіданні. Після засідання Кабінету Міністрів проект запропонованих змін передано на подальший розгляд у Національну раду реформ. Наступним кроком стане направлення проекту до парламенту для обговорення та ухвалення, як того вимагає План дій уряду та обов'язки України, що закріплено в програмі співпраці з міжнародними партнерами.

Під час презентації проекту реформування сфери пенсійного забезпечення в Україні 17 травня 2017 р. Прем'єр-міністр В. Гройсман, коментуючи роботу команди реформаторів, заявив: «Вважаємо, що ми знайшли той формат, який може дозволити нам вирішити низку проблем у сфері пенсійної системи і рухатися далі, продовжувати реформу пенсійної системи. Я би дуже хотів, щоби ця реформа почала впроваджуватися. Для цього нам потрібна підтримка українського парламенту та експертного середовища».

Свою загальну підтримку діям урядовців висловили і експерти. Зокрема, виконавчий директор Центру економічної стратегії Г. Вишлінський наголосив: «На мій погляд, з тих економічних реформ, що я бачив в Україні, це одне з найкрасивіших, нетривіальних рішень, особливо, що стосується підходу до підвищення справедливості через підвищення вимог до стажу».

На засіданні уряду Прем'єр-міністр В. Гройсман зазначив, що для презентації ініціатив реформаторів про зміни в пенсійній системі створено спеціальний сайт Pensii2017.info. Інформаційна складова ресурсу побудована за зрозумілим принципом, розібратися в якому доволі просто. На головній сторінці сайту розміщено звернення глави уряду щодо пенсійної реформи і загальна

презентація, яка пояснює суть ініціатив, запропонованих для зміни системи пенсійного забезпечення. Крім того, на окремих сторінках інформаційного ресурсу з цифрами та конкретними прикладами представлено головні структурні напрями пенсійної реформи, відповіді на найбільш поширені запитання з означеної тематики.

Важливим позитивним моментом представленого інформаційного ресурсу є передбачена можливість зворотної комунікації з представниками влади за допомогою короткого телефону гарячої лінії 1545 або через подання електронного звернення, яке одразу із сайту переводить відвідувача на державний урядовий контактний центр у Національній системі опрацювання звернень до органів виконавчої влади. На головній сторінці розміщено також два короткі відеозвернення Прем'єр-міністра України В. Гройсмана і міністра соціальної політики України А. Реви до громадян нашої держави щодо пенсійної реформи. Таким чином, комунікативна складова роз'яснювальної і підготовчої роботи для запровадження змін у системі пенсійного забезпечення дає змогу стверджувати, що за потреби і наявності бажання кожний громадянин має можливість самостійно ознайомитися з основними принципами і методикою проведення пенсійної реформи в Україні.

Про кричущу необхідність швидкої зміни системи пенсійного забезпечення українських громадян урядова презентація говорить конкретними цифрами українських реалій: «З 12 млн пенсіонерів 8 млн отримує тільки мінімальну пенсію 1312 грн (з травня 2017 р.), яка становить лише близько 50 % вартості «споживчого кошику» фактичного прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність. Середній розмір пенсії по Україні становить 1828 грн (станом на 01.04.17 р.) і це означає, що більшість пенсіонерів живуть за межею бідності».

Оголошена урядом мета пенсійної реформи – забезпечення бездефіцитності Пенсійного фонду у середньостроковій перспективі, що відбудеться через встановлення вимог до тривалості страхового стажу та мінімального розміру страхового внеску.

Запропоновані урядом ініціативи за суттю змін та новацій можна згрупувати за декількома напрямками.

1. Пенсійний вік і правила призначення пенсії

Сучасна українська система солідарного пенсійного забезпечення через коло різних причин опинилася перед рядом проблем, серед яких найважливішими є: критичне співвідношення пенсіонерів і працюючих (12 і 12,8 млн відповідно); відсутність достатніх ресурсів для забезпечення гідного рівня пенсій і нівельованість залежності розміру пенсії від сплачених внесків.

Відтак оголошена урядом реформа чинної солідарної системи пенсійного забезпечення має стимулювати працююче населення до сплати єдиного внеску із легальної заробітної плати та визначити внутрішні джерела для того, аби солідарна система була самодостатньою.

За пропозиціями Кабінету Міністрів зберігається право виходу на пенсію у 60 років, але за умов наявності страхового стажу у 25 років.

З метою стимулювання продовження роботи після досягнення пенсійного віку у 60 років пропонується залишити чинну систему доплати (бонусу) за більш

пізній вихід на пенсію – 0,5 % від нарахованої пенсії за кожен додатковий місяць страхового стажу (або 6 % за рік). У випадку ж виходу на пенсію з відстрочкою понад п'ять років такий бонус становитиме 0,75 % від нарахованої пенсії за кожен місяць страхового стажу після досягнення 60-річного віку (або 9 % за рік).

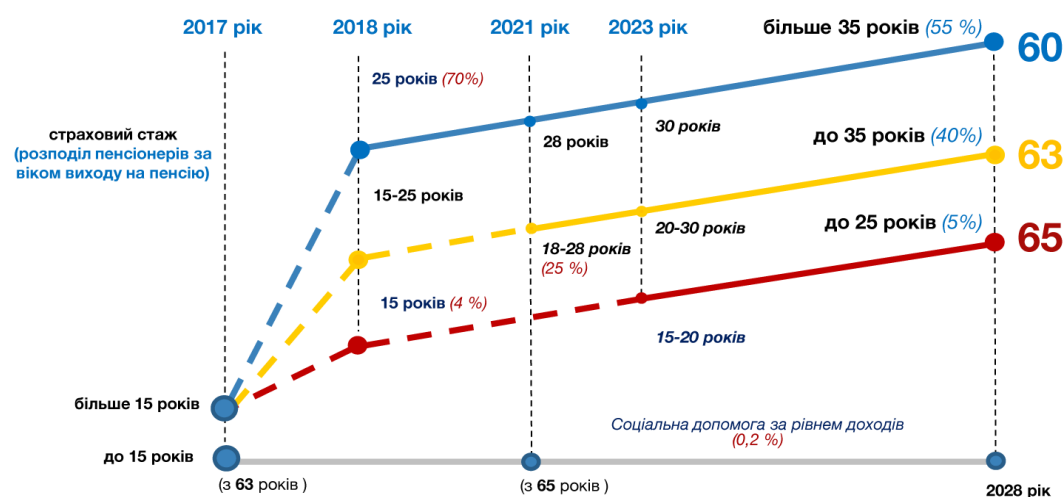
У 63 роки пенсія за віком, як для чоловіків, так і для жінок, за пропозиціями уряду призначатиметься у разі наявності страхового стажу тривалістю від 15 до 25 років.

З 1 січня 2019 р., особам, у яких страховий стаж становитиме 15 років, пенсія за віком призначатиметься лише в 65 років.

Як зазначається в урядовому проекті пенсійної реформи, для громадян, які після досягнення 65 років не мають страхового стажу в 15 років, пропонується встановити право на призначення державної соціальної допомоги відповідно до сукупного доходу родини.

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ГНУЧКОГО КОРИДОРУ ПЕНСІЙНОГО ВІКУ (60-65 РОКІВ)

<http://pensii2017.info/show/pravy-la-pryznachennia-pensii>

2. Компенсація страхового стажу

Для виходу на пенсію реформою встановлено певну кількість обов'язкового страхового стажу. Починаючи з 1 січня 2018 р., кожні 12 місяців вимога до розміру страхового стажу буде збільшуватись на один рік. Таким чином у 2028 р. для виходу на пенсію за віком необхідно буде мати 35 років страхового стажу.

За ініціативами уряду у пенсійній реформі запроваджується новий механізм можливостей компенсації відсутнього страхового стажу. За браком необхідного страхового стажу реформою передбачена можливість громадянина самостійно обрати один з двох варіантів вирішення проблеми – допрацювати необхідну кількість років або сплатити внески за відсутні роки, тобто, придбати необхідну тривалість страхового стажу, але не більше ніж за п'ять років. Розрахунок суми, яку необхідно сплатити за рік, пропонується встановити за такою формулою: *Страховий внесок з мінімальної зарплати * 12 місяців = 1 рік стажу.*

Відповідно до цих розрахунків, максимальна сума, яку може витратити громадянин, для компенсації п'ять років страхового стажу становить 42 240 грн, за один рік – 8448 грн, оскільки сума внеску за місяць – 704 грн.

При цьому вартість компенсації уряд пропонує встановити з регресивною залежністю: 1 рік – коефіцієнт вартості компенсації 2; відповідно 2 роки – 1,8; 3 роки – 1,6; 4 роки – 1,4; 5 років – 1,2.

Як зазначають ініціатори реформи, щороку сума, яку потрібно буде сплатити за кожний рік страхового стажу, буде збільшуватись відповідно до зростання мінімальної заробітної плати, тож громадянам є сенс компенсувати страховий стаж якомога раніше.

Відтак, вважають урядовці, така система поновить справедливий принцип сплати внесків для формування пенсійного забезпечення населення.

3. Осучаснення пенсій

Осучаснення пенсій – це їх перерахунок відповідно до зростання середньої заробітної плати, з якої сплачуються внески (спеціального показника, що використовується при обчисленні пенсій).

Оскільки перерахунок пенсій останній раз відбувався у травні 2012 р., тоді як мінімальна зарплата за цей період підвищувалась дев'ять разів, уряд пропонує з 1 жовтня 2017 р. перерахувати раніше призначені пенсії із використанням показника середньої заробітної плати на рівні 3 764,40 грн (показник для обчислення призначуваних пенсій у 2017 р. – середній розмір зарплати за 2014–2016 рр.). Залежно від року призначення цей показник становив від 1 197,91 грн до 3 764,40 грн. Таким чином уряд планує майже у три рази підвищити показник розрахунку пенсії.

Уряд пропонує при перерахунку пенсій застосовувати відсоток вартості одного року страхового стажу 1,0. І хоча цей показник менше, ніж встановлений у 2008 р. на законодавчому рівні показник у 1,35 %, утім ця норма на практиці не застосовувалася повному обсязі, тож, як вважають ініціатори реформи, що це «жодним чином не погіршує, а навпаки, у більшості випадків покращує умови перегляду пенсій для тих, хто зараз перебуває на заслуженому відпочинку».

Але тут важливо, чи не буде ця норма проекту пенсійної реформи розцінена як така, що звужує зміст та обсяг існуючих прав людини (що заборонено ст. 22 Конституції України) і погіршує умови її життя. Якщо де-юре це так, то відсутність її виконання де-факто не знімає питання про неконституційність.

Для утримання пенсій на сучасному рівні відповідно до змін у майбутньому, Кабінет Міністрів ініціює створити новий механізм індексації пенсії. На законодавчому рівні пропонується для запобігання негативним наслідкам інфляції щорічно індексувати пенсію з урахуванням можливостей солідарної системи, але не менш ніж 50 % росту середньомісячних зарплат за три роки та на 50 % індексу споживчих цін.

Таким чином, осучаснення пенсії має ліквідувати дискримінацію пенсіонерів за роком виходу на пенсію і відновити соціальну справедливість.

4. Скасування особливих умов виходу на пенсію

Водночас з відновленням соціальної справедливості в проекті змін пенсійного забезпечення передбачаються заходи по скасуванню особливих умов виходу на пенсію для всіх категорій населення, окрім військовослужбовців.

Свого часу спеціальні умови виходу на пенсію для окремих категорій працівників запроваджувалися як своєрідна компенсація за невеликі зарплати, але ситуація в системі оплати праці істотно змінилася, тож необхідно внести відповідні корективи і в систему пенсійного забезпечення.

За ініційованими урядом змінами у системі пенсійного забезпечення пропонується з 1 січня 2018 р. скасовувати право на призначення пенсій за вислугу років для працівників освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та інших категорій працівників, які мали таку пільгу. Як зазначив голова уряду, раніше за умов низької зарплати робітникам цих категорій було фінансово вигідніше виходити на пенсію, тож після цього річного підняття зарплати уряд продовжить зростання заробітної плати. Таким чином, урядовці вважають, що такі кроки мають зняти соціальне напруження з цього приводу.

Загальний принцип до призначення пенсії, коли враховується не професія, а лише рівень заробітної плати і страховий стаж, уряд пропонує поширити і на суддів, державних службовців та інших пільгових категорій працівників.

Ще одним аспектом пропозицій щодо скасування особливих умов виходу на пенсію є намагання уряду зробити перший крок у запровадженні другого рівня пенсійного забезпечення в Україні. У зв'язку з цим пропонується замінити механізм відшкодування пенсій за віком на пільгових умовах на сплату роботодавцем підвищеної ставки єдиного соціального внеску (ЄСВ) за працівників, зайнятих на роботах, передбачених списками № 1 та № 2.

За осіб, які виконують роботи зі шкідливими та небезпечними умовами праці (список № 1) – доплата ЄСВ становитиме 15 %, а загалом підприємство сплачуватиме ЄСВ за своїх працівників за ставкою 37 %. Для інших категорій працівників, що мають право на достроковий вихід на пенсію через шкідливі умови праці (список № 2), доплата ЄСВ становитиме 7 %, а загальна ставка ЄСВ – 29 %.

На думку розробників реформи, такий механізм стимулюватиме роботодавців покращувати умови праці для своїх працівників, вкладати гроші у виробництво задля зменшення ЄСВ і запобігатиме подальшому накопиченню боргів підприємств перед Пенсійним фондом.

Крім того, з метою зняття надмірного навантаження на працюючих для виплати майбутніх дострокових пенсій з 1 січня 2019 р. додаткові внески ЄСВ за працівників, молодших за 35 років, будуть накопичуватися на їх індивідуальних пенсійних рахунках. Для роботи з ними буде створено Накопичувальний пенсійний фонд, завдяки чому, на думку реформаторів, буде підвищено соціальну захищеність і пенсійні гарантії цієї категорії працівників.

Натомість усі новації будуть стосуватися лише на тих пенсіонерів, які виходитимуть на пенсію після набрання чинності відповідного закону. Спеціальні пенсії, які вже призначені, будуть виплачуватися і надалі.

5. Зміни у системі виплат Пенсійного фонду

За даними уряду на сьогодні з Пенсійного фонду видатки розподіляються таким чином: 75 % – власне на сплату страхових пенсій і 25 % – інші види пенсій і соціальних доплат.

З метою звільнення солідарної пенсійної системи від страхових виплат, які не забезпечені надходженнями страхових внесків, і таким чином зменшення

навантаження на Пенсійний фонд, уряд пропонує перенести окремі категорії виплат з Пенсійного фонду до інших джерел, зокрема, до державного бюджету.

До таких виплат реформою передбачається віднести: видатки на виплату цільової грошової допомоги на прожиття інвалідам війни та учасникам бойових дій; відшкодування єдиного внеску за працюючих інвалідів на підприємствах УТОГ, УТОС; видатки на фінансування пільгових пенсій у зв'язку із заміною механізму фінансування пільгових пенсій; пенсії за вислугу років (для тих, хто вже перебуває на пенсії); відшкодування доплат до прожиткового мінімуму.

Як наголошується у презентації пенсійної реформи Кабінету Міністрів, такий перерозподіл виплат допоможе виконати поставлене завдання – до 2024 р. зробити Пенсійний фонд бездефіцитним.

6. Підвищення соціальних стандартів

Заплановане Державним бюджетом на 2017 р. друге підвищення соціальних стандартів на 5 % уряд пропонує провести не з 1 грудня, а з 1 жовтня. З тієї ж дати заплановано скасувати 15 % зниження пенсій працюючим пенсіонерам. Як вважають в уряді, реформа з 1 жовтня дозволить підвищити пенсії 2/3 українських пенсіонерів: 9 млн з 12 млн громадян.

Таким чином, представлений урядом В. Гройсмана проект реформи пенсійної системи є комплексним системним документом, реалізація якого приведе до істотних змін у солідарному рівні системи пенсійного забезпечення і частково запустить механізм накопичувальних страхових пенсій.

Загалом презентований проект пенсійної реформи позитивно оцінили представники експертного середовища. Із розумінням було зустрійто і новину про скасування пільгових пенсій, оскільки у зв'язку з демографічними проблемами поточних внесків до Пенсійного фонду вже не вистачає.

Дехто з експертів навіть заявив, що від уряду чекали ще більше новацій. Зокрема, майже всі аналітики звернули увагу, на те, що порівняно з попередньо анонсованими складовими реформи з 2018 на 2019 р. перенесено введення накопичувальних рахунків для всіх працюючих робітників не старше 35 років. Так, колишній заступник голови Пенсійного фонду В. Колбун зазначив, що поки уряд виконує обіцянки – осучаснити пенсії з жовтня і не підвищувати пенсійний вік. Але, він сподівається, що при подачі законопроекту про пенсійну реформу до Верховної Ради депутати внесуть поправки про введення особистих накопичувальних пенсійних рахунків з 1 січня 2018 р.

А керівник соціальних програм Інституту «Соціально-економічних досліджень» М. Онуфрик вважає, що реалізація цієї частини проекту пенсійної реформи відкладена на 2019 р. через необхідність створення Державного накопичувального фонду, через який система має працювати.

Презентований урядом проект пенсійної реформи, скоріше за все, відповідає і вимогам міжнародних партнерів, оскільки його представлення відбулося вже після того, як 16 травня до Києва приїхала чергова місія МВФ, з представниками якої активно співпрацює український уряд.

Під час представлення пенсійної реформи у Верховній Раді 19 травня голова уряду закликав народних депутатів до кінця нинішньої сесії ухвалити необхідні рішення і наголосив, що його команда готова до конструктивної співпраці з депутатами різних фракцій, якщо це буде на користь реформі.

Натомість представники окремих політичних сил уже заявили про те, що вважають такий проект пенсійної реформи несправедливим. Тож на сьогодні, на думку аналітиків і експертів, важливим є не лише підготовка вкрай важливого проекту пенсійної реформи, але і наявність політичної волі для здійснення непопулярних кроків на шляху реформування. Презентуючи документ, прем'єр-міністр України В. Гройсман заявив: «Після ухвалення цього закону я беру на себе повну відповідальність за запровадження цього закону і за позитивний результат для українських пенсіонерів. Готовий нести за це абсолютно повністю свою персональну політичну відповідальність». Такі заяви в українському політичному істеблішменті поки ще вкрай рідкі, що додатково підкреслює впевненість реформаторів у своїх діях і збалансованості представленої ними реформи *(Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: <http://pensii2017.info/>; http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=249989569&cat_id=244274130; http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=249988006&cat_id=244274160; <http://www.segodnya.ua/economics/>).*

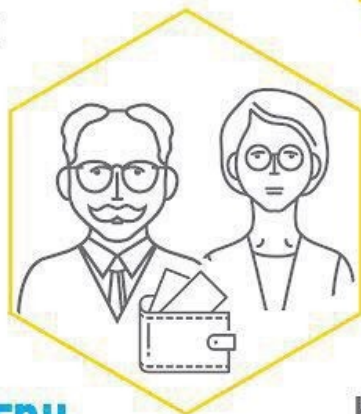
Українські ЗМІ про пенсійну реформу

ПЕНСІЙНА РЕФОРМА УРЯДУ ГРОЙСМАНА

1 ВІДМІНА
ОПОДАТКУВАННЯ
ПЕНСІЙ

3 БЕЗДЕФІЦИТНИЙ
ПЕНСІЙНИЙ ФОНД
ДО 2024 РОКУ

2 РІСТ ПЕНСІЙ
ДЛЯ **5,6 МЛН**
ПЕНСІОНЕРІВ
НА **200-1000 грн**

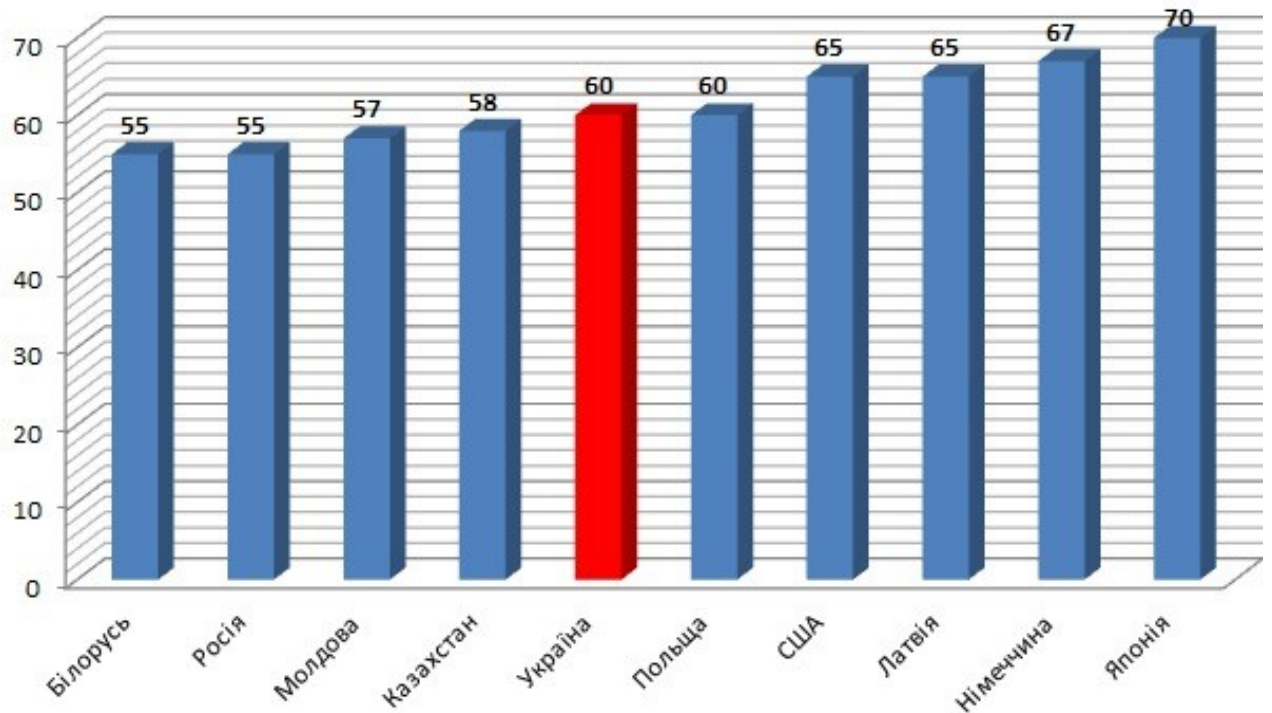
4 ПІДВИЩЕННЯ
ПЕНСІЙНОГО
ВІКУ
НЕ ПЕРЕДБАЧАЄТЬСЯ

5 СПРАВЕДЛИВА
ПЕНСІЙНА СИСТЕМА*

*ЧІТКА ЗАЛЕЖНІСТЬ РОЗМІРУ ПЕНСІЇ ВІД СУМИ СПЛАЧЕНИХ СТРАХОВИХ
ВНЕСКІВ ТА ТРИВАЛОСТІ УЧАСТІ У СТРАХОВІЙ СИСТЕМІ

http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=249907402&cat_id=246711250

Пенсійний вік, жінки

<https://ukr.media/ukrain/291310/>

<https://ukr.media/ukrain/291310/>

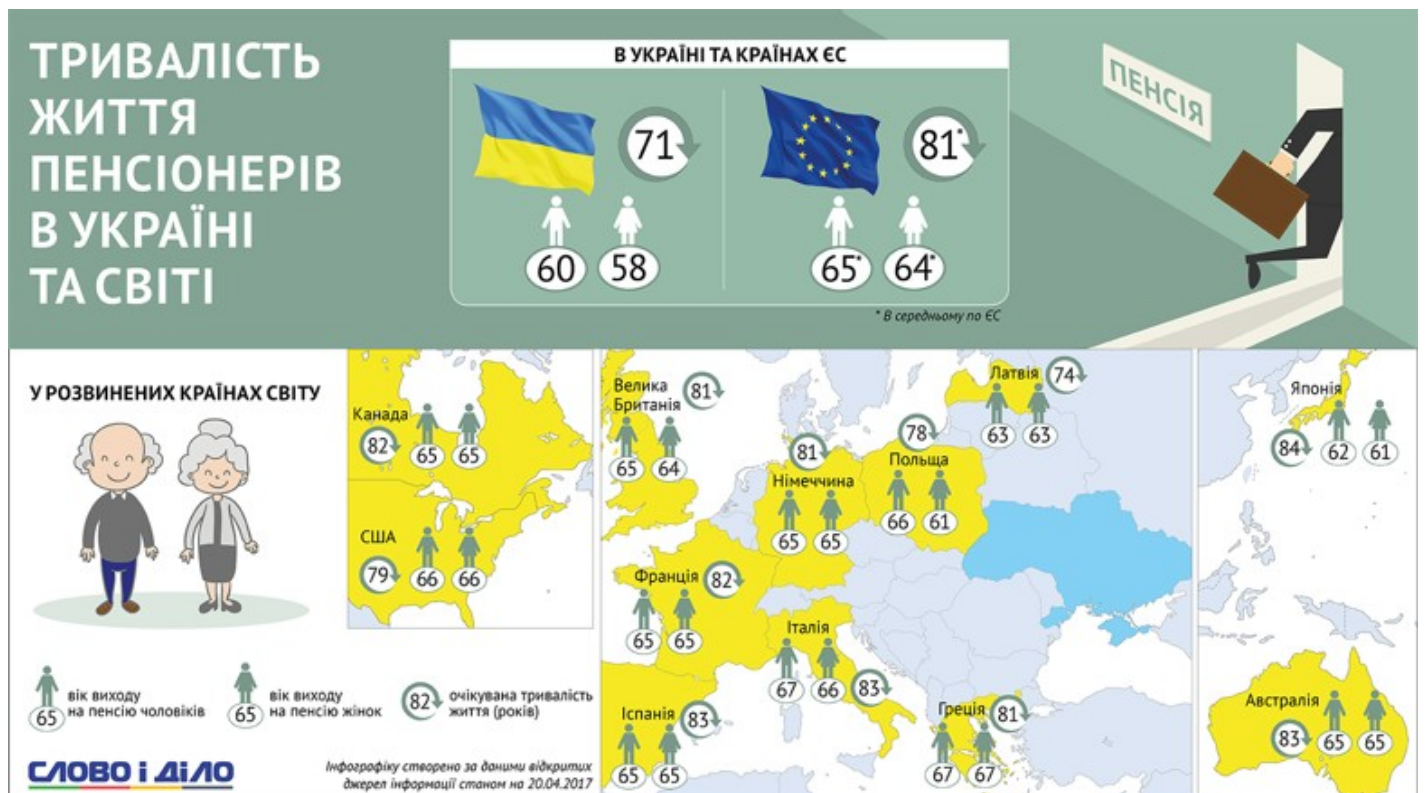
5 рекомендацій МВФ

Українцев хотят заставити працювати довше, самим себе копити на старість, а також лишити льот

- 1 ВВЕСТИ ЛИЧНЫЕ НАКОПИТЕЛЬНЫЕ ПЕНСИОННЫЕ СЧЕТА**
Сумма — 2% от месячного заработка. Через 6 лет — 7%. В Украине счета уже готовятся ввести с 2018 года для 35-летних и младше.
- 2 УВЕЛИЧИТЬ ЕДИНЫЙ СОЦИАЛЬНЫЙ ВЗНОС (ЕСВ) ДЛЯ РАБОТОДАТЕЛЕЙ**
Например, упрощенцы должны будут платить ЕСВ от средней зарплаты по стране. Сейчас они платят **704 грн/мес.**, или 22% от минимальной зарплаты, а рыночные торговцы — 11%.
- 3 УВЕЛИЧИТЬ ПЕНСВОЗРАСТ ДО 65 ЛЕТ**
До 2026 года постепенно как для мужчин, так и для женщин. Сейчас — **60** и **58** соответственно.
- 4 ОТМЕНИТЬ ВСЕ ЛЬГОТНЫЕ ПЕНСИИ**
Это касается работников опасных и вредных производств (шахтеров, металлургов) и тех, кто сейчас может выйти на пенсию досрочно (машинисты, доярки). Не затронут только силовиков.
- 5 ОТМЕНИТЬ СОЦПЕНСИЮ**
По достижении пенсионного возраста + 3 года при наличии трудового стажа **15 лет** (50% минимальной зарплаты). Трудовую пенсию получают отработавшие не менее **35 лет** мужчины и **30 лет** — женщины.

Источники: данные миграции МВФ. — «Слово і діло»

<http://pensia.ua/ua/gazeta/articles/item/2366-kabmin-vziavsia-za-zbilshennia-pensii>

<https://www.slovoidilo.ua/2017/04/21/infografika/suspilstvo/dozhyty-pensiyi-rozmir-vyplat-tryvalist-zhyttya-pensioneriv-ukrayini-ta-sviti>

РОЗМІР ПЕНСІЙ В УКРАЇНІ

СЛОВО І ДІЛО

За даними, оприлюдненими міністром соціальної політики А.Ревею у ЗМІ 18.04.2017 року

ЗАГАЛЬНА
КІЛЬКІСТЬ
ПЕНСІОНЕРІВ
12 млн осіб

99%

отримують пенсію, нижчу за обмеження по виплаті
<10 тис. 740 грн

1%

2 тис. пенсіонерів отримують
>20 тис. грн

18 тис. пенсіонерів отримують
10-20 тис. грн

МІНІМАЛЬНА ПЕНСІЯ У 2017 РОЦІ В УКРАЇНІ

з 1 січня	1247 грн
з 1 травня	1312 грн
з 1 грудня	1373 грн

МАКСИМАЛЬНА ПЕНСІЯ, ЩО ВИПЛАЧУЄТЬСЯ

58 тис. грн

таку пенсію отримують
Герої України
та пілоти-випробувачі

<https://www.slovoidilo.ua/2017/04/21/infografika/suspilstvo/dozhyty-pensiyi-rozmir-vyplat-tryvalist-zhyttya-pensioneriv-ukrayini-ta-sviti>

ПЕНСИОННАЯ СИСТЕМА

Солидарный уровень
(работающие украинцы
содержат пенсионеров)

Накопительная обязательная пенсия
(каждый работающий платят взносы
на индивидуальный счет: деньги можно
будет потратить на пенсии)

Накопительная добровольная пенсия
(часть зарплаты можно отдавать в частный
пенсионный фонд)

ЧТО В УКРАИНЕ МОЖЕТ ИЗМЕНИТЬСЯ ПОСЛЕ ПЕНСИОННОЙ РЕФОРМЫ

1 Появятся накопительные пенсии
(а работающим придется платить
на нее взносы)

2 Всех обяжут платить взносы
в Пенсионный фонд
(сейчас их платят только 62% работающих)

3 Снизят страховой стаж,
необходимый для получения
пенсии

4 Пенсии в долгосрочной перспективе
вырастут, а дефицит Пенсионного
фонда будет ликвидирован

Чи стане Єдиний державний реєстр військовозобов'язаних дієвим?

В Україні набрав чинності Закон «Про створення Єдиного державного реєстру військовозобов'язаних» – автоматизованої інформаційно-комунікаційної системи, призначеної для збору, зберігання, обробки та використання даних про військовозобов'язаних (призовників), а також і для забезпечення військового обліку громадян України у віці від 18 до 60 років.

Розмови щодо створення автоматизованої електронної бази даних військовозобов'язаних українців точаться вже не перший рік. Особливу актуальність вони набули під час часткових мобілізацій, зокрема на тій їх стадії, коли виконання мобілізаційного плану опинялося під загрозою зриву з різних причин. То військовозобов'язані ховалися від призову, і військкомати не могли їх знайти, то призовники «вирішували» питання за допомогою хабара і деякі, не чисті на руку, воєнкоми переставали їх «бачити», а то мали місце інші об'єктивні і суб'єктивні чинники... Введення єдиного реєстру військовозобов'язаних, у вигляді єдиної електронної бази даних, і покликано розв'язати всі ці проблеми, запобігти або принаймні максимально ускладнити саботаж призову і ухилення призовників від обов'язків щодо захисту держави.

Закон про створення держреєстру військовозобов'язаних регулює відносини у сфері державної реєстрації громадян, які перебувають у запасі, для комплектування Збройних сил України й інших військових формувань на особливий період, а також для виконання робіт із забезпечення оборони країни. Реєстр вестимуть в електронній формі з єдиною централізованою базою даних, що містить персональні та службові дані всіх військовозобов'язаних. Для його ведення застосовуватимуться системні класифікатори, які розроблено розпорядником реєстру Генеральним штабом України. Власником реєстру буде Міністерство оборони України, яке затверджуватиме порядок ведення реєстру, а Генштаб як розпорядник, оброблятиме інформацію про військовозобов'язаних від імені власника реєстру. Голова Міністерства оборони України С. Полторак повідомив, що це питання погоджено в штаб-квартирі НАТО у Брюсселі в рамках подальших кроків з реформування Збройних сил України.

Головні принципи реєстру:

– обов'язковість держреєстрації – відомості про військовозобов'язаних і призовників підлягають внесенню в Єдиний реєстр, незалежно від місця їхнього проживання або перебування;

– повнота інформації – держава гарантує повноту відомостей про військовозобов'язаних і призовників, їх коректність, а також ведення бази даних в єдиному форматі;

– одноразовість внесення відомостей – військовозобов'язаного (призовника) може бути включено в Єдиний державний реєстр лише один раз;

– оновлення відомостей – база даних Реєстру оновлюється періодично, або на вимогу МОУ: внесення або знищення записів і уточнення даних (у разі їх зміни) здійснюється в терміни, встановлені Законом;

– захищеність інформації – держава гарантує захист бази даних від несанкціонованого доступу, незаконного використання відомостей і порушення цілісності Реєстру, його апаратного і програмного забезпечення.

Відповідно до ч. 3 ст. 14 Закону України «Про Єдиний державний реєстр військовозобов'язаних», до електронної бази даних вноситься інформація, яку отримано військовими комісаріатами з органів виконавчої влади (Прикордонслужба, Державна фіскальна служба, Центр надання адміністративних послуг). Таким чином, у реєстрі призовників і військовозобов'язаних можуть міститися відомості про перетин кордону, прописку і виписку, а також дані з фіскальної і міграційної служб. Додатково в електронному державному реєстрі можуть зберігатися відомості про місце перебування призовників і військовозобов'язаних (якщо відомо), ПІБ і дати народження батьків, відомості про освіту і присвоєння військово-облікової спеціальності. Залежно від ситуації, допускається внесення і іншої інформації РВК. Наприклад: про проходження термінової служби або ухилення від призову, порушення порядку військового обліку і неотримання повісток (непроживання за адресою прописки), зарахування в оперативний резерв першої черги і проходження резервістом військової служби.

У Законі також прописано повноваження Генштабу в цій сфері. Для формування бази даних реєстру Центральна виборча комісія єдиноразово подає власникові реєстру (Міністерству оборони України) персональні дані всіх громадян у віці від 18 до 60 років. Органами адміністрування реєстру стануть обласні військові комісаріати і оперативні командування. Вести реєстр у районах і містах будуть районні і міські військові комісаріати. У реєстр вноситимуть персональні і службові дані військовозобов'язаних (призовників), і, згідно з законом, їх згоди на обробку таких даних не потрібно. Зокрема, реєстр міститиме такі дані: прізвище, ім'я та по батькові (ПІБ); дату і місце народження; стать; місце проживання і перебування; ПІБ і дата народження батьків; реквізити паспорта; відомості про визнання особи недієздатною; відомості про зайнятість; реєстраційний номер облікової картки платника податків; оцифроване зображення обличчя людини; відомості про дату виїзду за межі України і дату повернення на її територію; відомості про освіту. Основними завданнями реєстру є ведення військового обліку громадян, планування і виконання мобілізаційних заходів, призову на строкову службу, а також прийому за контрактом. Згідно з Законом, внесення відомостей про військовозобов'язаних, незалежно від місця їхнього проживання або перебування, має бути обов'язковим.

На сьогодні інформація про призовників розміщена у військкоматах і зберігається письмово – в облікових картах. Інформація про багатьох з них не оновлювалася роками, а дані уточнювалися лише тоді, коли призовник з'являвся до військкомату за повісткою. Для оновлення цієї інформації і буде створений електронний реєстр, який поповнюватиметься регулярно, а дані про те, де знаходиться військовозобов'язаний, надходитимуть до реєстра впродовж семи днів після того, як людина влаштується на роботу. Член парламентського комітету з питань національної безпеки і оборони І. Вінник зазначив, що реєстр має упорядкувати дані, що знаходяться в паперовому вигляді у військкоматах.

Проте, треба зазначити, що депутати від партії «Батьківщина» виступили проти створення держреєстру. Зокрема, депутат Ю. Одарченко заявив, що найнадійніша форма зберігання інформації – на паперових носіях. А депутат О. Кужель висловила побоювання, що реєстр буде сформовано на базі російської програми, і дані можуть потрапити до агресора. Водночас, з одного боку, проект закону передбачає обов'язок усіх військовозобов'язаних надати дані про себе, а з іншого – не вказано ані способ, ні терміни їх надання. Приблизно таким же чином прописано право військовозобов'язаних щодо отримання відомостей про себе, які є в реєстрі, – механізм цієї процедури не розроблено. Фахівці з юриспруденції і права також не розуміють, навіщо потрібно було створювати такий реєстр, якщо все це можна було зробити набагато простіше – наприклад, просто додавши потрібні дані в уже існуючий демографічний реєстр мешканців України. До того ж, як саме реєстр допоможе виконувати плани з мобілізації, якщо громадяни просто відмовляються брати повістки?

А ось думки пересічних громадян різняться. Одні вважають, що цей реєстр є своєчасним і має покінчити з дідівським поперовим методом обліку військовозобов'язаних, а також припинити «поблажливе» ставлення у військоматах щодо «кишенькових» призовників особливої категорії, які ухиляються від служби грошовими відкупками. Інші вважають, що такий реєстр матиме корупційні складові.

М. Георг, мешканець Києва, 35 років: «Дивно, що ніхто не бачить у цьому законі корупційності. Воєнкоми вже розпочали роботу на підприємствах із загроз звільнення і блокування заробітних карт, якщо не виконаєш “забаганки” комісаріата. Про які свободи і конституційність в Україні можна говорити, якщо сама система повністю копіює СРСР і Рабовласництво. Такий собі аналог часів репресій і заслання».

Цікаво, що в деяких країнах Європи (Австрія, Швейцарія) законодавством передбачено можливість альтернативної служби замість військової. А в Грузії взагалі існує легальна можливість відкупитися від служби в армії. Може і в Україні подібний досвід призову військовозобов'язаних можна було б законодавчо закріпити на державному рівні? А так бачимо, що з кожною хвилиною мобілізації воєнкоми б'ють на сполох: план з відправки на фронт нових бійців не виконується, а набрати необхідну їх кількість не допомагають ніякі хитрощі. Потенційні військовослужбовці або просто нехтують повістки, або ж ховаються, навіть незважаючи на загрозу кримінальної відповідальності. За даними Міністерства оборони України, за фактом ухилення від мобілізації відкрито 5811 адміністративних виробництв, за результатами яких громадяни притягали до адміністративної відповідальності, а також майже 1,5 тис. кримінальних виробництв за ст. 336 УК «Ухилення від призову з мобілізації». Близько 400 осіб відбувають покарання у колоніях. Загалом, від призову намагалися безпідставно ухилитися 26,8 тис. осіб. У військові комісаріати приходило лише 45–50 % з тих, хто отримав повістки.

Які ж наслідки тягне за собою ухилення від призову? Відповідь на це запитання надає Кодекс України про адміністративні правопорушення: призовник, що не з'явився у військомат без документально підтверджених поважних причин, карається штрафом у розмірі одного неоподаткованого

податками прибуткового мінімуму. У разі, якщо військовозобов'язаний заважає реалізації процедури ведення обліку, його може бути покарано штрафом, що дорівнює п'яти-семи неоподатковуваним податками прибутковим мінімумам. «Після введення реєстру ухильники не зможуть ховатися. Інформація про них зберігатиметься не у військкоматі за місцем приписки, а в єдиному реєстрі, зайти в якій можна буде з різних точок країни», – розповів співробітник Генштабу Збройних сил України полковник Р. Бакуненко.

Також до реєстру надходитимуть відомості з навчальних закладів про студентів ВНЗ. Від податкових органів у військкоматі дізнаються про джерела доходу і місце проживання військовозобов'язаного. Крім того, після внесення змін до ст. 38 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», підприємства будуть зобов'язані сповіщати військкомати про прийняття на роботу чоловіків у віці від 18 до 60 років.

«Створення такого електронного реєстру військовозобов'язаних дозволить Міністерству оборони ефективно запобігати спробам ухиляння від військової служби. Для наповнення інформаційної бази реєстру буде використано дані фіскальної, прикордонної, міграційної служб, а також бази виборців України», – зазначив очільник управління комунікацій і преси Міністерства оборони України О. Гаврилюк. За внесення недостовірної інформації про військовозобов'язаних (призовників) посадовцю загрожує штраф у розмірі від 510 до 1700 грн.

«Функціонування Єдиного державного реєстру військовозобов'язаних дозволить створити в державі єдину централізовану базу даних військовозобов'язаних і призовників, що дозволить з максимальною оперативністю приймати рішення з раціонального планування мобілізаційного навантаження у регіонах, а також зменшити корупційні чинники у військових комісаріатах і виключити ухилення громадян від мобілізації і призову», – відзначив тимчасово виконуючий обов'язки першого заступника начальника Головного управління оборонного і мобілізаційного планування Генерального штабу Збройних сил України полковник М. Садеков, і додав, що комплекс заходів, що їх буде реалізовано при створенні реєстру, забезпечить захист даних громадян відповідно до вимог Закону України «Про захист персональних даних». «Фізично сервери знаходяться на території об'єкта Збройних сил, а мережі передачі даних функціонуватимуть окремо від загальних телекомунікаційних мереж і мережі Інтернет. Тому викрасти дані про мобілізаційний ресурс України буде фізично неможливо», – завірів він. Фінансування створення і функціонування реєстру здійснюється за рахунок коштів державного бюджету, а також інших джерел, які не заборонено законодавством. На створення Єдиного реєстру в Генштабі планують витратити 7 млн грн. За 4 млн грн створять програмне забезпечення, а за 3 млн – систему захисту і проведуть державну експертизу.

Звичайно, цей закон можна вважати суперечливим уже по суті самого питання, яке він має регулювати. Надто проти створення єдиного електронного реєстру військовозобов'язаних нині виступають і виступатимуть ті, хто звик «косити» від призову – це зрозуміло, адже тепер їм сховатися чи «вирішити» питання «з ким треба» буде в разі складніше, до того ж нечистих на руку

воєнкомів згідно з цим законом чекає сувора адміністративна відповідальність. Також проти створення такого реєстру і ті, кого прийнято називати «п'ятою колоною», або «агентами Кремля». Адже єдиний електронний державний реєстр військовозобов'язаних дасть змогу набагато швидше й простіше, у разі потреби, провести мобілізацію та підвищити тим самим обороноздатність нашої армії. Проте, якщо поглянути об'єктивно та неупереджено, то, в епоху сучасних технологій і розквіту електронного управління, навіть у мирний час вести паперові бази даних – це жити вчорашнім днем. Тому не може не тішити те, що, незважаючи на потужний опір певних антидержавних елементів, українська армія таки реформується, намагаючись крокувати в ногу з часом (*За матеріалами: <http://www.golos.com.ua>; <http://ua.censor.net.ua/>; <http://24tv.ua>*).

І. Беззуб, мол. наук. співроб. НЮБ НБУВ

Приватна детективна діяльність: українські реалії та зарубіжний досвід

Приватна детективна (розшукова) діяльність у більшості країн світу визнана на державному рівні, врегульована законами й оптимально використовується задля збільшення можливості громадян та юридичних осіб у захисті своїх законних прав та інтересів.

У Сполучених Штатах Америки, Великобританії, Франції, Німеччині, Канаді, Індії, Ізраїлі, Японії, Норвегії, Іспанії, Італії, Португалії, Мексиці та багатьох інших країнах світу запровадження інститутів приватних детективів, приватних детективних підприємств (агентств) та їх об'єднань стало у свій час наслідком реагування влади на нагальні соціальні виклики, і тому на сьогодні існування та діяльність таких недержавних інституцій є у них явищем звичайним, усталеним і достатньо унормованим національним законодавством.

Функції та завдання приватних детективів і приватних детективних агентств майже такі, як і у правоохоронних органів. Коли громадяни за деякими особистими причинами не можуть звернутися до цих органів, то їх функції беруть на себе приватні детективні агентства.

Так, ці суб'єкти приватної детективної діяльності надають істотну допомогу суб'єктам підприємницької діяльності у вивченні репутації та фінансового стану позичальників та інших партнерів, їх спроможності реально виконувати взяті на себе фінансові зобов'язання, що у значній мірі запобігає укладанню ризикованих угод та ухиленню боржників від сплати заборгованості. Крім того, суб'єкти приватної детективної діяльності проводять велику роботу по пошуку осіб, місцезнаходження яких невідоме, розшуку зниклого майна і тварин, виявленню фактів порушень прав інтелектуальної власності, насамперед незаконного використання товарних знаків та ін.

Як правило, детективну діяльність ведуть люди, які в минулому мали відношення до правоохоронних органів, органів державної безпеки, розвідувальних служб або інших державних органів, які мають відношення до оперативної діяльності.

Найавторитетнішою міжнародною організацією у сфері розслідувань та безпеки є Всесвітня Асоціація Детективів, заснована ще в 1925 р. Вона об'єднує на сьогодні більше тисячі кращих спеціалістів приватних детективних і охоронних структур з більш ніж 60 країн світу, причому вони постійно збільшуються, оскільки під час кожної щорічної конференції, особливо останнім часом, на вступ до неї надходить до ста заявок.

У Європі професія приватних детективів визнана директивою Європейського Співтовариства 1967 р., яка гарантує свободу підприємництва в усіх країнах-членах ЄС. Жодна країна не може заборонити або обмежити права приватного підприємця, не будучи при цьому не засудженої Європейським судом.

Наводячи світовий досвід, слід зазначити, що, наприклад, у Великобританії у приватних охоронних і детективних фірмах персоналу вдвічі більше, ніж співробітників поліції. У США приватні служби безпеки мають бюджет, який на 50 % перевищує бюджет усіх органів поліції країни загалом, і мають понад 1,1 млн співробітників. В Ізраїлі (з населенням трохи більше ніж 5 млн осіб) функціонує понад 2 тис. детективних і охоронних компаній.

Визнання приватної детективної діяльності залежить від ступеня демократизації країн. У країнах диктатури детективна діяльність найчастіше взагалі заборонена або скасована як допоміжна при правоохоронних органах.

Досвід країн, у яких приватна детективна діяльність законодавчо врегульована, показує, що функціонування приватних детективів, детективних агентств та їх об'єднань значно підвищує відповідальність державної правоохоронної системи за своєчасне і високопрофесійне реагування на потреби громадян і суспільства, звільняє правоохоронців від необхідності виконання багатьох незначних і невластивих їм функцій, сприяє загальному оздоровленню криміногенної ситуації.

В Україні такий вид діяльності тривалий час був офіційно не визнаний та не був законодавчо врегульованим, хоча фактично приватною детективною діяльністю давно та плідно займаються не лише фізичні особи, а й юридичні. За неофіційними даними, зараз в усіх регіонах України працює декілька тисяч приватних детективів і приватних детективних агентств, і їхні послуги користуються великим попитом серед бізнесу, політиків, адвокатів.

Починаючи з 2000 р., існує цілий ряд законопроектів про приватну детективну діяльність, розроблених різними авторами, але які не отримали законодавчої підтримки. Але з кінця 2015 р. питання законодавчого врегулювання здійснення приватної детективної діяльності постало знову на передній план. 28 грудня 2015 р. народними депутатами М. Паламарчуком (БПП), А. Кожем'якіним («Батьківщина»), О. Продан (БПП), А. Тетеруком («Народний фронт») та іншими було зареєстровано новий проект закону «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» (№ 3726). 19 квітня 2016 р. з другої спроби цей законопроект було прийнято у першому читанні.

13 квітня 2017 р. із прийняттям Закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» завершилася більш ніж двадцятирічна історія легалізації приватного розшуку в Україні і почався новий етап у розвитку професії приватного детектива. Після його підписання Президентом України П.

Порошенком, через шість місяців з дня опублікування в Україні офіційно з'являться приватні детективи.

Закон визначає загальні правові засади організації приватної детективної діяльності в Україні як одного з шляхів забезпечення конституційних гарантій людини та громадянина на захист своїх законних прав та інтересів.

Відповідно до Закону така діяльність ґрунтується на принципах верховенства права, законності, диспозитивності, об'єктивності та неупередженості, дотримання прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, поваги до людської гідності, добросовісності, незалежності суб'єктів приватної детективної діяльності, конфіденційності та збереження професійної таємниці, взаємодії з правоохоронними органами, органами державної влади та органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями та громадянами.

Приватним детективом може бути громадянин України, який досяг 21 року, володіє державною мовою, має вищу юридичну освіту або стаж роботи в оперативних підрозділах або органах досудового розслідування не менше трьох років, що пройшов відповідне навчання з метою здійснення приватної детективної діяльності і отримав відповідне свідоцтво про право займатися такою діяльністю, не перебуває на обліку в органах охорони здоров'я у зв'язку з психічним захворюванням, алкоголізмом чи наркоманією, не має судимості.

Відповідно до Закону, приватний детектив не може бути службовою або посадовою особою органів державної влади, місцевого самоврядування, правоохоронних або судових органів влади.

Свідоцтва про право на приватну детективну діяльність видаватиме Міністерство юстиції України, а Національна поліція вестиме реєстр суб'єктів приватної детективної діяльності.

Порядок видачі свідоцтва про право на приватну детективну діяльність затверджується Кабінетом Міністрів України.

Приватну детективну діяльність в Україні визначено як підприємницьку. Послуги приватного детектива надаються на платній договірній основі.

Приватні детективи зможуть працювати одноосібно як ФОП, а також можуть створювати об'єднання приватних детективів. При цьому діяльність приватних детективів буде дозволена як в Україні, так і за її межами.

Слід зазначити, що детективам буде заборонено видавати себе за співробітників правоохоронних органів або представників інших органів державної влади. Також не можна буде збирати відомості, пов'язані з особистим життям, політичними і релігійними переконаннями осіб без надання на це їх письмової згоди.

Законодавець надав можливість приватним детективам займатися доволі широким спектром питань, які були лише у компетенції правоохоронних органів, але відтепер приватна та державна система доповнюватимуть одна одну. Головне, що детективи зможуть збирати та фіксувати інформацію, яка надалі зможе використовуватися у цивільному, господарському, адміністративному та кримінальному судочинстві, що додасть громадянам додаткові можливості при захисті своїх прав та особистих інтересів у судах. Інформація, отримана приватними детективами, згідно з документом, є

професійною таємницею, яка не підлягає розголошенню, є конфіденційною, крім випадків, коли вона має факти підготовки чи замаху на вчинення кримінального правопорушення (про такі факти детективи зобов'язані повідомити правоохоронним органам з передачею підтверджуючих матеріалів).

Безліч можливостей з'являється у бізнес структур, пов'язаних із забезпеченням економічної безпеки підприємств, захисту конфіденційної інформації та прав інтелектуальної власності. Відтепер простіше буде займатися пошуком боржників, а головне – безвісти зниклих громадян.

Зі спеціальних засобів і зброї приватним детективам буде дозволено користуватися пістолетами травматичної дії та газовими балончиками.

Слід зазначити, що прийнятий Закон має як своїх лобістів, так і опонентів, утім, більшість експертів і фахівців сходяться на тому, що подібний акт в Україні необхідний вже давно.

Так, з погляду держави, присутні лише плюси. Головне – ухваленим Законом Верховна Рада ввела в законодавче поле вже існуючі «чорний» і «сірий» ринки детективних послуг, заявив радник міністра МВС, народний депутат А. Геращенко. Такий ринок розвивається давно і успішно маскується під юридичні, охоронні або технічні послуги.

Глава Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності А. Кожем'якін та перший заступник керівника фракції «Народний фронт», член Комітету ВР з питань національної безпеки і оборони, співавтор цього законопроекту А. Тетерук також згодні, що Закон дасть змогу легалізувати та вивести з тіні діяльність великої кількості приватних детективів в Україні. Адже, додає виконавчий секретар ГО «Український Детективний Союз», директор групи детективних підприємств «Компанія приватних розслідувань» І. Цмінський, послуги таких спеціалістів необхідні кожному українцю, і з роками попит буде лише рости.

Керуючий партнер адвокатського об'єднання «ЮРИМЕКС», адвокат А. Іванець переконаний, що саме по собі прийняття закону є плюсом, оскільки ним закріплені правила та порядок, а також гарантії і відповідальність суб'єктів, які мають намір здійснювати таку діяльність, що забезпечить реалізацію та захист прав і законних інтересів осіб, які потребують таких специфічних послуг.

Також, завдяки обов'язковим ліцензіям і створенню єдиного реєстру, значно звужуться можливості для шахраїв, які діяли під виглядом приватних детективів, констатує експерт з інформаційно-психологічної безпеки С. Нестеренко.

Особливо фахівцями було відмічено демократичний підхід українських законодавців у виборі державного органу, який має регулювати приватну детективну діяльність. Відомо, що автори Закону внесли свідому правку до тоді ще законопроекту № 3726, якою визначили таким державним органом – Міністерство юстиції України (замість Нацполіції або МВС). Тим самим Верховна Рада та автори Закону показали світу, що у нашій державі ключовими є ті підходи до законодавства, які прийняті у розвинутих державах.

Разом з тим частина фахівців та експертів у цій сфері, проаналізувавши новий Закон, висловили дещо іншу позицію. На їхню думку, цей Закон має істотні недоліки. Зокрема, у документ не потрапили основні моменти, які

необхідні ринку приватних детективних послуг. Як наголошує адвокат Т. Самборський, приватні детективи позбавлені права на оперативно-розшукову діяльність, яка залишається суто за державними правоохоронними органами, як і право на негласний збір інформації.

А ще деякі види діяльності, враховуючи спеціальні умови їх проведення, не будуть мати необхідної ефективності. Наприклад, фото-, відео- та аудіофіксація не допускається без письмової згоди особи, щодо якої вона проводиться.

Крім того, у Законі не закріплено правовий статус інформації, яку добуватимуть приватні детективи. Така інформація не є допустимим доказом у суді, правоохоронні органи повинні її перевіряти, що буде сприяти затягуванню судового процесу. На думку адвоката, все це фактично зводить нанівець сенс детективної роботи.

Не зрозуміло, чим будуть відрізнятися права у приватного детектива від того самого адвоката або журналіста, які також можуть займатися, наприклад, пошуками зниклої людини або шукати свідків ДТП, він не матиме доступу до баз, буде змушений писати запити, зазначає юрист М. Борисов. Тому користі від Закону не буде.

Керуючий партнер Адвокатського об'єднання «ЮРИМЕКС» Я. Толкачов назвав прийняття нового Закону черговою профанацією з боку чинної влади, спрямованою на порожній піар або далекоглядні корупційні схеми.

Він вважає, що відповідний закон мав би чітко врегулювати узаконення приватної детективної діяльності, запровадивши основні елементи: види детективної діяльності, повноваження детектива, основні його права та гарантії. Та прийнятий Закон не містить жодного з цих елементів, що могло би забезпечити детективам реальну можливість надання послуг такого характеру. Фактично детективи, згідно з Законом, можуть провадити діяльність, яку і до прийняття цього закону міг провадити будь-який громадянин. Наразі ці функції виконують, окрім звичайних громадян, адвокати, численні громадські формування (організації, активісти) та аудитори. Натомість реальних інструментів для надання детективних послуг, подібних до оперативних негласних дій (звичайно, за дозволом суду), доступу до баз даних і багато чого іншого Закон не передбачає.

Не задоволені фахівці також і вимогу щодо обов'язкової вищої юридичної освіти, яку слід замінити на просто вищу освіту, оскільки майбутні детективи все одно мають проходити відповідну підготовку.

Дійсно, у прийнятому Законі, ще є багато проблемних моментів, що можуть призвести до тінізації певної частини легальних детективних агентств, але завдяки народним обранцям і прогресивно мислячим учасникам цього ринку, проблеми можна буде вирішити своєчасними поправками до вже чинного Закону, переконаний в. о. президента громадської організації «Всеукраїнська Асоціація Приватних Детективів» С. Сенік. Далі має бути кропітка праця і деякі «мінуси» і невідповідності з часом будуть усунуті окремими змінами до Закону, переконаний президент громадського об'єднання «Український Детективний Союз» О. Денисенко.

Тому важливий будь-який закон, який дасть змогу почати формувати цивілізований ринок детективних послуг.

Оскільки розвиток інституту приватної детективної діяльності в Україні на теперішній час перебуває на етапі становлення та нормативно-правового забезпечення, доцільно у цьому контексті розглянути світовий досвід його функціонування в найбільш розвинутих країнах світу. У зв'язку з цим цікавим є досвід Сполучених Штатів Америки, де детективна діяльність набула найрозвинутіших форм.

У США немає єдиного федерального закону про приватну детективну діяльність, тому нормативно-правове регулювання такої діяльності здійснюється у кожному штаті окремо. Закони, які безпосередньо пов'язані з приватним розшуком, діють у 35 штатах.

У переважній більшості штатів (40 з 50), для здійснення детективних функцій необхідна спеціальна ліцензія, яка видається владою цього штату та, за умов наявності такої ліцензії, детектив має право займатися охоронно-пошуковою діяльністю (залежно від класу ліцензії) лише на території того штату, де він отримав ліцензію, тому великі детективні агентства реєструються одночасно в декількох штатах США. Ліцензії на приватну детективну діяльність, як правило, видаються на два роки. Після цього потрібно проходити переатестацію.

У США існує три класи ліцензій, які видаються приватним детективам:

– ліцензія класу «А», яка передбачає основною сферою діяльності приватного детектива лише збір інформації. Детектив, який отримав таку ліцензію, не має прав займатися охоронною діяльністю.

– ліцензія класу «В», яка передбачає основною сферою діяльності приватного детектива здійснення охоронної функції. Детектив, який отримав таку ліцензію, не має прав займатися збором і накопиченням інформації про особу.

– ліцензія класу «С» – комбінована ліцензія, яка надає її власнику право займатися як розшуковою роботою (ліцензія класу «А»), так і виконувати охоронні функції (ліцензія класу «В»).

Перед отриманням відповідної ліцензії, кандидат у детективи повинен здати письмовий іспит та внести відповідний вступний внесок.

У деяких штатах місцевим законодавством передбачені окремі додаткові вимоги, що висуваються до осіб, які мають право займатися приватною детективною діяльністю. Так, наприклад, у штаті Каліфорнія для отримання ліцензії кандидату необхідно мати досвід практичної роботи в галузі розслідувань не менш ніж 6 тис. годин (тобто, 750 робочих днів), але, за наявності юридичної освіти достатньо мати й 2 тис. годин відповідної роботи. Крім того у цьому штаті замість одного потрібно здати два іспити зі знання законодавства США та англійської мови.

Отримання ліцензії на заняття приватним розшуком у США – справа доволі складна і тривала.

У США виділяють три основних види приватних правоохоронних організацій: розшукові бюро; охоронні агентства, служби безпеки в різних промислових і комерційних структурах.

Треба зазначити, що в США діяльність приватних детективів чітко відмежовується від діяльності державних правоохоронних органів. За такої

умови розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів, таких як вбивства, зґвалтування, підпали, кримінальні вибухи, розбійні напади тощо, належить виключно до компетенції державної поліції.

У процесі розслідування приватний детектив у США не може спиратися на криміналістичні обліки поліції, не має права отримувати інформацію від поліції і не зобов'язаний передавати їй власні відомості, за винятком прямих доказів про вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів; у разі виявлення альянсу (приватний детектив – поліцейський) судді й присяжні, як правило, вкрай негативно відносяться до подібних методів добування інформації, і у підсумку судовий розгляд може бути програний.

Діяльність приватних детективних агентств у США має транснаціональний характер і виходить далеко за межі країни.

У Великобританії також широке коло проблем, пов'язаних з правоохоронною діяльністю та розслідуванням злочинів, вирішуються за допомогою співробітників приватних детективних агентств (служб, бюро).

Однією з особливостей регулювання відносин у сфері приватної детективної діяльності у Великобританії є відсутність єдиного нормативно-правового акту, що вимагав би офіційної реєстрації особи, яка займається таким видом приватної діяльності.

Лише у 2001 р. був прийнятий закон, який ввів обов'язкове ліцензування приватної детективної діяльності, а, відповідно, і реєстрацію приватних детективів. Разом із прийняттям цього закону був створений спеціальний орган, який здійснює ліцензування та перевірку приватної детективної діяльності – Орган індустріальної безпеки Великобританії.

Належність чи членство в профільній асоціації, такій, наприклад, як Асоціація Британських Сищиків (АБС) гарантує, що людина володіє достатнім досвідом у цій сфері. Стати членом АБС можна при наданні рекомендацій з державних установ (поліція, кримінальний чи міжнародний розшук) і наявності юридичної освіти.

Приватний детектив у Великобританії має достатньо широкий вибір технічних засобів при здійсненні своєї діяльності. Для детектива, наприклад, доступна навіть криміналістична лабораторія поліції Лондона. Особи, які пройшли перевірку в державних органах на добропорядність й професійну придатність мають право доступу до центрального національного поліцейського комп'ютера, за допомогою якого, наприклад, щоденно видається до 120 тис. довідок за запитами про правопорушників, які підозрюються у крадіжках автомобілів, а також про самих власників автомашин.

Крім того, приватний детектив може легко, не порушуючи закону, отримати відомості відносно підданих країни. Наприклад, є термінали, через які на цілком законних підставах можна отримати доступ щонайменш до 100 баз даних, у тому числі й до комп'ютеризованого довідника компанії «Брітїш телеком», а також до повного поіменного списку британських виборців й судових досьє.

Цікаво, що близько 70 % англійських приватних детективів раніше працювали в поліції. Тому у Великобританії підтримується дуже тісне інформаційне співробітництво між приватними детективними агентствами та

державними правоохоронними органами (поліцією) при розслідуванні злочинів та захисті прав і свобод людини.

На відміну від США та Великобританії, у Німеччині діяльність детективних агентств регулюється федеральним законом «Про приватні підприємства». Детективні агентства реєструються у Відомстві з реєстрації приватної підприємницької діяльності як установи, що займаються підприємницькою діяльністю. У зв'язку з цим, зайняття таким видом діяльності не потребує додаткового ліцензування. Детективні агентства (бюро) виконують усі закономірності і постанови, які стосуються установ подібного роду в Німеччині.

Функції детективних бюро в Німеччині загалом вписуються у традиційні рамки приватної правоохоронної діяльності.

Особливістю законодавства Німеччини щодо організації приватної детективної діяльності є те, що для того щоб стати детективом особі не треба мати спеціальної чи юридичної освіти або відповідного досвіду роботи у місцевих правоохоронних органах. Проте, в країні існують центри з підготовки детективів. Наприклад, при Федеральному союзі німецьких детективів функціонує Центр з навчання детективному бізнесу. У подібних установах особи проходять підготовку (у формі прямого або дистанційного навчання) в галузі кримінології, права, економіки тощо. Така підготовка майбутніх детективів, як правило, проходить у вихідні дні та її термін становить від одного до двох років.

Принципово важливим моментом у діяльності приватних розшукових бюро є необхідність збереження ними конфіденційної інформації про клієнтів. Так, у Німеччині охороняються всі дані, що містяться в картотеках приватних розшукових служб, навіть ті, що пов'язані з доходами й боргами громадян тощо.

Взаємодія приватних детективів з державними правоохоронними органами Німеччини здійснюється у спільному плануванні і проведенні спеціальних операцій; обміні оперативною інформацією; спільному використанні оперативних сил і засобів; підготовці кадрів.

Законодавство Франції чітко відокремлює професію приватного детектива від професії юриста, діяльності нотаріуса, поліції та інших близьких за сутністю професій. Французьке законодавство, на відміну від англійського та німецького, регламентує приватну розшукову діяльність та приватну охоронну діяльність окремо.

Діяльність приватних детективів у Франції регулює закон «Про організацію професії приватного детектива» від 19 липня 1991 р., з останніми доповненнями та змінами, що набрали чинності у 2006 р. Відповідно до цього закону приватний детектив має право здійснювати пошук безвісти зниклих осіб, викраденого або загубленого майна; збір інформації про сімейний стан, поведінку, моральні якості, платоспроможність особи; збір доказів або пошук фактичних даних, які можуть призвести до викриття особи у вчиненні злочину, припинення конфліктів між особами тощо; виявлення промислового шпигунства.

Для здійснення детективної діяльності на території Франції особі потрібно одержати спеціальний дозвіл, який надає міністр внутрішніх справ Франції. Для

отримання спеціального дозволу кандидат повинен досягти 21 року, бути громадянином Франції або іншої держави, що входить до ЄС, пройти обов'язковий курс навчання у встановленому МВС Франції навчальному закладі (на сьогодні – це Паризький університет Пантеону Асса II), останні п'ять років не працював у поліції, розвідувальних, контррозвідувальних органах або військових формуваннях; не має судимості за вчинення кримінального злочину; не повинен мати адміністративних та інших дисциплінарних покарань або перебувати під слідством.

Спеціальний дозвіл видається особі на термін від 5 до 10 років. Оформлюється такий дозвіл протягом шести місяців. Приватний детектив у Франції не має права володіти зброєю.

Особливістю іспанського законодавчого регулювання приватної детективної діяльності є те, що детективам забороняється вести справи про службові злочини. При виявленні фактів службових злочинів детектив негайно інформує про це державні правоохоронні органи. Також детективам заборонено використовувати спеціальні технічні прилади, які можуть порушити конституційні права й свободи людини (право на недоторканність особистого та сімейного життя, право на таємницю переписки тощо).

Для здійснення приватної детективної діяльності в Італії потрібно отримати спеціальну ліцензію, яка видається відділом ліцензування поліцейської дільниці за погодженням з місцевим органом державної влади (Управлінням префектури (області)). Необхідно додати, що у видачі ліцензії може бути відмовлено з міркувань збереження національної безпеки або громадського порядку. Приватні детективи в Італії для виконання своїх функціональних обов'язків можуть отримати право на носіння вогнепальної зброї в порядку, передбаченому законодавством.

Обсяг послуг, що надаються приватним детективом (агентством) міститься в спеціальній «таблиці послуг». Детектив не має права надавати послуги, які не зазначені у цій таблиці. Ця таблиця повинна бути схвалена і затверджена префектом (керівником органу державної влади на відповідній адміністративно-територіальній одиниці).

У Данії «приватним детективом» може бути хто завгодно, оскільки закон про детективну діяльність був скасований. Асоціація професійних приватних детективів Данії вимагає відновлення закону і процедури отримання дозволу на заняття детективною діяльністю після здачі офіційного екзамену.

У Швейцарії, у деяких кантонах, також скасовано контроль за детективною діяльністю, що може мати негативні наслідки (порушення недоторканності приватного життя, можливість шпигунства тощо).

На відміну від Європи, у деяких африканських державах, таких як, наприклад, Малі заборонено здійснення приватної детективної діяльності. У Марокко ще не існує законодавства, яке регулює діяльність приватних детективів. Дозволена ця професія в Буркіна-Фасо, де вона перебуває під протекцією міністра Національної безпеки і адміністрації території.

Приватні детективні агентства в різних державах відіграють різну роль. У деяких вони існують поза законом, фактично порушуючи його, у своїй спробі надавати відповідні послуги населенню, в інших – ефективно доповнюють

діяльність правоохоронних органів і відіграють роль важливої складової системи державної безпеки.

Аналіз зарубіжного законодавства щодо приватної детективної діяльності дає змогу виокремити позитивний досвід у зазначеній сфері для впровадження його в Україні.

Зокрема, досвід США, Великобританії, Німеччини демонструє високу ефективність приватної детективної діяльності, яка має відповідну законодавчу базу. У реаліях українського сьогодні в нагоді може стати досвід німців щодо активної взаємодії приватних детективів і спецслужб.

Також, на думку фахівців, необхідним для української практики може бути впровадження етичного професійного кодексу, що діє в окремих країнах. Так, в Іспанії існує Етичний кодекс приватних детективів, який розповсюджується на всіх членів Асоціації приватних детективів Іспанії.

Такі документи містять моральні принципи, моральні норми і правила поведінки суб'єктів детективної діяльності; спілкування між співробітниками; іншими державними інституціями; ними регулюються відносини взаємодовіри між приватними детективами та клієнтами; зобов'язання із замовниками; санкції, передбачені у випадку порушення кодексу. Кодекси відіграють управлінську та репутаційну функції. Впровадження моральних принципів тісно пов'язується з мотивацією співробітників детективних служб, системою матеріального та морального заохочення. Основна увага професійних етичних кодексів зосереджена на стандартах поведінки та діяльності приватних детективів, зокрема у складних ситуаціях, підвищенні статусу приватних детективів у суспільстві, формуванні довіри до детективних агентств.

Разом з тим національне законодавство України повинно самостійно розвиватися в напрямі врегулювання суспільних відносин, пов'язаних з приватною детективною діяльністю, враховуючи характер правової системи нашої держави, особливості українського менталітету, рівень правосвідомості громадян тощо.

Отже, законодавче врегулювання приватної детективної діяльності зробить детективну (розшукову) діяльність максимально ефективною, незалежною і належним чином захистить конституційні права громадян України (*Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: офіційний веб-портал Верховної Ради України (<http://www.rada.gov.ua>); веб-портал Урядовий портал (<http://www.kmi.gov.ua>); сайт ВОО «Всеукраинская Ассоциация Частных Детективов» (<http://aurd.com.ua>); газета «Закон і Бізнес» (<http://zib.com.ua>); Тернопільські експрес-новини Терен (<http://teren.in.ua>); сайт громадської організації «Всеукраїнське об'єднання «Захист нації» (<http://zahist.org.ua>); сайт політичної партії «Народний фронт» (<https://nfront.org.ua>); сайт Ради адвокатів Київської області (<http://radako.com.ua>); сайт общественной организации Society for Baltic Security (<http://www.sbsnews.eu/ru/>); журнал «Верховенство права» (<http://sd-yr.info>); сайт газети «Дзеркало тижня. Україна» (<https://dt.ua>); сайт телеканалу 112 Україна (<https://ua.112.ua>); персональний сайт С. Несстеренка (<https://sergnesterenko.com.ua>)).*

ПРАВО: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

О. Бусол, д-р юрид. наук, ст. наук. співроб. НЮБ НБУВ

Свобода панорами у світі: законодавче регулювання авторського права на зображення архітектурних об'єктів

Freedom of Panorama або Свобода панорами – право вільно фотографувати в громадських місцях, у яких постійно розташовані пам'ятні публічні об'єкти – архітектури, скульптури, мистецтва та ін.¹

Автори проекту закону України «Про внесення доповнень до Закону України “Про авторське право і суміжні права” (щодо свободи панорами)» від 29.12.2014 р. № 1677, визначають свободу панорами як можливість фотографувати, знімати на відео, замальовувати та іншим способом фіксувати зовнішній вигляд тих захищених авторськими правами об'єктів, які розташовані у відкритих для вільного відвідування місцях або видимі з таких місць, тобто будівель, пам'ятників, мостів, інтер'єрів станцій метро тощо. Також свобода панорами передбачає відсутність будь-яких обмежень з боку авторів творів на виготовлення, розповсюдження та публічну демонстрацію подібних зображень.

Це питання є особливо актуальним для архітектури та мистецтва ХХ і ХХІ ст., оскільки значна частина творів цього періоду ще не перейшли в суспільне надбання за часом (70 років від смерті автора). Приклади будівель, на публікацію фото яких формально потрібен дозвіл автора – весь комплекс післявоєнної забудови центру Києва (переїде до суспільного надбання у 2059 р.), будівля Верховної Ради України (переїде до суспільного надбання у 2033 р.), майже всі пам'ятники Т. Шевченку (оскільки більшість із них встановлена після Другої світової війни), усі пам'ятники, присвячені Незалежності України, загиблим у Голодоморі та Другій світовій війні та навіть радянська забудова «спальних» районів². Таким чином, сьогодні будівля Верховної Ради України, пам'ятники Т. Шевченку, які були побудовані у радянські часи, підлягають під заборону фотографування і публікації без дозволу автора, бо їхні автори померли менше ніж 70 років тому. Це стосується також усіх творів, створених під час незалежної України, автори яких уже отримали нагороду за виконаний твір³.

На сьогодні в Україні правовідносини у сфері авторського права регулюються Законом України «Про авторське право і суміжні права» 1993 р., Цивільним кодексом України, а також рядом міжнародних конвенцій, зокрема –

¹ Commons: Freedom of panorama. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/Commons:Freedom_of_panorama.

² Пояснювальна записка до проекту закону України «Про внесення доповнень до Закону України “Про авторське право і суміжні права” (щодо свободи панорами)» від 29.12.2014 р. № 1677. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53262.

³ URL: <http://www.chytomo.com/news/svobodu-ukraiinskij-panorami-dlya-vidan-i-merezhi>.

Бернською конвенцією про охорону літературних і художніх творів, яка набрала чинності 1886 р.⁴

На сайті Президента України також була зареєстрована петиція «Свобода панорамної зйомки» від 29.08.2015 р. № 22/000065-еп. щодо визначення законопроекту № 1677 як невідкладного. Вона не набрала потрібної кількості голосів у ВРУ, проте це не означає що такий закон в Україні непотрібний.

Інститут свободи панорами у світі виник не сьогодні. Ще в 1840 р. у Королівстві Баварія вступив у силу «Баварський закон про захист власності творів літератури і мистецтва від передруків» (нім. Bayerische Gesetz zum Schutz des Eigentums an Erzeugnissen der Literatur und Kunst gegen Nachdruck), відповідно до якого «твори архітектури в її зовнішніх рисах» і «пам'ятники, зведені в громадських місцях», були виключені із загальної правової охорони, що захищає інші види людської творчості. Подібна норма існувала також у законодавстві Герцогства Брауншвейзького. На підставі згаданого закону в Саксонії в 50-х роках XIX ст. Асоціація німецьких роздрібних торговців книги підготувала пропозиції щодо гармонізації права всієї Німеччини. Вони були опубліковані в 1857 р., як зразок для дотримування всіма державами. Документ був представлений в парламент Саксонії в 1862 р. для подальшої законодавчої роботи, яка тривала до 1864 р. Введена під час так званого Ескізу франкфуртського (нім. Frankfurter Entwurf, названий на честь місця зустрічі комітету експертів) норма дозволяла відтворювати об'єкти, поміщені на загальний огляд – це є так званою свободою твору вулиці (нім. Straßenbildfreiheit). Закон встановлював, що «відтворення зображень публічних монументів, розміщених постійно на вулицях і в інших публічних місцях ... не покривається за рахунок зборів». Хоча роботи над Ескізом франкфуртським і були перервані, у 1865 р. Баварія, майже без змін, прийняла його за основу свого законодавства.

У створеній в 1867 р. Північно-німецькій Асоціації майже відразу почалася робота над прийняттям нового закону про охорону прав інтелектуальної власності, але адвокати ігнорували ранню роботу франкфуртського комітету. Як наслідок, прийнятий у 1870 р. закон про авторське право, не закріплював розмежування між творами мистецтва і творами, що знаходяться і в публічному просторі, та не робив виключення для архітектурних робіт. Ситуація змінилася лише протягом одного року, після прийняття закону, бо в створеній у 1881 р. Німецькій імперії робота над авторським законодавством почалась заново. Після багаторічної праці, у 1876 р. Рейхстаг прийняв незначною більшістю голосів «Закон про охорону авторських прав на твори образотворчого мистецтва» (нім. Gesetz betreffend das Urheberrecht an Werken der Bildenden Künste; скорочено: KunstschutzG). Відповідно до § 6 Закону прикладами заборонених форм відтворення не включені у «відтворення творів мистецтва, розташованих уздовж доріг і в громадських місцях. Відтворення не може бути виконане в тій же техніці, що і оригінал». Цей закон став взірцем, на який посилалися згодом усі подальші закони про авторське право в Німеччині.

---

⁴ URL: <http://ru.telekritika.ua/yuridichna-consultaciya/2013-02-21/79203>.

Отже, вперше термін «свобода панорами» *panoramafreiheit* був закріплений у німецькому законі про авторське право (*Urheberrechtsgesetz*), у ч. 1 ст. 59 якого зазначено: «Допускається відтворення творів, які розміщені в громадських місцях (на вулицях, дорогах), за допомогою прийомів образотворчого мистецтва, зображення графічним способом, на фотографіях, у кінематографічних роботах, а також поширення та публічний показ таких творів. Для архітектурних творів це положення поширюється тільки на екстер'єр». Свобода панорами обмежує права власника авторського права вживати заходів у зв'язку з порушенням авторських прав відносно фотографа чи будь-кого, хто поширює зображення. Свобода панорами є винятком із загального правила, за яким власник авторського права має виключне право дозволяти репродукцію та розповсюдження твору⁵.

Для визначення того, у яких країнах дозволено використання зображень архітектурних об'єктів, які існують особливості такого використання й що слід зробити, аби уникнути порушення авторських прав творців архітектурних споруд у державах, де таке використання заборонене або значно обмежене, слід розглянути правові режими й судову практику з цього питання⁶. Важливим є встановлення правового статусу зображень. Фотографія споруди або події із життя міста чи села так або інакше відображає окремі архітектурні або скульптурні елементи. Якщо фотографія не має творчого елементу, що трапляється нечасто, її розглядають як репродукцію оригінального твору. Якщо у фотографії можна відокремити творчий елемент, то цей твір вважається окремим твором і при цьому його цінність залежить від зображених на ньому оригінальних робіт. У такому разі фотографію архітектурного або скульптурного об'єкта вважають похідним твором.

Віднедавна принцип свободи панорами потрапив під загрозу у Європі – Комітет Європарламенту з правових питань у 2015 р. додав поправку в закон про авторське право. Так, було зазначено, що комерційне використання фотографій, відеоматеріалів та інших зображень об'єктів, розташованих у громадських місцях, можливе лише з попереднього дозволу осіб або організацій, які ними володіють. Затвердження цього положення може призвести до того, що будь-який турист або фотолюбитель, який зробив знімок пам'ятки і розмістив його на своєму інтернет-ресурсі, може отримати звинувачення в нелегітимній діяльності. Щоб вільно фотографувати і розміщувати свої роботи в Інтернеті, необхідно буде отримувати дозвіл від власника авторських прав (можливо, для отримання дозволу навіть доведеться платити).

Слід нагадати, що у Європарламенті 9 липня 2015 р. відбулися дебати щодо імплементації Директиви 2001/29/ЄС щодо гармонізації деяких аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві. Суть концепції «свободи панорами», яка є однією зі складових проекту ЄС, полягає в свободі фото- і відеозйомки, а також створенні інших зображень (наприклад, картин) об'єктів архітектури. Таке право передбачено в більшості європейських

⁵ Андрощук Г. Свобода панорамної зйомки: проблеми регулювання. Інтелектуальна власність. № 2. 2016. С. 17–27. URL: <https://wikiukraine.wordpress.com/2016/03/14/freedom-of-panorama/>.

⁶ URL: http://zib.com.ua/ua/print/99093-yak_ne_porushiti_avtorske_pravo_na_obekt_arhitekturi_-_dumka.html.

країн, наприклад, у Великобританії, Іспанії, Португалії, Польщі. Це означає, що туристи, агентства, видавці книг, органи влади, представники кіностудії можуть вільно фотографувати скульптури, будівлі, мости, а також інші споруди, що охороняються авторським правом. Заборона на «свободу панорами» передбачає, насамперед, необхідність отримувати дозволи у власників майнових авторських прав. Хоча на практиці часто виникають ситуації, коли власника прав знайти неможливо, або існують кілька осіб, які вважають себе такими власниками. Наприклад, архітектор, який створював початковий проект, а також особа, яка потім здійснювала його реконструкцію ⁷.

Разом із законодавчим закріпленням свободи панорами в деяких державах доволі часто трапляються випадки агресивної політики щодо захисту авторських прав. Так, бельгійська ліцензійна компанія змушує численні інтернет-ресурси по всьому світу видаляти всі фотографії однієї з найбільш відомих у Бельгії пам'яток – скульптури «Атоміум», яка являє собою збільшену в 165 млн разів кристалічну решітку заліза, що складається з дев'яти атомів. При цьому право відтворення цієї споруди коштує порівняно велику суму – 90 євро на місяць. Захищає права на численні твори мистецтва, розташовані на її території і Франція, яка з особливою увагою ставиться до культури своєї держави. Кодекс інтелектуальної власності Франції не передбачає можливості вільно відтворювати архітектурні пам'ятки на фотографіях, у фільмах, телепередачах, інших творах. Проте судова практика допускає таку можливість у разі, якщо твір архітектури є частиною фону та спеціально не виокремлюється в загальній картині відтвореного. Так, суди Франції не визнали порушення прав архітекторів вежі Монпарнас унаслідок відтворення її зображення на листівках з нічним видом вулиці Ренн у Парижі. У рішенні сказано, що вежа становила частину вулиці та є звичним пейзажем для більшості жителів околиць Парижа ⁸.

У Франції, як і в Італії та Бельгії, свобода панорами поширюється не на всі об'єкти. Приміром, заборонено без спеціального дозволу поміщати в мережі Інтернет фотографію Ейфелевої вежі, знятої в темний час доби, оскільки існують авторські права на її ілюмінацію ⁹.

У Франції додержуються «теорії прихильності», згідно з якою суди повинні визначити, в якій позиції та з якою метою архітектурна споруда була відтворена.

Спроба за будь-яку ціну захистити авторське право на архітектурні споруди була зроблена й в Австралії. Так, усесвітньо відомий Сіднейський оперний театр із метою отримання прибутку від комерційного використання його зовнішнього вигляду був зареєстрований як торгова марка. Проте суди США такий спосіб захисту відкидають, оскільки на фотографії або в іншому

---

⁷ Андрощук Г. Свобода панорамної зйомки: проблеми регулювання. Інтелектуальна власність. № 2. 2016. С. 17–27. URL: <https://wikiukraine.wordpress.com/2016/03/14/freedom-of-panorama/>.

⁸ URL: http://zib.com.ua/ua/print/99093-yak_ne_porushiti_avtorske_pravo_na_obekt_arhitekturi_dumka.html.

⁹ Івасішина Н. В., Гуряк Л. В. Дотримання авторського права на об'єкти архітектури: стан, проблеми та порівняння норм свободи панорами. URL: <http://eprints.kname.edu.ua/44415/1/4816-9574-1-SM.pdf>.

творі зображений добре відомий, доступний для громадськості твір архітектури як пам'ятка, а не як торгова марка, що вирізняє певний товар¹⁰.

Дозвіл розміщувати у соціальних мережах фотознімки архітектурних пам'яток та історичних місць діє не у всіх країнах ЄС, хоча більшість депутатів Європарламенту проголосували проти поправок, згідно з якими слід мати спеціальний дозвіл для використання знімків громадських видатних місць у комерційних цілях. Нині фотознімки архітектурних пам'яток та історичних місць, як от берлінського Рейхстагу та скляних пірамід паризького Лувра, можна викладати в соціальних мережах. Як заявила представниця німецької Партії піратів у Європарламенті Ю. Реда, яка водночас обіймає посаду заступниці голови фракції Зелених, «громадяни у більшості країн можуть й надалі спокійно викладати селфі та дивитися на знамениті архітектурні споруди у “Вікіпедії”». Таким чином, Ю. Реда виступає за те, щоб так звана свобода панорами діяла на всій території ЄС.

У Німеччині свобода панорами закріплена законом, що передбачає можливість фотографувати та вільно поширювати зображення захищених авторським правом скульптур, будівель та інших об'єктів, що знаходяться у громадських місцях. Дозволяється також вести зйомку художніх календарів, поштових листівок та інших аналогічних виробів, які розміщені на дворі чи в приміщеннях, доступ до яких відкритий для всіх постійно або у визначений час¹¹. Для порівняння, у Німеччині FOP дозволяє вільну зйомку і розповсюдження зображень об'єктів, що знаходяться у громадських місцях, а в Україні, яка належить до романо-германської системи права, дозволено лише «відтворення з метою висвітлення поточних подій... в обсязі, виправданому інформаційною метою».

У Польщі дозволяється публікувати фотографії творів мистецтва, які можуть бути сфотографовані в громадських місцях (наприклад, на вулицях, у парках, скверах), але необхідно мати дозвіл від власника об'єкта, щоб сфотографувати його з його приватної території (наприклад усередині будинку, або що розташований на його землі).

Неоднозначною є і судова практика в різних країнах щодо свободи панорами. Так у США до об'єктів архітектури не належать об'єкти PGS (pictorial, graphic and sculptural works), в яких, на думку американських судів, утилітарний аспект відокремлений від образотворчого. Саме це питання було детально розглянуте в рішенні у справі *Leicester v Warter Brothers*, у якому йшлося про твір під назвою *Zatja Madre*, який містить комплекс із кількох веж, вуличної стіни і внутрішнього двору, використаного у фільмі «Бетмен

¹⁰ URL: http://zib.com.ua/ua/print/99093-yak_ne_porushiti_avtorske_pravo_na_obekt_arhitekturi_-_dumka.html.

¹¹ URL: <http://www.dw.com/uk/%D1%94%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%BB%D0%B0%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82-%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%BC%D0%B0%D0%B2-%D1%81%D0%B2%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D0%B4%D1%83-%D1%84%D0%BE%D1%82%D0%BE-%D1%82%D0%B0-%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%B5%D0%BE%D0%B7%D0%B9%D0%BE%D0%BC%D0%BA%D0%B8-%D0%B2-%D1%94%D1%81/a-18574282>.

назавжди» як Другий національний банк Готему. Автор цієї архітектурної споруди стверджував, що його твори належать до творів PGS, проте суди вказали, що *Zatja Madre* використовувався як частина цілісного архітектурного ансамблю, а вежі або вулична стіна не були використані окремо від архітектурного комплексу. Проте якщо йдеться про певну скульптуру або картину, тобто об'єкти, покликані задовольняти лише естетичні потреби, то суди стають на бік автора твору архітектури.

Скульптор Ф. Гейлорд (Frank Gaylord) виграв справу проти Поштової служби США (USPS), яка використала фотографію його роботи на поштової марці без виплати йому відповідних авторських відрахувань. За рішенням федерального окружного суду, 87-річний скульптор міг претендувати на відшкодування належних йому комісійних американською поштовою службою. Передісторія справи: у 1986 р. Ф. Гейлорд виграв конкурс проектів меморіалу ветеранам Корейської війни у Вашингтоні. Художник-аматор майже п'ять років працював над створенням скульптурної групи «Колона» з 19 американських солдатів. Коли меморіал Ф. Гейлорда був закінчений, фотограф-любитель Дж. Аллі (John Alli) зробив декілька знімків пам'ятника. Один особливо вдалий кадр – «Колона» під свіжим снігом – Аллі роздрукував і подарував своєму батькові, ветерану Корейської війни.

У 2002 р. американський уряд вирішив увіковічити героїв війни в Кореї на поштової марці, вибравши для цих цілей фотографію Дж. Аллі з пам'ятником Ф. Гейлорда. Фотограф захистив свій знімок авторською ліцензією, отримавши від USPS 1500 дол. комісії за використання його роботи. Однак поштові службовці не запитали дозволу у скульптора на відтворення його пам'ятника на марці, що призвело до подальшої судових процесів між автором і USPS¹². Цей судовий процес розпочався у 2006 р., однак лише у 2013 р. по справі було винесено остаточне рішення. Суд визнав правоту скульптора, заявивши, що образ пам'ятника Ф. Гейлорда не піддався істотній трансформації на фотографії Аллі (тобто і на марці), а значить, цей випадок не можна віднести до категорії «правомірного використання». На думку судді Мур, марка та меморіал служать єдиній меті – увічнити пам'ять ветеранів Корейської війни. А те, що природа в день створення фотографії Аллі вирішила укрити пам'ятник снігом, не позбавляє скульптора прав на нього. Суд першої інстанції присудив Ф. Гейлорду 5000 дол. компенсації, але скульптор і його адвокат зажадали 10 % від 17 млн дол., які пошта отримала від продажу марок. У результаті суд виніс рішення, що USPS зобов'язана виплатити Ф. Гейлорду 10 % вартості непогашених марок і товарів із зображеннями фотографії плюс відсотки, що в сумі становить 685 тис. дол.¹³

При розгляді питання про порушення авторського права на архітектурну споруду слід з'ясувати, чи є твір суспільним надбанням, тобто чи збіг термін охорони авторських прав на цей об'єкт. Однак у деяких випадках вдається

¹² Скульптор выиграл дело против Почтовой службы США, не выплатившей ему авторские проценты за использование изображения его работы. URL: http://artinvestment.ru/news/artnews/20120528_sculptor_vs_us_postal_service.html.

¹³ Американский скульптор получит 685 тыс. долл. из-за нарушенного авторского права. URL: <http://artguide.com/news/1028-amierikanskii-skul-ptor-poluchit-685-tys-iz-za-narushiennogho-avtorskogho-prava>.

обходити й це положення. Так, влада Єгипту розглядала можливість ухвалення закону, яким використання з комерційною метою фотографій, на яких зображена єгипетська старовина, а саме – великі піраміди Гізи, а також відтворення їх у масштабах оригіналу, заборонялися¹⁴.

З російської практики: у судовому рішенні від 26.02.2008 р. зазначено: «У судовому засіданні представники А. – К.М. і Г. заяву підтримали в повному обсязі, пояснивши, що вхідна арка і монументальна стела є важливою складовою частиною всього меморіального комплексу площі Перемоги. Авторами цього меморіального комплексу є А.І., П.М., С.І. і І., які не давали згоди на використання та поширення як агітаційного матеріалу їхні твори, в зв'язку з чим Б. порушено авторське право». Суд першої інстанції при цьому визнав: «використання і поширення об'єктів архітектури як основних об'єктів в агітаційних матеріалах допускається тільки за згодою авторів творів. Тим часом, агітаційні матеріали були представлені кандидатом Б. в окружну виборчу комісію без попередньої згоди авторів архітектурних об'єктів». Верховний Суд вказав, що використання є правомірним, оскільки об'єкт, що використовується на фотографії, не є основним¹⁵.

У нормативно-правових актах щодо авторського права деяких держав іноді акцентується на охороні «оригінального твору». Так, у законі про охорону авторського права Королівства Великої Британії чітко вказано, що охороняються оригінальні твори – літературні, драматичні, образотворчого мистецтва тощо. Поділ на оригінальні та не оригінальні твори притаманний і американському праву, де адвокати можуть дискутувати, до якої міри твір є близьким до оригіналу, а отже, підпадає під дію закону про авторське право. В Україні ж такого критерію як оригінальність не передбачено: законом охороняється будь-яка фотографія, що зафіксована на матеріальному носії. Так, в Україні об'єктом авторського права є й фоторепродукція. І у випадку з позовом М. Андрєєва, який спеціалізується на зйомках мистецьких творів, він мав усі шанси виграти справу. Так, світлину Скіфської пекторалі авторства М. Андрєєва було спочатку опубліковано в каталозі, а далі, найімовірніше, скановано і використано як ілюстрацію для обкладинки підручника з цивільного права. Фотограф звинуватив видавців у незаконному використанні його твору з комерційною метою. Юристи ж стояли на тому, що пектораль є надбанням історії і культури, отже, її «технічне» фото не є об'єктом авторського права. У результаті було укладено мирову угоду. До речі, про оригінальність світлини в суді не йшлося.

Неправильною слід вважати думку, що законом охороняються виключно фотографії, яким притаманна художня цінність. Згідно з цим документом, об'єктом авторського права може бути будь-який твір, незалежно від жанру, цінності чи рівня майстерності.

В Україні, знімаючи будь-який пам'ятник чи скульптуру, фотограф частково відтворює ці твори, через що їхній автор може подати до суду. Кілька

---

¹⁴ *Ортынская М.* Фотография на память. Чем грозит запрет на «Свободу панорамы». URL: <http://blog.liga.net/user/mortinskaya/article/18482.aspx>.

¹⁵ *Андрощук Г.* Свобода панорамної зйомки: проблеми регулювання. Інтелектуальна власність. № 2. 2016. С. 17–27. URL: <https://wikiukraine.wordpress.com/2016/03/14/freedom-of-panorama/>.

таких позовів було від творця пам'ятного знака на честь заснування м. Києва В. Бородая. Зокрема, він оскаржував використання зображення скульптури в рекламі «Укргазбанку» та на купонокарбованцях¹⁶.

В Україні часто охоронці бізнес-центрів чи офісів фірм забороняють фотографам вести зйомку, заявляючи, що ті порушують авторське право власника, перебуваючи на території приватної власності. За радянських часів фотограф міг скористатися правом на «свободу панорами»: якщо на світлині фігурував пам'ятник чи захищена авторським правом будівля без акценту на них, закон не забороняв використовувати таке фото з комерційною метою. У Росії таке право залишилося. В Україні ж виникла юридична колізія: норма щодо «свободи панорами» відсутня. Утім, практика позовів творців скульптур і архітектурних проектів в Україні не є поширеною¹⁷. За законом, за фотографування або зняття на відео будинка або пам'ятника, станції метро або меморіальної дошки, потрібен дозвіл автора (архітектора або скульптора). Дозвіл не потрібен, якщо автор помер більш ніж 70 років тому, в такому випадку твір є суспільним надбанням. Проте така норма обмежує використання фото та відео в освітніх та промоціях. Зокрема, саме через відсутність «свободи панорами» в Україні з Вікісховища, сестринського проекту Вікіпедії, було вилучено частину фотографій будівлі Верховної Ради України, використання яких неможливе без згоди спадкоємців архітектора В. Заболотного». З іншого боку саме фотографуванням твору архітектури можна зберегти інформацію про архітектурний об'єкт, «якщо збереження об'єкта, в якому втілено оригінал твору, є неможливим», що регулює ч. 2 ст. 12 Закону України «Про авторське право і суміжні права»¹⁸.

Зазначений на початку цієї статті проект закону України № 1677 до поняття «відтворення» включає виготовлення одного або більше примірників твору в будь-якій матеріальній формі (наприклад, за допомогою фотографії, кінозйомки, малювання). Закон забороняє відтворення шляхом механічно-контактного копіювання, при якому зображення переноситься на копію при безпосередньому контакті з оригіналом і може пошкодити його.

До поняття «використання зображень, відеограм творів» віднесено дії на кшталт опублікування (випуску у світ), переробки, адаптації, аранжування, включення складовою частиною до збірників, баз даних, антологій, енциклопедій тощо, продаж, імпорт його примірників тощо (ст. 441 Цивільного кодексу України).

Поняття «публічно недоступне місце» закріплено в КПК України (ст. 267, 269, 270) як «місце, до якого неможливо увійти або в якому неможливо перебувати на правових підставах без отримання на це згоди власника, користувача або уповноважених ними осіб». Відповідно, під «публічно

¹⁶ URL: <http://ru.telekritika.ua/yuridichna-consultaciya/2013-02-21/79203>.

¹⁷¹⁷ URL: <http://ru.telekritika.ua/yuridichna-consultaciya/2013-02-21/79203>.

¹⁸¹⁸ Івасішина Н. В., Гуряк Л. В. Дотримання авторського права на об'єкти архітектури: стан, проблеми та порівняння норм свободи панорами. URL: <http://eprints.kname.edu.ua/44415/1/4816-9574-1-SM.pdf>; Закон України від 20.05.1999 р. № 687-XIV «Про архітектурну діяльність». URL: zakon.rada.gov.ua.

доступним місцем» у проекті закону розуміється місце (як у приміщеннях, так і поза ними; як у межах населених пунктів, так і поза ними), до якого можливо увійти або в якому можливо перебувати на правових підставах без отримання на це згоди власника, користувача або уповноважених ними осіб. Тобто, мається на увазі весь публічний, громадський простір.

Під «громадським місцем» у ч. 1 ст. 1 Закону України «Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення» розуміється «частина (частини) будь-якої будівлі, споруди, яка доступна або відкрита для населення вільно, чи за запрошенням, або за плату, постійно, періодично або час від часу, в тому числі під'їзди, а також підземні переходи, стадіони». На практиці це поширює свободу панорами на ті об'єкти, що постійно розташовані в місцях, відкритих для загального доступу громадян. Дія норми поширюється на твори: образотворчого мистецтва (скульптура, картина, малюнок, гравюра, літографія, твір художнього дизайну тощо); ужиткового мистецтва; архітектури; містобудування; садово-паркового мистецтва. Водночас дія норми не поширюється на експозиції виставок і музеїв. При цьому законні інтереси авторів цих об'єктів не порушуються, адже не підлягають обмеженню особисті немайнові права інтелектуальної власності (зазначення імені автора, якщо це практично можливо; збереження цілісності твору тощо), які підлягають захисту в судовому порядку на загальних підставах. По суті, ідеться про більш повне задоволення культурних потреб громадян України шляхом створення правової бази, яка обмежуватиме окремі майнові права авторів (які і так неможливо реалізувати внаслідок публічності розміщення об'єктів) на користь суспільства.

З аналізу вітчизняної судової практики можна зробити висновок, що коли на фотознімку, наприклад, зображена окрема будівля, пам'ятник або скульптура і така фотографія використовується з комерційною метою в календарях, листівках, на обкладинках друкованих видань або в рекламі, то ймовірність позову доволі висока. Так у 2007 р. Мукачівський міський суд стягнув з ТОВ «Мопан-Україна ЛТД» на користь фізичної особи 30 тис. грн збитку за порушення авторського права на зображення інтер'єру. Як випливає з рішення, відповідач при створенні реклами стільців «Граппа» використовував зображення інтер'єру барної стійки кафе-бару «Кактус», власником якого є позивач¹⁹.

Десятки судових справ щодо порушення авторських прав на скульптурну композицію «Засновники Києва», яка розташована в громадському місці, було розглянуто в м. Києв. Так, «Укргазбанк» у своїй рекламній кампанії використовував зображення цієї відомої скульптури, автором якої є академік В. Бородай. Скульптором через суд стягнуто з банку 26 250 грн компенсації за порушення авторських прав²⁰.

Аналізуючи чинне законодавство різних країн можна виділити такі основні характеристики за якими може обмежуватися свобода панорами:

– тип об'єкту (зображення на фотографії повинно може бути трьох типів:

¹⁹ Братковський К.С. Авторское право на фотографию. URL: http://www.intellaw.org.ua/copyright_pfoto.pdf.

²⁰ Андрощук Г. Свобода панорамної зйомки: проблеми регулювання. Інтелектуальна власність. № 2. 2016. С. 17–27. URL: <https://wikiukraine.wordpress.com/2016/03/14/freedom-of-panorama/>.

перший – будинок; другий – пам’ятник, бюст, міська скульптура, або меморіальна дошка; третій – комплекс будинків, пам’ятників та інших творів меншого розміру тощо);

- формат зображення (2Д, 3Д тощо);
- у чийй власності зображення знаходиться (державне, муніципальне, приватне);
- час створення;
- належність до музейного фонду;
- роль об’єкта авторського права у зображенні, статті та сторінці (основна, другорядна);
- мета використання зображення (інформаційна, освітня, рекламна тощо);
- термін, на який зображення розміщується в мережі тощо ²¹.

Загалом свобода панорами закріплена в законодавстві 83 країн світу. Разом з тим більш ніж у половині країн світу немає свободи панорами. Тисячі фотографів не можуть вільно демонструвати і використовувати свої фотографії, зроблені в цих країнах. Громадськість і експерти наголошують на необхідності внесення норми про свободу панорами в українське законодавство. Водночас звертають увагу на те, що запропоноване у вищезазначеному українському проекті закону визначення «свободи панорами» як «відтворення будь-яким способом, крім механічно-контактного копіювання творів» не є такою свободою, як вона розглядається, зокрема, у Пояснювальній записці до нього. Адже там йдеться про «свободу панорами» як «можливість фотографувати, знімати на відео, замальовувати та іншим способом фіксувати зовнішній вигляд об’єктів авторського права, які знаходяться у відкритих для вільного відвідування місцях або видимі з таких місць, тобто будівель, пам’ятників, мостів, інтер’єрів станцій метро тощо. Також свобода панорами передбачає відсутність будь-яких обмежень з боку авторів твору на виготовлення, розповсюдження і публічну демонстрацію подібних зображень». Отже, у Пояснювальній записці до проекту закону свобода панорами розглядається як право фіксувати зовнішній вигляд об’єкту авторського права, а не як його відтворення, як це визначено у проекті. Слід врахувати, що відтворення твору як об’єкта авторського права будь-яким способом відповідно до ст. 441 ЦК України є його використанням, яке, у свою чергу, у ст. 440 ЦК України розглядається як майнове право інтелектуальної власності на твір, яке належить його автору, якщо інше не встановлено договором чи законом. Аналогічні положення закріплені також і у ст. 15 Закону України «Про авторське право і суміжні права». До того ж в Угоді про асоціацію є норма, згідно з якою свобода панорами не допускається, якщо об’єкт є основним об’єктом фото або відеопродукту ²².

Є очевидним, що до питання свободи панорами слід підходити дуже виважено, щоб унеможливити порушення авторських прав, які гарантовані міжнародними та національними нормативно-правовими актами.

²¹ Івасішина Н. В., Гуряк Л. В. Дотримання авторського права на об’єкти архітектури: стан, проблеми та порівняння норм свободи панорами. URL: <http://eprints.kname.edu.ua/44415/1/4816-9574-1-SM.pdf>.

²² Андрощук Г. Свобода панорамної зйомки: проблеми регулювання. Інтелектуальна власність. № 2. 2016. С. 17–27. URL: <https://wikiukraine.wordpress.com/2016/03/14/freedom-of-panorama/>.

Однією з важливих цілей унормування свободи панорами в Україні є можливість на законних підставах фотографувати пам'ятки і публікувати світлини, що зробить ці об'єкти більш впізнаваними. Також це дасть змогу туристичній індустрії вільно готувати інформаційні матеріали про Україну. Так, ініціатори проекту закону аргументують, що комерційне використання творів приверне увагу туристів (зокрема, іноземних) до сучасної архітектури та скульптури України завдяки путівникам, листівкам, відеороликам, які ілюструють відповідні об'єкти авторського права. Прийняття проекту закону дасть змогу прискорити поширення інформації про Україну, а також сприятиме розвитку безкоштовних освітніх проектів (таких як Вікіпедія) і дасть можливість гармонізувати в цій частині вітчизняне законодавство з законодавством ЄС.

Загалом можна стверджувати, що відсутність в українському законодавстві норм, які регулюють свободу панорами, може затримувати розвиток науки у світі в цій сфері.

ЕКОНОМІЧНІ РИЗИКИ ТА ПРОГНОЗИ

Моніторинг законодавства

Головні зміни

Персональні спеціальні економічні й інші обмежувальні заходи (санкції), під які потрапили «1С», «Парус», АВВУУ, «Яндекс», «Вконтакте», «Мейл.ру», вступили в дію 17.05.2017 р. У газеті «Урядовий кур'єр» від 17.05.2017 р. № 89 опубліковано Указ Президента України № 133/2017 від 15.05.2017 р., яким уводиться в дію рішення РНБО від 28.04.2017 р. «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)».

Головне і найважливіше твердження, яке слід усвідомити всім користувачам «1С», - під санкції потрапив не програмний продукт «1С», а юрособа-виробник програми (ТЗОВ «1С», зареєстрована у Москві) та лише деякі юрособи - франчайзери, дилери та дистриб'ютори продукту.

Податки та збори

Податок на додану вартість

***Запитання – відповідь ДФСУ,
розміщене на ЗІР у категорії 101.04***

Якщо витрати на поліпшення об'єкта оренди проведено за згодою орендодавця та не компенсовано орендарю, то вартість поліпшення вважається безоплатно наданою послугою та підлягає оподаткуванню ПДВ.

***Запитання – відповідь ДФСУ,
розміщене на ЗІР у категорії 101.04***

Якщо між орендодавцем та орендарем укладено окремі договори про надання орендодавцем орендарю компенсації витрат орендаря на поліпшення об'єкта оренди, то суми коштів, сплачених (відшкодованих, компенсованих) за такими договорами, є окремою оподатковуваною операцією з надання послуги з поліпшення основних фондів.

***Індивідуальна податкова консультація ДФСУ
від 05.05.2017 р. № 89/6/99-99-15-03-02-15/ПК***

Помилка у даті складання податкової накладної не може бути виправлена шляхом подання розрахунку коригування із зазначенням правильної дати. Для виправлення допущеної помилки платник ПДВ повинен скласти розрахунок коригування кількісних і вартісних показників, у якому всі числові показники зазначити зі знаком “-“. Одночасно з цим платник податку складає нову податкову накладну з правильною датою.

***Індивідуальна податкова консультація ОВПП ДФС
від 12.05.2017 р. № 158/ПК/28-10-01-03-11***

У разі виникнення необхідності визначення відповідності товарів певному коду товарної класифікації згідно з УКТ ЗЕД товариство може звернутися до Торгово-промислової палати України (її регіональних відділень) або науково-дослідного інституту судових експертиз. З питань визначення кодів послуг згідно з ДКПП доцільно звернутися до Міністерства економічного розвитку і торгівлі України.

Податок на прибуток

***Лист ДФСУ від 26.04.2017 р.
№ 9015/6/99-99-15-02-02-15***

Якщо господарські операції з нарахування (сплати) роялті визнаються контрольованими відповідно до пп. 39.2.1 ПКУ, то такі операції повинні бути відображені у Звіті про контрольовані операції у звітному періоді, у якому відбулася господарська операція із нарахування (сплати) роялті, незалежно від рішення платника податків щодо відображення або невідображення сум таких роялті у складі витрат у декларації з податку на прибуток..

***Індивідуальна податкова консультація ГУ ДФС
у Херсонській обл. від 03.05.2017 р.
№ 37/ПК/21-22-12-04-21***

Отриманий дохід від перерахунку завищених податкових зобов'язань з плати за землю за попередні роки слід віднести до категорії інших доходів з відображенням у Звіті про фінансові результати в рядку 2240 «інші доходи» за період, у якому здійснено уточнення цих зобов'язань, з наступним відображенням у податковій декларації з податку на прибуток.

***Державне регулювання
Перевірки, контроль, штрафи***

Лист ДФС від 05.05.2017 р.

№ 11356/7/99-99-14-03-03-17

Податківці звертають увагу, що з 1 січня 2017 року строки давності поширюються також на період, який може бути охоплений перевіркою. У наказі про проведення документальної перевірки враховуються обмеження, встановлені п. 102.1 ст. 102 ПК України.

Постанова КМУ

від 26.04.2017 р. № 295

16 травня набрала чинності постанова КМУ, якою затверджено Порядки здійснення державного контролю та нагляду за додержанням законодавства про працю.

***Новини на офіційному веб-сайті ДФС
у Тернопільській області від 11.05.2017 р.***

Норми чинного законодавства щодо відповідальності за несплату пені не передбачено. Разом з цим сума непогашеної пені, нарахованої в порядку, визначеному ПКУ, є податковим боргом.

Ухвала ВАСУ

від 16.05.2017 р. по справі № 820/10192/15

Лист контролюючого органу про надання пояснень та їх документального підтвердження не може вважатись письмовим запитом у розумінні п. 73.3 ПКУ, якщо він не містить передбачених цим пунктом підстав для його надіслання, встановлений строк для надання відповіді менше місяця, надісланий платнику в період проведення перевірки, а не до початку її проведення.

Ліцензії, патенти, дозволи

Указ Президента України

від 16.02.2017 р. № 37/2017

Запроваджується ліцензування експорту з України кам'яного вугілля марки антрацит. Ліцензії видаватимуться Мінекономрозвитку за погодженням з Міненерговугілля. Узгодження буде здійснюватися без залучення підприємства в порядку міжвідомчого обміну інформацією.

Законопроект від 27.11.2014 р. № 0906

Визначено правові та організаційні засади державного контролю за дотриманням операторами ринку законодавства про харчові продукти, корми, здоров'я і благополуччя тварин, а також законодавства про побічні продукти тваринного походження при їх ввезенні (пересиланні) на митну територію України.

Зед і митне регулювання, валюта

Проект Наказу Мінфіну

від 12.05.2017 р. (неофіційний текст)

Підготовленим проектом регуляторного акту передбачається врегулювати питання зокрема щодо: - зменшення кількості днів,

необхідних для прийняття рішення підрозділом органу доходів і зборів, для підготовки висновку про повернення грошових коштів з 10 до 5; - автоматизації процедур, пов'язаних з переходом на електронний документообіг.

Ліквідація та банкрутство

Постанова ВГСУ від 16.05.2017 р. у справі № 40/5005/7101/2011

Ліквідація боржника (у т.ч. ухвалою суду) за основним зобов'язанням (кредитним договором) і його виключення з ЄДР не припиняє договору іпотеки, укладеного з майновим поручителем, а тому кредитор має право звернути стягнення на предмет іпотеки.

Постанова ВГСУ від 11.05.2017 р. у справі № 922/3850/16

Порушення провадження у справі про банкрутство боржника блокує нарахування пені за невиконання ним грошового зобов'язання перед кредитором з моменту порушення такої справи, проте не є перешкодою нарахування 3% річних та інфляційних втрат.

Облік та звітність ПСБО, МСФЗ

Наказ Мінфіну від 24.05.1995 р. № 88

Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку зазнало змін. Зміни внесені наказом Мінфіну від 11.04.2017 р. № 427.

Галузі та сфери діяльності

Фінансові послуги

Рішення ФГВФО від 30.03.2017 р. № 1302

Скарги на організацію відкритих торгів з продажу активів ліквідованих банків розгляне спеціальна комісія ФГВФО. Комісія буде займатися не тільки розглядом скарг і розробкою пропозицій щодо поліпшення проведення торгів, а й буде вживати заходів щодо запобігання та усунення порушень регламенту роботи електронної торгової системи.

Будівництво

Наказ Мінбуду від 03.04.2017 р. № 67

Внесено зміни до Типового статуту об'єднання співвласників багатоквартирного будинку, зокрема, забороняється розподіл отриманих об'єднанням доходів серед співвласників, працівників об'єднання (крім оплати їхньої праці), членів органів управління та інших пов'язаних з ними осіб

Об'єкти правовідносин

Нерухомість

Постанова КМУ

від 11.05.2017 р. № 327

Суб'єкт управління майном, повернутим у власність держави за рішенням суду, забезпечує у місячний строк з дати прийняття рішення Кабінетом Міністрів України внесення відомостей про таке майно до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА ²³

Блог на сайті «Lv.ua»

Про автора: Олександр Домбровський, народний депутат, позафракційний, директор Інституту глобальних трансформацій

Новий Закон «Про ринок електричної енергії»: захист українського споживача і конкурентна боротьба за нього

У 2010 р. Україна вступила в Енергетичне Співтовариство, яке опікується енергетичною безпекою європейських країн і готує потенційних членів для вступу до об'єднаної Європи. Країни Енергетичного співтовариства беруть на себе зобов'язання з уніфікації своєї нормативно-правової бази відповідно до стандартів ЄС – це так звані енергопакети, які є рядом директив Євросоюзу, що стосуються ринків газу та електроенергії, а також пов'язаних з енергетикою нормативних актів.

У 2014 р. було підписано угоду між Україною та Європейським Союзом, а Верховна Рада України та Європейський Парламент синхронно її ратифікували. Відповідно до неї, Україна взяла на себе зобов'язання інтегруватись, зокрема, і в європейську енергетику.

Верховна Рада України нещодавно ухвалила Закон «Про ринок електричної енергії», який є одним із ключових у сфері. На підготовку цього документу знадобилося цілих два роки, а питання його розгляду довелося тричі виносити до зали парламенту. Українська енергетика давно перебуває в критичній ситуації, коли обсяг проблем, які накопичилися, досяг такого масштабу, що без зміни нормативно-правової бази їх вирішення неможливе.

Як безпосередньо це стосується споживача, і чому це так важливо? Щодня, коли вмикаємо світло в своїй квартирі – ми добровільно надягаємо кайданки Обленерго, діяльність якого поширюється на наше місто. Така ситуація – по всій країні. Монополії – головний ворог будь-якого здорового ринку. Сьогодні у споживача немає жодних варіантів для отримання електричної енергії. Енергетичне рабство – саме так, без перебільшень, можна охарактеризувати теперішній стан споживачів по відношенню до постачальників електроенергії. Це абсолютно несправедлива система, у якій діють не зовсім чесні правила, а

²³ Збережено стиль і граматику оригіналу

музику замовляють недобросовісні суб'єкти. І тут уже не йдеться ані про якість послуг, ані про справедливе ціноутворення, ані про турботу про покупця, як це є на всіх цивілізованих ринках. Постачання електроенергії перетворилось на пряме викачування коштів із кишень простих українців на рахунки монопольних компаній. Незацікавлені в запровадженні ринкових правил в електроенергетиці робили й намагаються робити все для того, аби споживачі, навіть не могли уявити, що ситуація може складатись інакше. Тепер, нарешті, кожен громадянин, кожен споживач має зрозуміти, що зміни на його користь – абсолютна реальність.

Ухвалений Закон «Про ринок електричної енергії» направлено на захист прав і інтересів споживача, адже норми, прописані в документі, на практиці роблять його повноправним суб'єктом цього ринку. Відповідно до нових положень, у місцевості, де ви проживаєте, або ведете господарську діяльність, функціонує не один Обленерго, а декілька конкуруючих між собою постачальників електричної енергії. Для того, аби стати її споживачем, у вас з'являється можливість вибору серед тих, хто максимально задовольнить саме ваші потреби. Така модель гарантує конкурентну боротьбу за ваш гаманець так само, як це відбувається сьогодні на ринку мобільного зв'язку або Інтернету. Запровадження ринкових відносин між постачальником і споживачем зародить реальну відповідальність постачальника за свої послуги – ми зможемо дозволити собі відключитися від недобросовісного постачальника й укласти договір із тим, хто себе зарекомендує надійним партнером.

Звісно, реформування такого громіздкого сектору не може відбутися миттєво, тому, аби вберегти споживачів від будь-яких негативних наслідків, Законом «Про ринок електричної енергії» передбачено перехідний період, який триватиме два роки. Отже, щоби на практиці відчути позитив від нововведень, нам знадобиться час.

Закон «Про ринок електричної енергії» повністю відповідає критеріям і стандартам Третього енергетичного пакету, ключовими принципами якого є споживач та конкуренція за нього – так живуть усі цивілізовані країни Європи (https://lb.ua/blog/dombrovskiy/364961_noviy_zakon_pro_rinok_elektrichnoi.html). – 2017. – 26.04).

***

Блог на сайті «Ракурс.ца»

Про автора: Виктор Мельниченко

Государственная служба: для кого писан новый закон

Разграничение политических и административных должностей как один из приоритетов нового закона «О государственной службе» остается скорее пожеланием, чем реальностью.

Государственная служба Украины отметила 1 мая. И вовсе не потому, что стремится к солидарности с трудящимися всего мира или хотя бы собственной страны. Ровно год назад вступил в силу новый Закон Украины «О государственной службе», так что есть временной отрезок, позволяющий взглянуть, оправдались ли надежды, связанные с существенными изменениями

законодательства, которое более двадцати лет регулировало государственно-служебные отношения.

Задекларированные приоритеты

Одной из проблем отечественного государственного строительства, требующей неотложного решения, является чрезмерная политизация исполнительной власти. Несмотря на длительные дискуссии об эффективных средствах отделения управления от политики, существенного прогресса на практике достичь не удастся. Как следствие – заметное снижение профессионализма работников государственного аппарата, дискредитация этого аппарата и государства в целом как средства отстаивания общественных, а не узкогрупповых и тем более личных интересов. Поэтому принятие именно нового закона (а не внесение изменений в предыдущий) в пояснительной записке к законопроекту обосновывалось прежде всего необходимостью «разграничения политических и административных должностей».

На обеспечение разграничения были направлены прежде всего такие новеллы нового закона:

- выделение должностей высшего корпуса государственной службы (категория А);
- введение конкурсного отбора на эти должности и создание специального независимого органа для его практического осуществления;
- установление для лиц, занимающих должности категории А, запрета пребывания в партиях и представительских органах местного самоуправления;
- восстановление должностей государственных секретарей Кабинета Министров и министерств;
- лишение статуса государственных служащих должностных лиц (от главы государства до работников патронатных служб), избрание (назначение) которых обусловлено определенным политическим выбором.

Сегодня можно констатировать, что должности категории А в государственном аппарате выделены, Комиссия по вопросам высшего корпуса государственной службы сформирована, конкурсный отбор на должности категории А введен, институт государственных секретарей формируется, происходит процесс лишения статуса государственных служащих большой группы чиновников.

А вот реальный прогресс общества и государства в части задекларированной цели недавно весьма красноречиво оценил премьер-министр Украины. Открывая 27 апреля научно-практическую конференцию «Состояние и перспективы реформы государственного управления в Украине», он заявил о намерении правительства разработать необходимые законодательные изменения для усиления независимости государственной службы и уменьшения политического влияния на нее. Но для чего тогда принимался закон, и, главное, где гарантия того, что новые изменения что-то поменяют?

С новым законом – на старые грабли

Отметим, что впервые содержательно и системно инструментальные средства разграничения политических и административных должностей в государственном аппарате были выписаны в принятой в далеком 1998 г. и тогда же одобренной указом главы государства Концепции административной

реформы в Украине. Есть определенный и преимущественно неутешительный опыт практической реализации выдвинутых тогда идей. В частности, в 2001–2003 гг. в Украине функционировал институт государственных секретарей правительства и министерств. Отказ от этого института обусловлен в первую очередь формальной стороной (введением его не законом, как того требовала Конституция Украины, а указами главы государства). Но наглядным было отсутствие заметного прогресса в достижении поставленной цели. С 2010 г. в министерствах Украины введены должности заместителей министров – руководителей аппарата как средство разделения политических и административных функций руководителей министерств. Но каждый новый министр уже в среднем через месяц менял руководителя аппарата «своего» министерства на «своего» человека. Поэтому при желании разграничить политические и административные должности на самом деле стоило сразу подумать о нормативных предохранителях для appetites политиков.

К примеру, необходимость института госсекретарей проявляется исключительно при условиях, когда министр и его заместители становятся репрезентантами влиятельных парламентских сил, способными обеспечить поддержку и в правительстве, и в парламенте нормопроектных и бюджетных предложений ведомства, а государственный секретарь представляет профессиональный аппарат министерства и способен обеспечить его продуктивную работу по реализации поставленных правительством задач.

Однако квалификационные требования для занятия должностей категории А («общий стаж работы не менее семи лет; опыт работы на должностях государственной службы категорий А или Б или на должностях не ниже руководителей структурных подразделений в органах местного самоуправления или опыт работы на руководящих должностях в соответствующей сфере не менее трех лет...») никак не обеспечивают профессионализм высших чиновников. Руководителем государственной службы министерства по закону может стать лицо, которое на государственной службе ранее не было вообще. Да и за семь лет трудовой деятельности «дорости» по лестнице карьерного роста до поста даже председателя райгосадминистрации невозможно. Можно разве что «взлететь» на эту должность при содействии «своих».

Таким же размытым является и видение законодателем светлого образа члена Комиссии по вопросам высшего корпуса государственной службы. Потому что под определение «гражданин Украины с высшим образованием и опытом деятельности или профессиональными знаниями в сфере государственной службы или в сфере управления человеческими ресурсами, способный представлять интересы общества и обеспечивать политически беспристрастную и профессиональную работу комиссии» подпадают сотни тысяч возможных претендентов.

Вызывает сомнение законодательное регулирование средств определения пригодности лица к осуществлению функций руководителя. Тестированием эту пригодность выявить проблематично. А для того, чтобы сработала такая форма, как собеседование, его должны проводить практики с солидным опытом пребывания на соответствующих должностях и личным знанием проблем и возможных вариантов их решения.

В этих обстоятельствах спорной представляется сама безапелляционная ориентация законодателя на конкурсный отбор для замещения должностей государственной службы: в ч. 1 ст. 31 закона установлено, что на должность государственной службы «назначается победитель конкурса».

Тем временем использование конкурсного отбора для замещения должностей государственной службы в зарубежных демократиях не проявляет его абсолютизации. Вследствие того, что конкурс там в основном проводится не на определенную должность в конкретном органе, а для принятия соответствующих обязанностей на государственной службе, руководители государственных органов, осуществляя назначения, имеют право выбора среди лиц, прошедших конкурсный отбор. Значительный круг должностей вообще не замещается по результатам конкурса – например, во Франции это около половины должностей. Зарубежными специалистами справедливо отмечается, что сама специфика конкурса как отбора обуславливает возникновение у возможных и реальных претендентов сомнений в целесообразности собственного участия в такой процедуре. А вот эффективность конкурсного отбора в качестве способа замещения должностей определяется количеством и качеством претендентов. При условии отсутствия широты выбора ощутимыми становятся отрицательные стороны конкурса: выбирать приходится не из тех, кто действительно нужен государству, а из тех, кому нужна государственная должность.

В сетях конкурсного отбора

Назначение на должности высшего корпуса государственной службы по результатам открытого конкурса заставляет присмотреться к отдельным сторонам его проведения.

В первую очередь бросается в глаза ненадлежащее качество базы отбора. Значительная часть претендентов (особенно на должности председателей местных государственных администраций) отсеивается уже на стадиях тестирования и решения ситуационных задач. Бывает, что к собеседованию и допускать некого.

Однако с отдельными аутсайдерами случаются чудеса. К примеру, во время прохождения конкурса на замещение должности заместителя государственного секретаря Кабинета Министров Украины в декабре 2016 г. один из претендентов получил по тестированию 1 балл, по решению ситуационных задач – 4,75 балла и к проведению собеседования на замещение вакантной должности допущен комиссией не был. Но уже через полтора месяца, в январе 2017 г. по результатам повторного конкурса он был этой же комиссией признан победителем с результатом 13,16 балла. Поэтому стучите – и откроется! Но, вероятно, не всем, так как в этом случае все же речь идет о бывшем руководителе департамента исполкома Винницкого горсовета.

В то же время многие из победителей конкурса заветной должности так и не получили. Например, еще осенью был определен победитель конкурса на занятие должности государственного секретаря Минэнерго. Но назначение не состоялось. Всего из 18 министерств в трех до сих пор нет государственных секретарей. Не назначаются победители конкурса и на другие должности. Основания, по которым не были учтены предложения комиссии, во всех случаях

остаются неизвестными широкой публике.

Закон требует назначать победителя конкурса, но закон вроде как не требует назначать любого победителя, что предоставляет субъектам назначения (прежде всего правительству) оперативный простор для действий по своему усмотрению. Сказывается неопределенность законодателем срока, в течение которого должно приниматься решение о назначении.

Вероятно, имеет место и неверие в объективность Комиссии по вопросам высшего корпуса государственной службы. Решения принимаются на основе последовательно проведенных с кандидатами тестирования, решения ситуационных задач и собеседования. Наиболее формализованными являются тестирование и решение ситуационных задач, наиболее субъективизированным – собеседование. И именно собеседование, как показывает практика, играет решающую роль в принятии окончательного решения. Но кто же в комиссии имеет значительный опыт работы не то что на должностях государственных секретарей, а хотя бы председателей районных государственных администраций? Может, поэтому из 16 назначенных государственных секретарей опыт пребывания на государственной службе более 10 лет имеет только каждый второй.

Политики или государственные служащие?

Электронное декларирование состояния лиц, уполномоченных на осуществление задач и функций государства и местного самоуправления, вызвало изрядное воодушевление преимущественно у любителей заглянуть в чужой карман. При этом без должного внимания остались другие возможности е-декларирования. В частности, определение декларантами собственного статуса. В этом отношении удивительно интересны е-декларации руководства Министерства здравоохранения Украины. И исполняющая обязанности министра, и заместители смело и единодушно определяют себя государственными служащими категории А. Реформировать жизненно важную отрасль команда берется, а вот определить свое положение в соответствии с законом «О государственной службе» (п. 3 ч. 3 ст. 3) неспособна.

Учитывая то, что и в других министерствах часть первых и просто заместителей министров по материалам е-декларирования также склонны видеть себя государственными служащими, прослеживается определенное самовосприятие политических назначенцев. И подпитывается оно практикой.

Несмотря на формальное определение государственного секретаря министерства руководителем государственной службы министерства, организующим работу его аппарата, на сегодня в каждом министерстве есть солидный штат заместителей министра (включая первого заместителя и заместителя по вопросам евроинтеграции), которые согласно определенному министром распределению обязанностей осуществляют повседневное руководство абсолютным большинством функциональных структурных подразделений аппарата министерств. На государственного секретаря возлагается руководство несколькими обеспечительными подразделениями. К примеру, в Минэкономразвития Украины из 19 департаментов государственному секретарю непосредственно подчинено только четыре.

А в Минздраве Украины У. Супрун, не надеясь (как оказалось, вполне

оправданно) на быстрое замещение должности государственного секретаря, приказом № 554-к от 22 ноября 2016 г. даже возложила обязанности руководителя государственной службы министерства на заместителя министра по вопросам евроинтеграции. Хотя согласно ст. 17 закона руководителем государственной службы государственного органа может быть только государственный служащий.

Нестабильная стабильность

Разграничение политических и административных должностей в государственном аппарате имеет смысл при таком порядке назначения высших должностных лиц в системе государственной службы, который минимизировал бы влияние на это назначение главы государства, правительства и отдельных его членов, чей властный статус прямо или косвенно определен сегодняшним (или даже вчерашним) политическим выбором народа. Тогда при любом изменении в соответствии с народным волеизъявлением властных элит осуществление задач и функций государства продолжается постоянным и профессиональным персоналом. Именно существенное преимущество в опыте профессиональных государственных служащих определяет заинтересованность в них среди политиков.

В отечественных условиях такая заинтересованность проявляется далеко не всегда. Сравнив послужной список действующих министра Кабинета Министров и государственного секретаря Кабинета Министров, приходится сделать вывод, что преимущества именно в наличии профессионального опыта государственный секретарь не имеет. К тому же при значительном стаже государственной службы его существенный служебный рост начался только с 2015 г. и был заметно синхронизирован с перемещениями действующего премьер-министра Украины.

Из 15 государственных секретарей министерств девять до назначения занимали должность заместителя министра – руководителя аппарата, то есть принадлежали к команде действующего министра. Вероятно, это способствовало успешному прохождению конкурса, решению ими, например, ситуационных задач. Однако не будет ли в случае смены министра такой государственный секретарь восприниматься прежде всего как представитель «чужой» команды? Тем более что значительный опыт работы в государственном аппарате из таких госсекретарей имеют только четверо.

С другой стороны, сложным является положение государственных секретарей, не работавших в команде действующего министра. К примеру, всего через два месяца после назначения на должность по инициативе министра возбуждено дисциплинарное производство в отношении государственного секретаря Мининфраструктуры Украины. И, похоже, это только начало.

Трудно жить без мандата

Сложно разграничивается политика и управление на уровне местных органов исполнительной власти в результате отнесения должностей председателей не только областных, но и районных государственных администраций к высшему корпусу государственной службы и распространения на них соответствующих ограничений политической активности. Закон определил, что государственный служащий, находящийся на этих должностях,

не может «совмещать государственную службу со статусом депутата местного совета» (п. 3 ч. 3 ст. 10). В Переходных и Заключительных положениях закона (раздел XI) установлен ряд ограничений относительно вступления в силу отдельных его положений, но отсутствуют ограничения по немедленному вступлению в силу именно упоминавшегося положения. Казалось бы, вопрос ясен – главы местных государственных администраций должны сложить мандаты.

Однако Нацгосслужба Украины разъяснением № 10-р/з от 20 мая 2016 г., ссылаясь на ст. 22 и 58 Конституции Украины, дала фактическое разрешение на невыполнение требований закона теми государственными служащими, которые на момент вступления в силу закона уже были избраны депутатами местных советов. Изложенная аргументация является откровенно спорной. По своей правовой природе такое разъяснение является административным циркуляром, который не может изменять или отменять норму права, установленную законом Украины. Некорректными видятся ссылки и на положения Конституции. Конституционные права и свободы гражданина – это права и свободы, предоставленные и гарантированные всем гражданам. Так что о сужении их объема и содержания можно говорить при условии, что соответствующих возможностей лишаются все граждане. Кроме того, неконституционность закона или его отдельных положений в соответствии с ч. 1 ст. 147 Конституции Украины должен определять исключительно Конституционный суд.

Искусственность аргументации Нацгосслужбы проявляется в том, что в предыдущем разъяснении № 9-р/з от 17 мая 2016 г. о приостановлении членства в политических партиях почему-то нет ссылок на ст. 22 и 58 Конституции Украины относительно лиц, которые на момент вступления в силу закона были членами партий, зато содержится императивное требование останавливать такое членство.

Если бы в Украине на местных выборах всех уровней применялась мажоритарная избирательная система, где каждый кандидат боролся бы за право представлять жителей общины, к которой он сам принадлежит, то требование о несовместимости местного представительского мандата с принадлежностью к чиновникам категории А можно было бы считать искусственным. Однако и районные, и областные советы избираются по партийным спискам, поэтому речь идет об активной политической деятельности не только во время выборов, но и после выборов в составе соответствующих фракций.

Дальнейшая перспектива

Практика реализации положений нового Закона «О государственной службе» убедительно показала лишь то, что закон чрезвычайно сложно реализовать именно и прежде всего тем, кто обязан обеспечить последовательное и неуклонное выполнение его предписаний.

Можно сколько угодно говорить о «карьерной» системе государственной службы, но до тех пор, пока длительное пребывание на этой службе не будет приниматься в расчет, политический «парашютаж» никуда не денется. Жесткими следует сделать квалификационные требования к должностям категории А. В частности, не менее 10 лет пребывания на государственной службе, в том числе не менее пяти лет на должностях категории Б.

Следовало бы законодательно установить компромисс: представление для назначения по результатам конкурса Комиссией по вопросам высшего корпуса государственной службы не менее двух кандидатур победителей конкурса на каждую должность с возложением на субъект назначения обязанности в месячный срок осуществить такое назначение исключительно из числа представленных кандидатур. При условии отсутствия достойных претендентов комиссия может не рекомендовать ни одного, но при наличии соответствующей рекомендации она не может быть проигнорирована. Нужно ограничить возможность участия в конкурсе лицам, не рекомендованным для назначения, на срок не менее года.

Требует усовершенствования порядок формирования этой комиссии. Удельный вес профессиональных (стаж государственной службы более 10 лет) государственных служащих должен составлять не менее половины с обязательным представительством категорий должностей, на которые осуществляются назначения. Необходимо уточнить требования к представителям общественности в части наличия профессионального опыта.

Несложно сократить количество должностей заместителей министра и установить общее правило: в одном министерстве может быть не более одного первого заместителя и одного заместителя. Но необходимо предусмотреть должности заместителей государственного секретаря министерства.

Готовы ли отечественные политики наступить на горло собственной песне? Здесь есть неустрашимые сомнения. Впрочем, самостоятельность отечественного истеблишмента очень относительна. Принятие нового закона, а не, например, внесение изменений в старый, или вступление в силу уже позабытого закона «О государственной службе» 2011 г. обосновывалось в свое время не только внутренними потребностями Украины, но и Соглашением о финансировании контракта для Украины по развитию государства, подписанным 13 мая 2014 г. в г. Брюсселе. Так может, о надлежащем использовании своих средств позаботятся внешние спонсоры? Потому что, похоже, им вскоре напомнят об этом налогоплательщики (<http://racurs.ua/1543-dlya-kogo-pisan-zakon>). – 2017. – 3.05).

***

Блог на сайті «Ракурс.ua»
Про автора: Роман Брегей

О координатах независимости судебной власти

После Революции достоинства представители политических элит, получившие вотум доверия от населения, в один голос заявили, что судебная власть должна стать независимой. И пошли ее «освободить».

Будем говорить языком правды о правде. Известно, что в Украине действует принцип разделения государственной власти, к которому человечество пришло, осознав, что тот, кто управляет страной, должен также отвечать перед законом. Совмещение функции руководителя и судьи часто порождало нежелание нести упомянутую ответственность.

Принцип разделения государственной власти закреплен в ст. 6 Основного

Закона. «Государственная власть в Украине осуществляется по принципу ее разделения на законодательную, исполнительную и судебную». Независима ли судебная власть? Чтобы ответить на этот вопрос, следует вспомнить, что независимостью является свобода. Свобода, которая влечет к ответственности. Человек осознает свою миссию и, имея определенные полномочия, которые складываются также из обязанностей, не боится их реализовывать. Действует.

Проанализируем, как выглядела независимость судебной власти в 2010–2014 гг. Тогда в судебной власти действовало два центральных органа, решения которых влияли на карьеру судьи. Это Высший совет юстиции (далее – ВСЮ) и Высшая квалификационная комиссия судей Украины (далее – ВККС).

Обстоятельства:

1. Этими органами руководили лица, которые делегировались в их состав не носителями судебной власти.

2. Эти лица избирались на руководящие должности на безальтернативной основе (отсутствует конкурент).

3. За такое избрание голосовали судьи, которые составляли большинство и избирались в их состав носителями судебной власти.

Выводы:

1. Носители судебной власти, избравшиеся судьями, боялись нести ответственность за судебную власть и переложили ее на представителей других ветвей власти.

2. Представители других ветвей власти с радостью возглавили эти органы.

3. Совокупность этих обстоятельств, по моему мнению, доказывает, что все согласовывалось заранее.

4. Нежелание одних нести ответственность породило желание других управлять.

Проанализируем, как выглядит независимость судебной власти сейчас. После Революции достоинства представители политических элит, получившие вотум доверия от населения, в один голос заявили, что судебная власть должна стать независимой. И пошли ее «освободить». И вот их «рецепт» (алгоритм) таких действий.

Обстоятельства:

1. ВСЮ, превратившийся в ВСП (Высший совет правосудия), возглавил человек, который делегировался Президентом Украины.

2. ВККС возглавило лицо, делегированное Правительством Украины.

3. Субъекты делегирования имеют большинство в законодательном органе и реализуют исполнительную власть.

4. Избрание проходило на безальтернативной основе.

5. За такое избрание голосовали судьи, которые составляли большинство и избирались в их состав носителями судебной власти.

Выводы те же, что и предыдущие. А что же с независимостью? Где она?

Политическая элита, говоря о восстановлении независимости судебной власти, опять же взялась ею управлять. По моему убеждению, тот факт, что центральными органами судебной власти управляют лица, делегированные другими ветвями власти, является нарушением конституционного принципа разделения государственной власти, к которому привело и бездействие судей

(нежелание брать ответственность за власть, носителями которой они являются).

Как заставить человека стать ответственным, полюбив свободу (независимость)? Если человек не ценит независимость власти, носителем которой является, то под сомнение можно ставить и уважение к собственной независимости. А ему еще надо защищать независимость других. Существует только один способ – заставить действовать. Каким образом это сделать в случае с судебной властью? Надо внести изменения в Законы Украины «О судоустройстве и статусе судей Украины» и «О Высшем совете правосудия» установив, что управлять ВСП и ВККС могут только носители судебной власти, избранные судьями. Это никоим образом не дискриминирует представителей других ветвей власти, потому что они избираются в упомянутые органы, чтобы наблюдать за процессами, происходящими внутри судебной власти, и своевременно сигнализировать обществу об опасности в случае ее возникновения. Поэтому, выбирая членов ВСП и ВККС, судьи должны задавать кандидатам и такой вопрос: готовы ли они возглавить эти органы и нести ответственность за дела в судебной власти?

По моему мнению, настоящим руководителям ВСП и ВККС не стоит ждать изменений в законодательство, а следует собственными действиями начать восстанавливать независимость судебной власти, доказав, что они изъявили желание работать в этих органах не только из мотивов администрирования. Так немедленно восстановите действие ст. 6 Конституции Украины, защищать которую клялись. К такому поступку с глубоким пониманием отнесутся общество и носители судебной власти. С этого шага начнется процесс появления среди судейского корпуса лидеров, их деятельность на этих должностях будет способствовать восстановлению доверия общества к судебной власти и будет подотчетна исключительно ее носителям.

Без независимой судебной власти другие ветви власти забудут, что такое право (<http://racurs.ua/1545-o-koordinatah-nezavisimosti-sudebnoy-vlasti-do-i-posle>). – 2017. – 3.05).

***

Юридический блог компании Jurimex

Про автора: Вита Цинчик

Чого чекає від нового Трудового кодексу?

Trudovoj-kodeks-Ukrainy

Комітет ВР з питань соціальної політики, зайнятості та пенсійного забезпечення нещодавно рекомендував парламенту прийняти в другому читанні та в цілому проект Трудового кодексу України. Тож уже незабаром цей документ може бути винесено на розгляд депутатів та прийнято як закон на заміну Кодексу законів про працю. У цій статі ми дізнаємось, що нового для нас підготували народні обранці, та які новинки на нас чекають згідно з новою редакцією Трудового кодексу.

Одразу зазначимо, що Трудовий кодекс, у разі прийняття відповідного проекту, набере чинності уже через декілька місяців. Сам проект визначає засади й механізм реалізації передбачених Конституцією України трудових прав і гарантій працівників, забезпечення захисту інтересів працівників і роботодавців, комплексного підходу до вирішення індивідуальних трудових правовідносин, кодифікацію і уніфікацію законодавчих актів з питань праці та адаптування трудового законодавства до Європейської соціальної хартії та інших міжнародно-правових актів, зокрема, Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, конвенцій і рекомендацій Міжнародної організації праці.

Проект Трудового кодексу складається із дев'яти книг (368 статей), Прикінцевих і Перехідних положень. Серед іншого проект ТК в загальних положеннях врегульовує питання застосування аналогії закону і аналогії права, застосування актів законодавства однакової юридичної сили у разі їх неузгодженості. Зокрема, що стосується останнього, то у разі якщо норма закону чи іншого акта законодавства, виданого на підставі закону, або норми різних законів чи різних актів законодавства припускають неоднозначне (множинне) трактування прав та обов'язків працівника і роботодавця, внаслідок чого є можливість прийняти рішення на користь і працівника, і роботодавця, остаточне рішення приймається на користь працівника.

Документ також передбачає відкритий і прозорий порядок прийняття актів законодавства про працю. Зокрема, визначається, що всі норми про працю є публічними та підлягають оприлюдненню – одночасно з нормами, визначеними документами вищого рівня, з яких вони випливають.

Право роботодавця на прийняття нормативного акту

Стаття 12 проекту ТК надає роботодавцю право приймати нормативні акти у сфері праці шляхом видання наказів, розпоряджень, рішень, які не повинні суперечити актам трудового законодавства, колективним угодам, колективному договору, а також з урахуванням пропозицій чи за погодженням з виборним органом первинної профспілкової організації (профспілковим представником).

Роботодавець повинен доводити прийняті нормативні акти до відома всіх працівників. Якщо нормативний акт стосується конкретного робочого місця чи конкретної посади (посадова інструкція, інструкція про порядок виконання робіт тощо), працівник знайомиться з ним під розписку у триденний строк.

Разом з тим, необхідно зазначити, що цією нормою не врегульовано механізм, яким чином роботодавець повинен доводити власні нормативні акти до відома всіх працівників.

Суб'єкти трудових відносин

Положення проекту ТК окремо визначають, хто є суб'єктами трудових відносин (роботодавець і працівник), а також їх права та обов'язки.

Відповідно до проекту роботодавець отримує право здійснювати контроль за виконанням працівниками своїх трудових обов'язків з використанням технічних засобів, якщо це зумовлено особливостями виробництва. Відповідна норма вже стигла отримати порцію критики від експертів, представників бізнесу та профспілкових організацій, оскільки вона належить до ряду тих положень, що розширюють повноваження роботодавця по відношенню до працівників. І,

дійсно, не можна не зазначити, що зміст цієї норми спричиняє доволі велику кількість сумнівів і запитань, зокрема щодо того наскільки вона відповідає положенням Конституції України, або чи не призведе її реалізація до масового порушення прав працівників.

Докладніше на цьому питанні зупинимось нижче.

Трудові відносини та трудовий договір

Трудовому договору проектом ТК надається значення повноцінного юридичного акта, вихід за межі якого не допускається, а також розмежовано поняття трудових відносин і трудового договору.

Зокрема, ст. 31 проекту дає визначення трудових відносин як відносин між працівником і роботодавцем, відповідно до яких працівник за винагороду особисто виконує визначену роботодавцем роботу (трудову функцію) під його керівництвом та контролем з підляганням правилам внутрішнього трудового розпорядку. У свою чергу трудовий договір визначається як угода між працівником і роботодавцем, за якою працівник зобов'язується особисто виконувати роботу (трудову функцію), визначену цією угодою, з додержанням трудового законодавства, колективних договорів і угод, правил внутрішнього трудового розпорядку під керівництвом та контролем роботодавця, а роботодавець – надати працівникові роботу за цією угодою, забезпечувати належні, безпечні та здорові умови праці, належні санітарно-побутові умови та своєчасно і в повному обсязі виплачувати заробітну плату.

Новелою в цьому випадку є те, що проект Трудового кодексу передбачає можливість укладення трудового договору у будь-який час до початку роботи. Таким чином, проект Трудового кодексу зобов'язує роботодавців укладати письмові трудові договори з усіма працівниками. Водночас слід відзначити, що поняття «трудові контракти» у проекті відсутнє.

Повертаючись до чинного законодавства зауважимо, що наразі дозволяється укладати з окремими категоріями працівників трудові контракти. Вони укладаються на визначений термін і можуть містити підстави для звільнення.

Проектом Трудового кодексу також врегульовано положення щодо виконання роботи вдома, а саме ст. 44 передбачено, що під час укладення трудового договору або пізніше сторони можуть домовитися про виконання працівником роботи вдома (надомну працю), якщо він має для цього необхідні умови, що відповідають вимогам охорони праці, пожежної безпеки і санітарії, а також укладання трудових договорів на визначений строк.

Звільнення

За чинними вимогами трудового законодавства, роботодавець має попереджати про майбутнє звільнення свого працівника не пізніше, ніж за два місяці. У проекті цей термін скорочується до одного місяця. Крім того, проект передбачає нові підстави звільнення працівника з ініціативи роботодавця, а саме – за розголошення «комерційної таємниці». Водночас чіткого визначення, що є комерційною таємницею, немає.

Положення проекту Трудового кодексу передбачають і інші новації, зокрема, ст. 102 регламентовано порядок припинення трудових відносин у разі смерті роботодавця – фізичної особи, визнання його безвісно відсутнім або

оголошення померлим. Донині ці питання не регулював жоден нормативно-правовий акт.

Робочий час

Новацією є визначення робочого часу та його склад (ст. 129 проекту). Робочий час визначається як час, протягом якого працівник відповідно до правил внутрішнього трудового розпорядку і умов трудового договору повинен виконувати трудові обов'язки. Разом з тим до робочого часу можуть включатися інші періоди часу.

Так, за проектом, робочий час це:

- час виконання працівником трудових обов'язків;
- підготовчо-завершальний період (час отримання трудового завдання, матеріалів та інструментів, товарів, ознайомлення з технічною документацією, відповідно до якої повинна виконуватися робота, час підготовки і прибирання робочого місця, здавання готової продукції тощо);
- час перерв для внутрішньо змінного відпочинку, задоволення особистих потреб, обігрівання тощо.

Крім того, повністю або частково до складу робочого часу може включатися час, протягом якого працівник перебуває поза місцем виконання трудових обов'язків у режимі готовності стати до виконання трудових обов'язків, щоправда, такі періоди, які включаються до складу робочого часу, мають визначатися колективним чи трудовим договором.

Крім того, проект Трудового кодексу (ст. 146) дає перелік працівників, які самостійно планують свій робочий час. До таких осіб належать керівники юридичної особи та відокремлених підрозділів, працівники, які працюють вдома, та інші категорії працівників, визначені колективним договором чи правилами внутрішнього трудового розпорядку, планують свій робочий час самостійно, якщо інше не визначено у трудовому договорі.

У новому Трудовому кодексі збережені норми про 40-годинний робочий тиждень із 5-ма робочими днями та двома вихідними. Утім, є одна норма, яка дає змогу роботодавцю самостійно встановлювати 6-денний робочий тиждень з одним вихідним днем або 10-годинний робочий день але не більше встановленої тривалості робочого тижня.

З'явилася в проекті норма про так званий гнучкий режим роботи. Тобто передбачається, що між роботодавцем та працівником узгоджується час, коли працівник зобов'язаний перебувати на своєму робочому місці, час, коли працівник має право на свій розсуд визначати час початку і закінчення роботи, а також час використання, в межах цього часу, перерви для відпочинку і харчування. При цьому має дотримуватися встановлена для цього працівника щоденна тривалість робочого часу чи щотижнева норма робочого часу, чи норма робочого часу за певний обліковий період.

Цікавим нововведенням Трудового кодексу є визначення видів часу відпочинку (ст. 154), якими є:

- перерви впродовж робочого дня (зміни);
- щоденний (міжзмінний) відпочинок;
- вихідні дні (щотижневий безперервний відпочинок);
- дні державних і релігійних свят, робота в які не проводиться;

– відпустки.

Так, передбачено, що впродовж робочого дня (зміни) працівникам надається перерва для відпочинку і харчування тривалістю не більше двох годин і не менше тридцяти хвилин, яка не включається до тривалості робочого часу. Крім того, у проекті міститься положення щодо спеціальної перерви для обігріву та відпочинку для працівників, які в холодну пору року працюють на відкритому повітрі або у приміщеннях, що не обігріваються, а саме вантажникам на вантажно-розвантажувальних роботах та іншим працівникам.

Відповідно до ст. 155 передбачено, що загальним вихідним днем є неділя. Другий вихідний день при п'ятиденному робочому тижні встановлюється колективним договором або нормативним актом роботодавця, прийнятим за погодженням з виборним органом первинної профспілкової організації (профспілковим представником), і, як правило, повинен надаватися поряд із загальним вихідним днем.

Проектом також передбачається заборона залучати працівників до роботи у дні, які є для них вихідними. Проте, як виняток, роботодавець має право залучити працівників до роботи у вихідні дні в таких випадках:

- для відвернення виробничої аварії, катастрофи або усунення їх наслідків і наслідків стихійного лиха;

- для відвернення нещасних випадків, загибелі або псування майна;

- для виконання невідкладних, наперед непередбачуваних робіт, від негайного виконання яких залежить у подальшому нормальна робота юридичної особи загалом чи її окремих підрозділів.

В інших випадках залучення працівників до роботи у дні, які є для них вихідними, допускається лише за наявності письмової згоди працівника.

Слід вказати, що проект Трудового кодексу передбачає положення, відповідно до яких виконання працівником роботи в загальний вихідний день та графіка виходу на роботу (графіка змінності) не є перевищенням (порушенням) норми робочого часу і не є підставою для отримання права на оплату праці в подвійному розмірі.

Відпустки

Проект Трудового кодексу збільшує тривалість щорічної відпустки до 28 календарних днів (наразі – не менше 24 календарних днів) за кожний робочий рік. Робочий рік відраховується від дати виникнення трудових відносин. Разом з тим у ст. 178 передбачається, що загальна тривалість щорічних основної та додаткової трудових відпусток за робочий рік не може перевищувати 59 календарних днів, а для працівників, зайнятих на підземних гірничих роботах, – 69 календарних днів (крім випадків, коли працівникові одночасно повністю або частково надаються відпустки за попередні роки (періоди), що не були використані раніше).

Також положення проекту ТК передбачають істотне збільшення тривалості відпустки без збереження заробітної плати за згодою сторін до трьох місяців.

Крім того, цікавим нововведенням є закріплення такого виду відпустки як заохочувальна. Така відпустка надаватиметься за виконання державних або громадських обов'язків, за сумлінне виконання трудових обов'язків, тривалу добросовісну працю та з інших підстав з частковим або повним збереженням

заробітної плати. При цьому, тривалість такого виду відпустки визначатиметься роботодавцем самостійно.

Оплата праці

Проектом передбачається повернення до визначення поняття мінімальної заробітної плати, що діяло до внесення змін до Кодексу законів про працю України та Закону України «Про оплату праці» Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці» № 77-VIII.

Таким чином визначається, що мінімальна заробітна плата – це встановлений законом розмір оплати праці за просту некваліфіковану працю, нижче якого не може здійснюватися оплата за виконану працівником місячну, погодинну норму праці (обсяг робіт), що має забезпечувати достатній життєвий рівень для працівника. До мінімальної заробітної плати не включається додаткова заробітна плата.

Розмір мінімальної заробітної плати визначається з урахуванням:

- загального рівня заробітної плати;
- продуктивності праці, рівня зайнятості та інших економічних умов.

При цьому, розмір мінімальної зарплати не може бути нижчим за прожитковий мінімум для працездатних осіб.

У проекті передбачені також положення (ст. 230) щодо оплати праці за роботу в нічний час. Така робота оплачується в підвищеному розмірі, що встановлюється генеральною, галузевою (міжгалузевою) угодами, колективним договором, а якщо договір не укладено нормативним актом роботодавця, але не нижче ніж на 30 % тарифної ставки (окладу), посадового окладу (ставки заробітної плати) за кожну годину. Наразі законодавством передбачено доплату за роботу в нічний час у розмірі 20 %.

Оплата праці у понаднормовий час за проектом буде здійснюватися не в двократному, а вже у трикратному розмірі.

Гарантії для працівників

Одна з новацій проект – регламентована проектом гарантія вагітній жінці на період проходження рекомендованих лікарем медичних обстежень. Зокрема, передбачається, що роботодавець зобов'язаний увільнити вагітну жінку від виконання роботи на період проходження рекомендованих лікарем медичних обстежень, що проводяться у зв'язку з вагітністю, якщо ці обстеження мають проводитись у робочий час. На час проведення медичного обстеження за вагітною жінкою зберігається середній заробіток за місцем роботи.

Крім того, проект регламентує положення щодо особливостей трудових відносин з найманим працівником та фізичною особою-підприємцем, що визнається роботодавцем.

Проект ТК містить у собі норми щодо права на репатріацію працівників (ст. 256), зокрема повернення працівника, який знаходиться поза межами України у відрядженні, для виконання монтажних, налагоджувальних, ремонтних, будівельних робіт чи робіт, виконуваних вахтовим методом, або навчання з відривом від виробництва, працівника – члена екіпажу морського, річкового, повітряного судна чи поїзної бригади, працівника, зайнятого на міжнародних

перевезеннях автомобільним транспортом, до його постійного місця проживання чи до місця укладення з ним трудового договору для відпочинку (відпустки), продовження виконання трудових обов'язків чи звільнення.

Кар'єра

Книга п'ята проекту ТК регламентує положення щодо професійної (службової) кар'єри.

Відповідно до проекту професійна (службова) кар'єра – це професійний ріст чи просування (підвищення) працівника по службі шляхом присвоєння йому більш високого кваліфікаційного розряду чи зайняття ним більш високої та відповідальнішої посади та виконання ним більш широкого кола обов'язків чи роботи більш високої кваліфікації, наслідком чого є зростання оплати праці (винагороди), посилення гарантій та збільшення розміру компенсацій, що гарантуються працівникові, а у випадках передбачених цим Кодексом та іншими нормативно – правовими актами про працю – членам його сім'ї.

Засобами для здійснення професійної (службової) кар'єри працівника є:

- сумлінна праця;
- професійна підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації, не формальне навчання;
- атестація працівників;
- 4. проведення стажування;
- включення до кадрового резерву;
- конкурсний відбір працівників.

Слід вказати, що таке визначення спонукатиме працівників відповідально виконувати свої обов'язки, а роботодавців – створювати належні умови й визначати рівні права працівникам для професійного розвитку та підвищення. Один із ключових принципів є те, що перерва в роботі, спричинена сімейними обставинами (наприклад догляд за дітьми, хворими родичами або тимчасова непрацездатність), не може бути перешкодою для кар'єрного зростання.

Книга сьома проекту регламентує, контроль за дотриманням трудового законодавства, зокрема, визначено завдання і повноваження інспекторів праці, їх права та службові обов'язки. Також передбачається, що органи державного контролю здійснюватимуть облік підконтрольних об'єктів і збиратимуть інформацію про дотримання роботодавцями трудового законодавства.

Окремою книгою проекту врегульовано відповідальність сторін трудових відносин. У цьому питанні потрібно зауважити, що на відміну від чинних норм передбачається застосування до працівника дисциплінарного стягнення у вигляді зауваження (наразі до працівника застосовується дисциплінарне стягнення у вигляді догани та звільнення).

Слід вказати, що проект Трудового кодексу значно зменшує значущість рішень профспілок у частині наданні згоди щодо звільнення. Зокрема, непотрібна згода профспілки на звільнення працівників через неналежне виконання трудових обов'язків, невідповідність обійманій посаді, неявку на роботу внаслідок тимчасової непрацездатності та ряду інших причин.

У наступній статі ми більш детально розкриємо питання відеоспостереження згідно з новим Трудовим кодексом (<http://jurblog.com.ua/2017/04/chogo-chekati-vid-novogo-trudovogo-kodeksu>). –

***

Юридический блог компании Jurimex
Про автора: Марина Гапонюк

Оперуповноважений не уповноважений

На жаль, чинним законодавством не розкривається поняття «оперуповноважений». Лише наводиться визначення оперативно-розшукової діяльності, яку становить система гласних і негласних пошукових, розвідувальних і контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів.

Слід звернути увагу на роль оперуповноваженого – співробітника оперативного підрозділу саме під час здійснення досудового розслідування кримінального провадження.

Так, законодавець параграфом другим глави третьої Кримінального процесуального кодексу України (надалі – КПК) визначив сторону обвинувачення. При цьому ст. 41 КПК зазначеного параграфу до сторони обвинувачення віднесено також й оперативні підрозділи. Водночас, відповідно до визначення основних термінів, вжитих в КПК, наведених у ст. 3 цього Кодексу, зокрема п. 19) встановлено, що сторони кримінального провадження з боку обвинувачення є слідчий, керівник органу досудового розслідування, прокурор, а також потерпілий, його представник та законний представник у випадках, установлених цим Кодексом. Тож існує певна суперечність, яка дозволяє все ж таки дійти висновку, що співробітник оперативного підрозділу не є стороною кримінального провадження. Також нормами КПК оперуповноваженого не віднесено й до учасників кримінального провадження.

Отже, статус оперуповноваженого у кримінальному провадженні залишається невизначеним.

Водночас ч. 2 ст. 41 КПК закріплено, що під час виконання доручень слідчого, прокурора співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого. Співробітники оперативних підрозділів (крім підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України) не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора.

При цьому, відповідно до ч. 4 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», оперативні підрозділи проводять слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні за дорученням слідчого, прокурора в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України. Письмові доручення щодо проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, надані слідчим, прокурором у межах компетенції та в установленому порядку, є обов'язковими до виконання оперативним підрозділом.

Основним Законом України (ст. 19) закріплено обов'язок органів державної влади та їх посадових осіб діяти лише на підставі, у межах повноважень та у

спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

З цього слідує, що лише письмове доручення уповноваженої особи є єдиною підставою для виникнення у співробітника оперативного підрозділу певних повноважень. Відповідно відсутність такого доручення є підставою утримання оперуповноваженого від вчинення дій в межах кримінального провадження та є загальнообов'язковим правилом поведінки такої особи.

Відповідно до вимог КПК (ст. 93), збирання доказів здійснюється сторонами кримінального провадження, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у порядку, передбаченому цим Кодексом. Сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених цим Кодексом.

Тож оперативний підрозділ не є суб'єктом доказування та не причетний до процесу доказування у кримінальному провадженні. Отже, збирання доказів проводиться лише тими способами та в тих формах, які встановлені КПК. Саме суворе додержання таких норм є запорукою можливості подальшого використання отриманих відомостей як належних і допустимих доказів під час кримінального провадження. Доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому цим Кодексом. У свою чергу недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може посылатися суд при ухваленні судового рішення. Забезпечення інтересів кримінального судочинства є метою у виконанні завдань оперативно-розшукової діяльності, що передбачає дотримання стану режиму законності під час кримінального провадження з боку всіх суб'єктів. Тому, компетенція оперативних підрозділів повинна не виходити за межі повноважень, встановлених законодавством.

Отже, проведення слідчих дій як спосіб збирання доказів є прерогативою слідчого або прокурора.

Вважаю за необхідне зупинитись на одній з найпоширеніших слідчих дій, такої як допит свідка.

Відповідно до ст. 133 КПК України, слідчий, прокурор під час досудового розслідування має право викликати свідка у встановлених цим Кодексом випадках для допиту чи участі в іншій процесуальній дії. Слідчий, прокурор під час досудового розслідування мають право викликати особу, якщо є достатні підстави вважати, що вона може дати показання, які мають значення для кримінального провадження, або її участь у процесуальній дії є обов'язковою.

Відповідно до ч. 3 ст. 95 КПК України, свідок, експерт зобов'язані давати показання слідчому, прокурору, слідчому судді та суду в установленому цим Кодексом порядку.

Отже, нормами кримінального процесуального законодавства встановлюється вичерпний перелік осіб, що мають повноваження на здійснення такої слідчої дії як допит. Таким чином, чинним законодавством співробітникам

оперативних підрозділів прямого повноваження щодо можливості проведення допиту особи як свідка, не закріплено. Таке повноваження може виникнути у співробітника оперативного підрозділу лише на підставі письмового доручення слідчого або прокурора.

Крім того, відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», оперативним підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності за наявності передбачених ст. 6 цього Закону підстав надається право опитувати осіб за їх згодою, використовувати їх добровільну допомогу.

Відповідно до вимог ст. 2 КПК України, завданням кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду.

Виконання завдань кримінального провадження повинно здійснюватися лише із застосуванням та з дотриманням належної правової процедури. Належна правова процедура – це встановлений кримінальним процесуальним законом порядок дій, який забезпечує прийняття законних, обґрунтованих і справедливих рішень.

Отже, співробітник оперативного підрозділу на підтвердження повноважень щодо проведення такої слідчої дії як допит свідка повинен надати документ, що підтверджує його повноваження.

Виходячи з вимог КПК, співробітник оперативного підрозділу навіть не має права самостійно вручити повістку про виклик, так як дорученням слідчого або прокурора йому можуть надаватися повноваження лише щодо проведення слідчих (розшукових) дій або негласних слідчих (розшукових) дій. Отже, доручення жодним чином не може уповноважити співробітника оперативного підрозділу на здійснення будь-яких процесуальних дій (окрім слідчих та негласних), в тому числі здійснення виклику особи для допиту.

Таким чином, здійснення оперуповноваженим виклику особи для допиту повинний розцінюватися, не інакше, як перевищення службових повноважень.

Отже, кожна особа, яка в межах кримінального провадження стала об'єктом вчинення стосовно неї певних дій співробітника оперативного підрозділу (оперуповноваженого) має розуміти обсяг прав останнього та вимагати обов'язкового надання ним документу, що підтверджує повноваження на вчинення певних дій. Відсутність такого документу є запорукою неправомірного втручання оперуповноваженого у права та свободи особи (<http://jurblog.com.ua/2017/04/operupovnovazheniy-ne-upovnovazheniy/>). – 2017. – 28.04).

***

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Павло Мороз, заступник міністра юстиції з питань державної реєстрації

Як зареєструвати право власності за померлою особою?

Життя – річ непередбачувана. Інколи близькі йдуть від нас доволі неочікувано. На жаль, трапляється так, що особа перед відходом у вічність не завжди має змогу завершити всі заплановані земні справи, включаючи юридичні аспекти.

Більшість людей у момент розлуки з рідною людиною відчують страх, розпач та шалений стрес. У такі хвилини складно думати про спадщину, але все ж таки владнати всі юридичні моменти після смерті близьких необхідно. Тому сьогодні про те, що робити, якщо Ваш спадкодавець саме оформлював право власності, наприклад, на будинок, але раптово ... помер.

Наразі українським законодавством передбачена норма, що дає змогу зареєструвати право власності за померлою особою. Для цього обов'язково має бути заведена спадкова справа (відкрити спадкову справу можна у нотаріуса або у посадової особи органу місцевої влади, що має право надавати обмежене коло нотаріальних послуг).

Які документи необхідно подати?

Розпочну з того, що звернутися для оформлення спадщини необхідно протягом шести місяців з дня смерті спадкодавця.

Реєстрація права власності за спадкодавцем проводиться на підставі заяви спадкоємця. Необхідно подати документи, що підтверджують набуття спадкодавцем права власності на нерухоме майно. Також необхідно подати витяг із Спадкового реєстру про наявність заведеної спадкової справи та документ, що містить відомості про склад спадкоємців. Останній має бути виданий нотаріусом чи уповноваженою на це посадовою особою органу місцевого самоврядування, якими заведено відповідну спадкову справу. Реєстратор вносить до Державного реєстру прав відомості про спадкодавця з обов'язковим зазначенням відомостей про смерть такої особи.

Варто зазначити, що у разі коли нерухоме майно розташоване в межах декількох територій – Автономної Республіки Крим, областей, м. Києва чи м. Севастополя, реєстрація прав проводиться в межах однієї території, що обрана заявником.

Хто здійснює відповідну реєстрацію?

Державна реєстрація прав проводиться за заявою державним реєстратором в межах області, де розташоване майно. Але підкреслюю, що реєстрація прав у результаті вчинення нотаріальної дії з нерухомим майном, об'єктом незавершеного будівництва проводиться лише тим нотаріусом, яким вчинено таку дію.

Також з урахуванням місцезнаходження нерухомого майна зареєструвати право власності за померлою особою може нотаріус, який відкрив спадкову справу. Для спадкоємця такий варіант буде найзручнішим.

Складні ситуації. Як знайти вихід?

Ситуація № 1

Існує декілька спадкоємців, один без згоди іншого відкриває спадкову справу. Інший спадкоємець хоче змінити нотаріуса для оформлення права власності. Що робити?

Спадкова справа заводиться нотаріусом за місцем відкриття спадщини на підставі поданої першою заяви про прийняття спадщини. При заведенні

спадкової справи нотаріус за даними Спадкового реєстру перевіряє наявність справи, договору, заповіту.

Спадкові справи, відкриті з порушенням вимог Цивільного кодексу України, повинні бути передані за належністю нотаріусу, до компетенції якого входить ведення цієї спадкової справи. Теж саме при встановленні факту одночасного відкриття декількох спадкових справ.

У разі наявності у одного із спадкоємців бажання оформлювати спадщину у іншого нотаріуса чинне законодавство не передбачає передачу спадкової справи від одного нотаріуса до іншого.

Ситуація № 2

Що робити, коли декілька спадкоємців? За ким оформити право власності?

У першу чергу право на спадкування мають діти спадкодавця, у тому числі зачаті за життя спадкодавця та народжені після його смерті, той з подружжя, який його пережив та батьки. У другу – рідні брати та сестри спадкодавця, його баба та дід як з боку батька, так і з боку матері. Третя черга – рідні дядько та тітка спадкодавця, у четверту чергу – особи, які проживали зі спадкодавцем однією сім'єю не менш як п'ять років до часу відкриття спадщини, п'ята черга – інші родичі спадкодавця до шостого ступеня споріднення включно, а також утриманці спадкодавця, які не були членами його сім'ї. Спадкоємці за законом одержують право на спадкування по чергово. Кожна наступна черга спадкоємців за законом одержує право на спадкування у разі відсутності спадкоємців попередньої черги, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини або відмови від її прийняття.

Ситуація № 3

Якщо нотаріусу анулювали свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю?

У разі анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю, нотаріус зобов'язаний передати справи до нотаріального архіву області чи м. Києва.

При зверненні фізичної чи юридичної особи до іншого нотаріуса щодо видачі свідоцтва про право на спадщину у тих випадках, коли спадкову справу передано на зберігання до архіву, нотаріус витребує з державного нотаріального архіву відповідну справу разом із відповідними документами та оформлює спадщину.

Ситуація № 4

Відкрили спадкову справу на території так званих ДНР чи ЛНР, що робити?

Якщо спадкова справа була заведена у державній нотаріальній конторі

Державні нотаріальні контори Донецької та Луганської областей, що були розташовані на тимчасово неконтрольованій території, на сьогодні переміщені у населені пункти, на території яких органи державної влади здійснюють свої повноваження в повному обсязі.

Архіви державних нотаріальних контор, що переміщені, залишились у приміщеннях державних нотаріальних контор, що були розташовані на тимчасово неконтрольованій території. Доступ до зазначених архівів, а також до державних нотаріальних архівів Донецької та Луганської областей на сьогодні відсутній у зв'язку із захопленням цих приміщень представниками незаконних

озброєних формувань.

У зв'язку з вищевикладеним видати свідоцтва про право на спадщину за спадковими справами, які заведені у зазначених нотаріальних конторах, на сьогодні неможливо.

Водночас визнати право власності на спадкове майно в порядку спадкування спадкоємець може шляхом звернення до суду з позовом про визнання права власності в порядку спадкування.

Для визнання права власності на спадкове майно в судовому порядку до суду необхідно надати в тому числі постанову про відмову у вчиненні нотаріальної дії.

Якщо спадкова справа була заведена у приватного нотаріуса

На сьогодні доступ до архівів приватних нотаріусів, які здійснювали чи здійснюють приватну нотаріальну діяльність на території населених пунктів, де органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, відсутній. У зв'язку з тим, що архіви залишились у приміщеннях, які розташовані на таких територіях.

Крім того тимчасово припинено доступ нотаріусів до Єдиних та Державних реєстрів інформаційної системи Міністерства юстиції, а саме: Державного реєстру обтяжень рухомого майна, Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, Спадкового реєстру, Єдиного реєстру спеціальних бланків нотаріальних документів та до Єдиного реєстру довіреностей до закінчення антитерористичної операції на сході України.

Для вирішення питання з оформлення спадкових прав спадкоємець може звернутися до суду для визнання права власності на спадкове майно в порядку спадкування. Водночас законодавством визначено, що відсутність свідоцтва про право на спадщину не позбавляє спадкоємця такого права. При цьому слід зазначити, що видача свідоцтва про право на спадщину спадкоємцям, які прийняли спадщину, ніяким строком не обмежена.

Ситуація № 5

Нотаріусу анулювали доступ до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно

У разі анулювання доступу нотаріуса до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, нотаріус позбавлений можливості вносити інформацію до цього реєстру у разі вчинення нотаріальної дії з нерухомим майном.

Однак якщо нотаріус уже розпочав здійснювати реєстраційну дію і доступ до реєстру йому було заблоковано, то Мін'юст вирішує питання про передачу справи іншому нотаріусу, що забезпечує зберігання реєстраційних справ у паперовій формі.

Тема спадкування є однією з найскладніших та найменш приємних, але вона є дуже важливою. Громадяни повинні розуміти алгоритм дій у разі, якщо спадкодавець не встиг зареєструвати своє право власності за життя (http://censor.net.ua/blogs/5873/yak_zarestruvati_pravo_vlasnost_za_pomerloyu_os_boyu). – 2017. – 27.04).

***

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Роман Семенуха, народний депутат, «Самопоміч»

Інвестиції у майбутнє. Перспективи недержавних Пенсійних Фондів України

Пенсійна реформа в Україні стала топовою темою. Цьому є декілька причин: величезний дефіцит українського Пенсійного фонду, ризик краху ПФУ, домовленості України з МВФ. Ми маємо різні варіації пенсійної реформи, масу політичних думок і повну відсутність чіткої стратегії щодо впровадження єдиного сприятливого для українців пакету законопроектів. Сприятливим варіантом є той, в якому людина зможе не просто витягувати за рахунок свого гаманця мінімальний прожитковий мінімум теперішніх пенсіонерів, а й забезпечити власну гідну старість.

Солідарна система пенсійного забезпечення цього не реалізує, тож, очевидною є необхідність запуску другого та «оживлення» третього рівня систем пенсійного забезпечення, що являють собою фінансові накопичення працівника на свою старість. Учасники другого рівня пенсійної системи роблять обов'язкові відрахування від заробітної плати, які ПФУ має не пускати на виплату пенсій теперішнім пенсіонерам, а зберігати та в ідеалі примножувати для власника накопичувального рахунку. Ці виплати робляться у лімітованому відсотку від зарплати та зберігаються під лімітований відсоток, гарантований безпосередньо Фондом. Учасники третього рівня не обмежені лімітами, вони самі вирішують, який відсоток сплачувати та обирають для себе ту запропоновану програму, за якою, на їх погляд, будуть мати вигоду. Майбутній пенсіонер може сам вибрати клієнтом якого фонду він стане: державного чи недержавного.

Термін «оживлення» для третього рівня використаний не випадково. Він працює, але в мінімальному обсязі. Ним користується всього 832 тис. осіб, загальні накопичення яких становлять близько 2 млрд грн. Якщо з цих даних вивести середню цифру для кожного користувача, вона становитиме лише 2403 грн з одного рахунку. Це говорить про те, що люди побоюються робити в НПФ великі внески та користуються найменшими відсотковими внесками. Якби третій рівень запрацював у нормальному режимі, ситуація виглядала б інакше.

Прості підрахунки демонструють: якщо людина буде робити внески у розмірі всього 3 % від зарплати, то за 36 років страхового стажу вона накопичить 200 000 грн. Це – розрахунки за базовими параметрами, в яких враховано приблизне накопичення 16 % в рік (сьогоднішні пропозиції державних банків). Мається на увазі, що державний фонд буде примножувати гроші на 16 % та вище, що дасть можливість отримувати пенсію 1800 грн на місяць (у цінах 2017 р.).

Для порівняння: сьогодні середня пенсія за даними ПФУ становить 1828 грн при 22 % ЄСВ та 18 % ПДФО.

В Україні перший та єдиний бум на користування недержавними пенсійними фондами було зафіксовано 10 років тому, коли український уряд тільки-но заговорив про реформування пенсійної сфери. Оглядаючись на Захід, НПФ почали створювати професійні об'єднання. Згодом з'явилися і відкриті недержавні пенсійні фонди. Але очікування багатьох засновників не виправдали

себе, українці, навчені невдалими внесками та виховані суто солідарною системою пенсійного забезпечення, виявились не готовими до таких інноваційних впроваджень. Не можна назвати обережність людей невиправданою, адже деякі з них справді не змогли повернути власні гроші зі збанкрутілих фондів, насамперед тому, що держава в цьому випадку не виступила ефективним регулятором їх діяльності. Така ситуація склалась із КУА «Пенсійне забезпечення», розпорядником якого був НПФ «Перший національний» (вкладниками були співробітники «Імексбанку») та «Піоглобал Ессет Менеджмент» НПФ «ІФД КапіталЪ», куди вклали свої накопичення співробітники компанії «Лукойл».

Держава має гарантувати збереження внесків вкладників у НПФ, адже державні органи видавали ліцензію на їхню діяльність. Сьогодні цей ринок контролюють дві комісії: Нацкомфінпослуг та Нацкомісія з цінних паперів та фондового ринку. Обидві структури займаються перекиданням відповідальності одна на одну. За впровадження пенсійної реформи реструктуризація їх функціоналу може відродити ефективність НПФ. Звичайно, за тих умов, що впровадження пенсійної реформи не стане черговою фікцією чинної влади.

За відсутності державного контролю та відповідної законодавчої допомоги ситуація з НПФ в Україні виглядає сумнівно. Більшість з них знаходяться в замороженому стані. Минулого року за даними Української асоціації інвестиційного бізнесу працювало 66 НПФ. 52 з них – відкриті, тобто доступні для будь-якого українського вкладника, інші 8 – корпоративні, створені установами виключно для своїх співробітників.

Минулорічна офіційна звітність Нацкомфінпослуг демонструє – на українському ринку НПФ великих гравців критично мало. НПФ, що обслуговують більше 10 тис. осіб, займають 10,17 % від усього обсягу. 22,36 % – це НПФ, що обслуговують від 1 до 10 тис. осіб, а 28,47 % – зовсім маленькі установи, що мають менше тисячі клієнтів.

Активи цих фондів разом становили майже 2 млрд грн, при цьому фактично мільярд з них становлять фінанси НПФ Нацбанку. При загальній кількості у 832 тис. осіб, лише 13 тис. є учасниками НПФ Нацбанку, але саме вони є розпорядниками 50 % фінансового обігу всіх українських недержавних пенсійних фондів. Другий мільярд розподілено між 24 НПФ. Невеликі установи в середньому мають активи близько 1 млн грн, при цьому нерідко засновники готові продавати свій фонд усього за 10 % від вартості, але купувати їх майже нікому – великі установи не бачать у цьому сенсу.

Як сьогодні НПФ зберігають і примножують внески клієнтів? Якщо прослідкувати їх інвестиційні вподобання, за даними Української асоціації інвестиційного бізнесу пріоритет віддається цінним паперам, доля цих активів становить майже 50 %. Ще близько 40 % активів розміщені в банківських установах, тільки 2 % – у банківських металах, 1,5 % вкладається у нерухомість, останні 1,4 % належать іншим. Державні облігації є безсумнівними лідерами серед об'єктів інвестувань. Лише професійні НПФ віддають рівну перевагу в цінних паперах як державним, так і корпоративним облігаціям.

Якщо виходити за рамки теми НПФ і говорити про інвестиції, то з кожним роком українські інвестори віддають перевагу виводу прямих інвестицій, тобто

акціонерного капіталу, закордон. За даними Державної служби статистики ще 2 роки тому обсяг таких інвестицій з України до економіки інших держав становив 6,3 млрд дол.

Причина бізнес-міграції – це не лише пільгові умови та низькі ставки, а й можливість отримання громадянства. Інвестуючи в економіку Великобританії бізнесмен отримує право на громадянство через 6 років, Італія видає громадянство через 10 років, а Німеччина – через 3.

Що ж стосується іноземних недержавних пенсійних фондів, одна з найбільш провідних систем цієї галузі створена в США. Американська пенсійна система розподіляється на соціальну та накопичувальну. Соціальна має схожі риси з українською солідарною системою, але, якщо у нас це і розуміють під терміном «пенсія», то в США таку пенсію взагалі не розглядають як основний пенсійний актив. Американці формують свої пенсії протягом робочого стажу по системі спеціальних накопичувальних державних і недержавних програм. Фонди, що цим займаються, є найбільшими довгостроковими інвесторами в американську економіку.

Діють два види пенсійних накопичувальних програм. Перший – зі встановленими виплатами, що гарантують клієнту фіксований розмір пенсії, другий – зі встановленими внесками. Останній отримав більший попит та розвиток. Ці пенсійні програми фінансуються як робітником, так і роботодавцем, а їх клієнти мають право обирати, в які запропоновані інвестиційні проекти підуть накопичені на рахунку кошти. Внески до таких пенсійних програм не оподатковуються державою. Завдяки інвестиційній діяльності фонду клієнт може отримувати до 9 % річних. Людина може закрити власний пенсійний рахунок через кілька років після виходу на пенсію, знявши з нього всі накопичені кошти.

Впровадження другого та третього рівня пенсійного забезпечення в Україні наразі стикається з декількома проблемами: небажанням влади братись за довгостроковий проект і глибоке реформування, а також низька інформованість людей про свої можливості. Два роки тому Світовий банк зробив прогноз для України: без впровадження накопичувальної системи стандартна пенсія українця в 2040 р. буде коливатись від 15 до 20 % від середньої заробітної плати. Ті обіцянки підвищення пенсій, які роздає нині Прем'єр-міністр, є нездійсненними в довгостроковій перспективі. Презентована реформа уряду Гройсмана взагалі не передбачає розвитку трирівневої системи пенсійного забезпечення в Україні. Добре, що ця реформа поки що не є істиною в останній інстанції.

Проте, якщо б сьогодні третій рівень пенсійного забезпечення був розвинутий, сьогоднішні 12,5 млн пенсіонерів за вищевказаними розрахунками дали б актив НПФ у розмірі близько 84 млрд дол. За такої підтримки для економіки Україна не потребувала б ніяких іноземних кредитів, що підтверджується світовою практикою. Провідні держави використовують свої пенсійні фонди як активних гравців інвестиційного ринку. Загальні активи найбільших 300 світових ПФ становлять 6 трлн дол. Пенсійні фонди в деяких державах виграють інвестиційні перегони навіть у золотовалютних резервів. Найбагатший ПФ – японський, в його розпорядженні знаходиться 1,5 трлн у.о.

Високі динамічні показники доходності демонструють європейські пенсійні фонди (8 %), а також стабільні ПФ США (6 %).

Тож, майбутнє як українців, так і самих недержавних пенсійних фондів сьогодні цілком знаходиться в руках влади, все залежить від обраного сценарію дій

http://censor.net.ua/blogs/5923/investytsiyi_u_mayibutnye_perspektyvy_nederjavnyh_pensiyinyh_fondiv_ukrayiny). – 2017. – 5.05).

***

Блог на сайті «Компанії, банковские счета, сделки, налоги»

Про авторв: Д. Савчук, Е. Безарова

Содержать слово: Суды уклоняются от самостоятельного установления содержания иностранного права и перекадывают эту обязанность на стороны процесса

Применение сторонами сделки материального английского права к содержанию договора – частое явление, что обусловлено очевидными преимуществами английского права, среди которых – гибкость и диспозитивность основных институтов, его эффективные инструменты и пр.

В настоящей статье рассматривается принцип автономии воли, способы установления содержания иностранного права, случаи из судебной практики украинского суда, в частности и особенности, неприменения или неправильного применения судами английского права. Статья привлекает повышенный интерес внимательным отношением к судебной практике.

Возможность применения

Автономия воли сторон выбирать законодательство страны, которым будут регулироваться их правоотношения, закреплена в ст. 5 Закона Украины «О международном частном праве» (Закон об МЧП). Указанным Законом предусмотрены также ограничения в применении иностранного права, а именно: отсутствие иностранного элемента в правоотношениях, оговорка о публичном порядке, императивные нормы в законодательстве Украины, регулирующие соответствующие правоотношения, исключительный перечень сфер применения иностранного права в договоре.

Суды Украины при рассмотрении споров с участием иностранных элементов вправе применять иностранное право на основании ст. 8 Закона о МЧП, ч. 4 ст. 4 Хозяйственного процессуального кодекса (ХПК) Украины и ч. 6 ст. 8 Гражданского процессуального кодекса (ГПК) Украины.

В соответствии с положениями законодательства о международном частном праве выяснение содержания иностранного права осуществляет суд, в том числе при содействии сторон судебного процесса. Так, согласно ст. 8 Закона о МЧП, суд, применяя право иностранного государства, устанавливает содержание его норм в соответствии с их официальным толкованием, практикой применения и доктриной в соответствующем иностранном государстве. Способами установления содержания иностранного права являются: 1) обращение суда в установленном законом порядке в Министерство юстиции Украины (Минюст) или другие компетентные органы и учреждения в нашей

стране или за рубежом; 2) привлечение экспертов; 3) предоставление сторонами судебного процесса документов, подтверждающих содержание норм права иностранного государства, на которые они ссылаются в обосновании своих требований или возражений; 4) иное содействие сторон в установлении содержания этих норм.

Установление содержания

В письме Высшего специализированного суда Украины по рассмотрению гражданских и уголовных дел (ВССУ) «О практике рассмотрения судами гражданских дел с иностранным элементом» от 16 мая 2013 г. № 24754/0/413 отмечается, что установление содержания иностранного права является обязательством, возлагаемым на суд (*ex officio*), и подробно описаны способы получения информации об иностранном праве, которые следует использовать суду.

Как свидетельствует судебная практика, при направлении запроса в Минюст для установления содержания норм иностранного права суды руководствуются порядком выполнения международных договоров по вопросам предоставления правовой помощи в гражданских делах относительно вручения документов, получения доказательств и исполнения судебных решений, утвержденным приказом Минюста № 1092/5/54 от 27 июня 2008 г., а также положениями Европейской конвенции об информации относительно иностранного законодательства (Конвенция об информации). Так, например, по делу № 922/1195/13 по иску компании «Виасат Украина» к компании «Телерадиокомпания “Эпсилон ТВ”» о взыскании задолженности на основании договора о кабельном оповещении определением суда от 29 июля 2013 г. было принято решение направить в Минюст запрос об информации относительно английского права в рамках взаимной правовой помощи между государствами в гражданских или коммерческих делах на основании Конвенции об информации и пункта 3 Положения о Минюсте, утвержденного Указом Президента № 395/2011 от 6 апреля 2011 г.

Однако следует отметить, что суды в подавляющем большинстве случаев уклоняются от самостоятельного установления содержания иностранного права и обязывают стороны процесса предоставить документы, подтверждающие его содержание.

Причинами такого явления могут быть длительность процедуры получения информации об иностранном праве через государственные органы и нежелание суда принимать собственные меры по установлению норм иностранного права. Так, в постановлении Апелляционного суда г. Киева от 8 декабря 2008 г. (по делу № 22/175) указано, что 13 октября 2008 г. суд направил запрос в Минюст о получении информации об иностранном праве, но в течение двух месяцев ответ предоставлен не был, в связи с чем суд вынес решение, исходя из доказательств об иностранном праве, предоставленных сторонами.

Случаи неприменения

Как показывает судебная практика, суды высших инстанций достаточно часто отменяют решения нижестоящих судов в связи с неправильным применением или неприменением ими английского права, о чем свидетельствуют следующие примеры.

В деле № 359/7264/15ц по иску компании Douglas Alliance LTD о признании неправомерным увольнения и восстановления на работе судами первой и апелляционной инстанций было установлено, что применению подлежит английское право, поскольку это было предусмотрено трудовым договором и основное место работы находилось не в Украине. Однако в связи с тем, что истец не предоставил подтверждения о содержании английского права, суды отказали в его применении.

Постановлением ВССУ от 12 октября 2016 г. решения предыдущих инстанций были полностью отменены, в частности, на основании неправильного выбора судами материального права, подлежащего применению. В своем решении суд отметил следующее: «Исходя из изложенного, ошибочным является вывод суда о том, что именно истец должен доказывать содержание норм права Англии (совершать действия, направленные на установление содержания этих норм), ведь именно на суд возложена обязанность содействия всестороннему и полному выяснению обстоятельств дела, установления характера спорных правоотношений и норм материального права, подлежащих применению, в том числе и принятие мер для выяснения содержания норм права Англии».

Неправильное применение

В деле № 61525/3060410527 по иску компании Douglas shipping and Trading S.L. к компании Summit Enterprises Ink. о взыскании убытков за задержку в ремонте и убытков, связанных с нарушениями контрактов на ремонт теплоходов, Одесский апелляционный хозяйственный суд в постановлении от 22 февраля 2007 г. признал, что суд первой инстанции неправильно применил нормы английского права и пришел к необоснованным выводам, поскольку использовал только один источник информации о получении содержания иностранного права, пренебрег своей обязанностью, касающейся получения такой информации в самостоятельном порядке. В частности, судом было отмечено, что выводы английского эксперта в форме аффидевита и копии судебных решений без перевода, предоставленные стороной для подтверждения содержания английского права, не служили достаточными основаниями для принятия судом правильного решения.

Игнорирование судом

В деле № 910/21992/13 по иску компании «Бауман Трейд» к компании TBI Financial Services B.V. и публичному акционерному обществу «Всеукраинский акционерный банк» о признании недействительным рамочного договора о покупке акций решениями суда первой и апелляционной инстанций договор был признан недействительным в связи с несоответствием его части о применении английского права императивным нормам законодательства Украины. Высший хозяйственный суд Украины (ВХСУ) в постановлении от 1 июля 2015 г. указал, что вывод нижестоящих судов о невозможности применения английского права является преждевременным. В частности, ВХСУ признал, что применение английского права в рамочном договоре не противоречит императивным нормам законодательства Украины, поскольку частноправовые отношения основываются на принципах юридического равенства, свободном волеизъявлении и имущественной самостоятельности. С

учетом этих и других выводов дело было направлено на повторное рассмотрение в суд первой инстанции.

Хозяйственный суд г. Киева в решении от 29 сентября 2015 г. по результатам повторного рассмотрения установил, что рамочный договор является соглашением между акционерами смешанного типа, включает как вопросы купли-продажи акций, так и вопросы, связанные с управлением и деятельностью украинского акционерного общества (одна из сторон рамочного договора). Хозяйственный суд отметил, что в соответствии с законодательством Украины положения рамочного договора относительно порядка управления и деятельности акционерного общества регулируются исключительно правом Украины, а не английским правом, на что указано в пункте 9 постановления Пленума Верховного Суда Украины «О практике рассмотрения судами корпоративных споров» от 29 октября 2008 г.

Суд пришел к выводу, что раздел рамочного договора «Применяемое право» является недействительным, поскольку не соответствует требованиям действующего законодательства Украины, соответственно, при разрешении спора должно применяться материальное право Украины.

Таким образом, как следует из указанных решений, причинами неприменения или неправильного применения судами английского права могут быть уклонение суда от самостоятельного установления содержания английского права, использование лишь одного источника о нормах английского права, а также игнорирование императивных норм украинского законодательства, регулирующих соответствующие правоотношения.

Законодательство возлагает первоочередное обязательство по выяснению норм иностранного права на суды. Однако суды в подавляющем числе случаев перекладывают эту обязанность на стороны процесса. Установление судами в самостоятельном порядке норм иностранного права обеспечило бы большую объективность и обоснованность решений, чем при использовании ими лишь доказательств о содержании норм иностранного права, предоставленных сторонами процесса (<http://www.interlegal.com.ua/corporate/?p=2423>). – 2017. – 16.04).

***

Блог на сайті «НикВести»

Про автора: Ірина Френкель, експерт з питань культури Проектного офісу секторальної децентралізації, радниця міністра культури України.

Культурна децентралізація і доля бібліотек

Процес фіскальної децентралізації в галузі культури відбувся в період 1994–1996 рр., коли на місцеві бюджети були передані повноваження фінансування установ культури. Це була перша хвиля закриття не лише бібліотечних установ, а й загальні тенденції погіршення фінансування закладів на місцях.

Враховуючи тенденції, що спостерігались, у 2011 р. Законом України про культуру було затверджено базову мережу закладів культури. Згідно зі ст. 22 цього Закону «Виключення закладів культури з базової мережі можливе лише за

погодженням із центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах культури та мистецтв {Частина третя ст. 22 із змінами, внесеними згідно із Законом № 5461-VI від 16.10.2012}».

Враховуючи процеси, які відбуваються в новостворених ОТГ, 19 січня 2017 р. міністр культури України Є. Нищук звернувся до голів ОДА та об'єднаних територіальних громад із листом, в якому було роз'яснено про дію окремих статей закону, зокрема ст. 22. У разі, коли порушується Закон України про культуру, необхідно звернутись до Міністерства культури та повідомити про порушення чинного законодавства.

Цього за фактом не відбувається, що говорить про неналежне виконання обов'язків з боку керівників – керівники структурних підрозділів галузі культури повинні виконувати Закон і вимагати виконання засад цього документу від керівників нижчого рівня.

На жаль, здебільшого обласні та районні управління/відділи культури повільно реагують на процеси у власних областях/районах і про закриття установ Міністерство дізнається по факту. Крім того, кожен обласний центр України має Наукову бібліотеку, яка також повинна виконувати не лише методичні функції, а й адвокатувати права працівників бібліотечної сфери в області, формуючи регіональну політику. Процеси децентралізації створюють для цього всі умови.

Одним із головних пріоритетів діяльності Міністерства культури на 2017 р. є Забезпечення доступу до якісного культурного продукту незалежно від місця проживання. У рамках виконання цього пріоритету станом на сьогодні Міністерство культури допрацьовує «Мінімальний культурний кошик», в якому будуть зазначені не лише кількісні, а й якісні показники, та стандарти устаткування установ культури. Але дію закону України про культури ніхто не відміняє.

Ми звернулись до Н. Морозової, директора обласної наукової бібліотеки ім. Тімірязєва (Вінницька область). «Створення інтелектуального простору громади – це головне завдання сьогоднішньої місцевої влади. Центром, навколо створюється такий простір повинна бути бібліотека. Але в сучасному розумінні. Якщо бібліотека не спроможна надавати якісні аналітико – синтетичні інформаційні послуги – слід сідати за парту і навчатись. Кадровий потенціал бібліотечних працівників нажалі залишився на рівні 80 років, коли бібліотека вважалась книгозбірнею.

У сьогоднішньому хаосі інформаційних потоків – бібліотекарі повинні бути посередниками між терабайтами інформації і людьми. Нажалі, цього не відбувається особливо на базовому рівні.

Бібліотека – один з найдавніших культурних інститутів. За довгий період людської історії її соціальні функції зазнали істотних змін. Призначенням перших бібліотек було зберігання документів. З часу свого виникнення до сьогоднішніх днів бібліотека пройшла перший етап еволюції суспільної місії: від обслуговування потреб правлячої еліти до задоволення суспільних потреб. Бібліотека перетворилася в соціальний інститут, що містить інформаційні та культурні компоненти і забезпечує стійкість зв'язків і відносин у рамках суспільства.

Особливість сучасної епохи полягає в тому, що вона є ареною відразу двох революцій, ментальної і технологічної: перша пов'язана з процесом глобалізації та формуванням нової культурної парадигми, друга – з наслідками техногенного вибуху в сфері комунікацій. Відбуваються громадські трансформації впливають на бібліотеки настільки рішуче, що змінюють не лише всю систему бібліотечної праці і бібліотечних ресурсів, а й вперше ставлять питання про «межі» бібліотечного простору і самих основах існування традиційних бібліотек і їх функцій. Зміна ролі, призначення бібліотек відбивається на взаєминах бібліотеки з суспільством і окремими соціальними інститутами, веде до трансформації професійних цінностей бібліотечної етики, професійної свідомості бібліотечної спільноти.

Додаток:

Стратегічні напрями розвитку бібліотек:

1. Удосконалення нормативно-правової бази, яка стосується діяльності бібліотек, та врегулювання стандартів бібліотечно-інформаційної галузі відповідно до міжнародних стандартів.

2. Створення системи гарантованого бюджетного фінансування основних бібліотечних послуг і реформування механізмів отримання та використання надходжень з інших джерел фінансування.

3. Створення нової архітектури інтегрованої бібліотечної системи країни на основі універсального доступу та економічної доцільності.

4. Забезпечення професійного розвитку персоналу бібліотек, оновлення системи бібліотечно-інформаційної освіти та підвищення кваліфікації.

5. Модернізація матеріально-технічної бази та інформаційно-технологічної інфраструктури бібліотек (<http://nikvesti.com/blogs/show/10651>). – 2017. – 29.04).

***

Блог на сайті «Обозреватель»

Про автора: Микола Томенко, громадський та політичний діяч України, лідер Громадського руху «Рідна країна»

Подвійні стандарти щодо подвійного громадянства

Позбавлення українського громадянства нардепа А. Артеменка, депутата Одеської міськради О. Боровика та інших осіб у черговий раз привертає увагу до проблеми подвійного громадянства.

Нагадаю, що, як мінімум, останні 10 років я наводив велику кількість аргументів і звертався до різних інституцій (починаючи від СБУ і закінчуючи керівниками держави) щодо небезпеки для національних інтересів України відсутності правового механізму набуття та позбавлення іншого громадянства. Мої аргументи отримували лише відписки від цих органів про те, що ніякої

загрози для національної безпеки чи національних інтересів України це питання не несе.

І от, як бачимо, сьогодні праві та націоналістичні політичні партії сусідніх держав (Румунії, Угорщини) так чи інакше актуалізують тему власних національних автономій на нашій території, посиляючись передусім на кількість людей, що мають їхнє громадянство. Мовчу вже про використання Росією не лише потреби «захисту» російськомовних мешканців України, а й тих, що мають паспорти громадян Росії.

Подібна історія складається і з вільним тлумаченням набуття українського громадянства та виходу з іншого громадянства для різноманітних «VIP-заробітчанин»: при прийомі на посади в органи державної влади, в структури медіа, спорту тощо.

На сьогодні ситуація виглядає так: дві статті Конституції описують загальний статус проблеми з громадянством, Закон «Про громадянство України» не містить чітких норм, які би визначали процедуру отримання іншого громадянства та, відповідно, чітку процедуру покарань за порушення конституційної норми про єдине громадянство України.

З огляду на це, черговим ПОЛІТИЧНИМ РІШЕННЯМ можна вважати Указ Президента про припинення громадянства А. Артеменка, О. Боровика та інших осіб. Обґрунтовувачі правомірності дій Президента (це, здебільшого, депутати від БПП та Радикальної партії Ляшка) пояснюють тим, що, мовляв, суб'єкти покарання самі зізналися у наявності іншого громадянства, окрім українського. Але за такою логікою виходить, що всі злочинці, які не зізнаються у своїй провині, можуть бути не покарані, і лише ті, хто зізнається у своєму злочині, понесе покарання...

Додатковим аргументом «обґрунтовувачів» є те, що люди, які мають інше громадянство, захищають інтереси передусім іншої країни, а не України... Але тоді виникає питання: навіщо ми тримаємо в. о. міністра охорони здоров'я, якщо вона, за такою логікою, захищає інтереси американської медицини? А керівники «Укрзалізниці» та «Укравтодору», очевидно, захищають інтереси Польщі? Я вже не кажу про групу високопоставлених чиновників у системі правоохоронних органів, які, очевидно, відстоюють грузинські інтереси? У цьому переліку можна згадати і колишню очільницю Міністерства фінансів, яка, отримавши з рук Президента українське громадянство, не зреклася американського, і нині, очевидно, захищає відповідні інтереси, фактично, 51-го штату США Пуерто-Рико...

До речі, і сам Указ П. Порошенка є унікальним по своїй суті, бо там знаходимо дійсно «правове» та «законодавчо обґрунтоване» формулювання: «Вважати такими, що втратили громадянство України» таких-то осіб. Як? Чому?..

Отож, цілком очевидно, що проблема подвійного громадянства в Україні має бути врегульована. Необхідний спеціальний закон, який передбачить чіткі умови набуття та виходу з українського громадянства, а також відповідне покарання за порушення цих норм.

А на сьогодні очевидно одне: в органах державної влади загалом (маю на увазі не лише парламент, уряд, систему правоохоронних органів, а і органи

місцевого самоврядування, депутатський корпус усіх рівнів) не має бути людей, що мають подвійне громадянство! Це аксіома.

Але для того, щоб карати за це, треба щонайменше ухвалити відповідний закон та під нього – нормативні акти, які даватимуть можливість не застосовувати подвійні стандарти за політичним чи іншим замовленням (<https://www.obozrevatel.com/politics/02417-podvijni-standarti-schodo-podvijnogo-gromadyanstva.htm>). – 2017. – 5.05).

***

Блог на сайті «Судебно-юридическая газета»

Про автора: Андрій Авторгов, адвокат, канд. юрид. наук, керуючий партнер ЮФ «Агентство з питань боргів та банкрутства».

Стягнення основної винагороди приватного виконавця: конфлікт інтересів чи конфлікт норм закону?

5 жовтня 2016 р. набрали чинності Закони України «Про виконавче провадження» та «Про органи та осіб які здійснюють виконання судових рішень і рішень інших органів».

Зазначеними законами виконання рішень судів та інших органів, окрім державних виконавців, покладено також і на приватних виконавців.

У випадку виконання рішення приватним виконавцем з боржника в порядку, передбаченому для стягнення виконавчого збору, стягується основна винагорода приватного виконавця.

Відповідно до Постанови КМУ від 8 вересня 2016 р. № 643 «Про затвердження Порядку виплати винагород державним виконавцям та їх розмірів і розміру основної винагороди приватного виконавця», приватний виконавець, який забезпечив повне або часткове виконання виконавчого документа майнового характеру, одержує основну винагороду у розмірі 10 % стягнутої ним суми або вартості майна, що підлягає передачі за виконавчим документом.

Приватний виконавець, який забезпечив фактичне виконання в повному обсязі виконавчого документа немайнового характеру, за яким боржником є фізична особа, одержує основну винагороду в розмірі двох мінімальних заробітних плат, а за яким боржником є юридична особа, – у розмірі чотирьох мінімальних заробітних плат.

Відповідно до положень Закону України «Про виконавче провадження», основна винагорода приватного виконавця може бути стягнута або ж на стадії розподілу стягнутих з боржника сум, або ж шляхом винесення окремої постанови про стягнення винагороди у передбачених законом випадках після закінчення виконавчого провадження або повернення виконавчого документа стягувачу.

Постанова про стягнення основної винагороди приватного виконавця є виконавчим документом (п. 5 ч. 1 ст. 3 Закону).

Разом з тим з буквального тлумачення норм Закону «Про виконавче провадження» вбачається, що приватний виконавець не може виконувати у примусовому порядку винесену ним самим постанову про стягнення основної винагороди з огляду на те, що, згідно з п. 1 ч. 4 ст. 5 Закону, приватний

виконавець не може виконувати рішення у випадку, якщо боржником або стягувачем... є сам виконавець.

Тобто приватний виконавець буде вимушений відсилати постанову про стягнення основної винагороди або іншому приватному виконавцю, або органу державної виконавчої служби, подаючи при цьому заяву про примусове виконання такої постанови та сплачуючи авансовий внесок.

Виходячи з логічного тлумачення закону, з великою долею ймовірності можна припустити, що законодавець, з метою запобігання конфлікту інтересів, мав на увазі випадок неможливості виконання самим виконавцем (державним або приватним) рішення судового або несудового органу, ухваленого на його ж користь, проте в жодному випадку не заборону на стягнення основної винагороди приватного виконавця.

Схожа ситуація складається і з штрафами, накладеними приватним виконавцем на боржника під час виконання рішення.

Так, відповідно до п. 4 ч. 2 ст. 5 Закону України «Про виконавче провадження», приватний виконавець не може виконувати рішення, за якими стягувачем є держава.

Тобто зі змісту цієї норми вбачається, що постанова приватного виконавця про стягнення штрафу має бути направлена до органу державної виконавчої служби.

Разом з тим з пред'явленням такої постанови до виконання виникнуть труднощі з огляду на те, що виконавчий документ пред'являється до виконання за заявою стягувача, а приватний виконавець не є у цьому випадку стягувачем.

Виходом з цієї ситуації можуть бути такі законодавчі зміни: ч. 2 ст. 5 Закону України «Про виконавче провадження» слід доповнити положенням про те, що заборона на виконання приватним виконавцем рішень, за якими стягувачем є держава, не поширюється на стягнення штрафів, накладених на боржника приватним виконавцем під час виконання рішення, а в ч. 4 цієї ж статті потрібно зазначити про те, що обмеження щодо виконання виконавчих документів, де стягувачем є приватний виконавець, не поширюються на постанови про стягнення з боржника основної винагороди приватного виконавця (<http://sud.ua/blog/2017/04/28/103457-styagnennya-osnovno-vinagorodi-privatnogo-vikonavtsya-konflkt-nteresv-chi-konflkt-norm-zakony>). – 2017. – 28.04).

***

Блог на сайті «Судебно-юридическая газета»

Про автора: Віталій Вікторович Кулаков

Кто должен отвечать за распространение недостоверной информации в Интернете

В связи с невероятным развитием и популярностью сети Интернет сегодня уже сложно встретить человека, который не знает, что это такое.

Сегодня в Интернете ищут работу, продают товары, рекламируют продукцию, т. е. делают все, что только можно представить. Интернет фактически заменил живое общение, внедрив социальные сети, форумы, блоги,

которые пользуются огромной популярностью. На созданных ресурсах люди обмениваются мнениями, выражают свою позицию, характеризуют личности, пишут статьи и т. п., однако, в некоторых случаях, изложенная информация носит не только положительный эффект, а и негативный – по отношению к человеку или группе лиц. Речь идет о ситуации, когда в Интернете распространяется информация, которая не соответствует действительности и является неправдивой. Если подобный случай произошел на телеэфирах или в печатных средствах массовой информации, то тут легче найти виновника – видно, как минимум, кто автор текста. Но что делать, если такая информация распространена в Интернете или, еще хуже, автор текста неизвестен? В этой статье мы попробуем с этим разобраться.

Согласно ч. 1 ст. 277 Гражданского кодекса Украины (ГК Украины), физическое лицо, личные неимущественные права которого нарушены в следствии распространения о нем и (или) членах его семьи недостоверной информации, имеет право на ответ, а также на опровержение этой информации.

При этом недостоверной считается информация, которая не соответствует действительности или изложена неправдиво, т. е. содержит данные о событиях и явлениях, которых вообще не было или которые были, но сведения о них не соответствуют действительности.

Кроме этого, законодатель уточняет, что негативная информация, распространенная о лице, считается недостоверной, если лицо, которое распространило такую информацию, не докажет противоположное.

Таким образом, в соответствии с ч. 2 ст. 302 ГК Украины, физическое лицо, которое распространяет информацию, обязано убедиться в ее достоверности.

Защищая свои права, лицо, в отношении которого распространена недостоверная информация, должно доказать факт того, что такое распространение информации порочит его честь, достоинство и деловую репутацию.

Если говорить о распространении негативной информации в сети Интернет, то ответчиком по такому делу является автор соответствующего информационного материала и собственник веб-сайта/портала. При этом именно истец (человек, который защищает свое честное имя. – Ред.) обязан найти и установить данные этих лиц, поскольку эта информация должна быть отображена в исковом заявлении (ст. 119 ГК Украины).

Если же автор распространенной информации неизвестен или его место проживания/нахождения установить не удастся, если информация носит анонимный характер и доступ на сайт является свободным, то надлежащим ответчиком по такому делу будет сам собственник веб-сайта, на котором размещался информационный материал, поскольку именно этот собственник ресурса создал технологическую возможность и условия для распространения недостоверной информации.

Такую правовую позицию сегодня поддерживают судебные органы, рассматривая подобные дела. Однако, каждая ситуация имеет свой подтекст, свою структуру, особенности, поэтому в каждом отдельном случае, нужно выбрать свою тактику защиты, чтобы гарантированно защитить нарушенное право. Все возможно, но важно только знать, что делать

(<http://sud.ua/blog/2017/05/10/103683-kto-dolzhen-otvechat-za-rasprostraneniye-nedostovernoj-informatsii-v-internete>). – 2017. – 10.05).

***

Блог на сайті «Pravotoday.in.ua»

Про автора: Е. А. Морозов, адвокат (судебная защита)

Виселення боржників з іпотечного майна: судово-правовий аспект

Виселення із жилого приміщення (будинку, квартири), що є предметом іпотеки, у зв'язку зі зверненням стягнення на предмет іпотеки без надання іншого помешкання.

19.12.2017 р. Верховним Судом України була розглянута справа № 6-3057цс16 стосовно неоднакового застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, а саме ст. 109 Житлового кодексу Української РСР, ст. 38–40 Закону України від 5 червня 2003 р. № 898-IV «Про іпотеку», що спричинило ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах.

Вирішуючи питання про усунення цієї невідповідності та розбіжностей у застосуванні судом касаційної інстанції норм матеріального права, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України виходила з нижчевикладеного.

За змістом ст. 47 Конституції України ніхто не може бути примусово позбавлений житла інакше як на підставі закону за рішенням суду.

Частиною першою ст. 40 Закону України «Про іпотеку» передбачено, що звернення стягнення на передані в іпотеку житловий будинок чи житлове приміщення є підставою для виселення всіх мешканців, за винятком наймачів і членів їхніх сімей. Виселення проводиться у порядку, встановленому законом.

Нормою, яка встановлює порядок виселення із займаного житлового приміщення, є ст. 109 ЖК УРСР, у частині першій якої передбачені підстави виселення.

Частина третя цієї статті регулює порядок виселення громадян.

Прикінцевими положеннями Закону України «Про іпотеку», який набрав чинності з 1 січня 2004 р., внесено зміни до ЖК УРСР, зокрема текст ст. 109 викладено в новій редакції.

За змістом ч. 2 ст. 40 цього Закону та ч. 3 ст. 109 ЖК УРСР у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин, після прийняття рішення про звернення стягнення на передані в іпотеку житловий будинок чи житлове приміщення шляхом позасудового врегулювання на підставі договору всі мешканці зобов'язані на письмову вимогу іпотекодержателя або нового власника добровільно звільнити житловий будинок чи житлове приміщення протягом одного місяця з дня отримання цієї вимоги. Якщо мешканці не звільняють житловий будинок або житлове приміщення у встановлений або інший погоджений сторонами строк добровільно, їх примусове виселення здійснюється на підставі рішення суду.

ВАЖЛИВО: Аналіз зазначених правових норм дає підстави для висновку про те, що вимога письмового попередження про добровільне звільнення

житлового приміщення стосується лише такого способу звернення стягнення на предмет іпотеки, як позасудове врегулювання на підставі договору, і не застосовується в порядку звернення стягнення за рішенням суду.

Задоволення позову про виселення мешканців з переданого в іпотеку житлового приміщення не залежить від дотримання іпотекодержателем ч. 2 ст. 40 Закону України «Про іпотеку».

З урахуванням ч. 2 ст. 39 цього Закону відповідне рішення може бути прийняте судом (за заявою іпотекодержателя) одночасно з прийняттям рішення про звернення стягнення на предмет іпотеки.

Аналогічне положення міститься у постанові ВСУ від 09 вересня 2015 р. у справі № 6-455цс15.

Разом з тим відповідно до ч. 2 ст. 109 ЖК УРСР громадянам, яких виселяють з жилих приміщень, одночасно надається інше постійне жиле приміщення, за винятком виселення громадян при зверненні стягнення на жилі приміщення, що були придбані ними за рахунок кредиту (позики) банку чи іншої особи, повернення якого забезпечене іпотекою відповідного жилого приміщення. Постійне жиле приміщення, що надається особі, яку виселяють, повинно бути зазначено в рішенні суду.

Таким чином, ч. 2 ст. 109 ЖК УРСР установлює загальне правило про неможливість виселення громадян без надання іншого жилого приміщення. Як виняток, допускається виселення громадян без надання іншого жилого приміщення при зверненні стягнення на жиле приміщення, що було придбане громадянином за рахунок кредиту, повернення якого забезпечене іпотекою цього жилого приміщення.

Аналіз зазначених правових норм дає підстави для висновку про те, що під час ухвалення судового рішення про виселення мешканців у разі звернення стягнення на жиле приміщення застосовуються як положення ст. 40 Закону України «Про іпотеку», так і норма ст. 109 ЖК УРСР.

ВИСНОВОК: За змістом цих норм особам, яких виселяють із жилого будинку (жилого приміщення), що є предметом іпотеки, у зв'язку зі зверненням стягнення на предмет іпотеки, інше постійне житло надається тільки в тому разі, якщо іпотечне житло було придбане не за рахунок кредиту, забезпеченого іпотекою цього житла.

Між тим у тому разі, якщо об'єкт іпотеки було придбане не за рахунок кредиту забезпеченого іпотекою, постійне житлове приміщення, що надається особі, яку виселяють, повинно бути зазначено в рішенні суду (Верховний Суд України від 21 жовтня 2015 р. у справі № 6-1033цс15).

Як виняток, допускається виселення громадян без надання іншого жилого приміщення при зверненні стягнення на предмет іпотеки, якщо іпотечне майно було придбано за рахунок кредиту, повернення якого забезпечене іпотекою відповідного жилого приміщення (ч. 2 ст. 109 ЖК Української РСР)».

Аналогічна правова позиція викладена в постанові Верховного Суду України від 11 листопада 2015 р. справа № 1630цс15, від 25 листопада 2015 р. справа № 6-1061цс15 та від 30 вересня 2015 р. № 6-1892цс15.

Отже, при виселенні відповідачів з іпотечного майна (будинку, квартири, тощо) без надання їм іншого постійного житла, суди повинні з'ясувати

джерела коштів, за які було придбано переданий в іпотеку об'єкт нерухомості, зокрема чи це майно було придбано за рахунок отриманого іпотекодавцем кредиту.

Таким чином, якщо за рішенням суду звернуто стягнення на будинок кредитного боржника, шляхом продажу вказаного предмета іпотеки, однак нерухоме майно придбане не за кредитні кошти – виселення боржника без надання іншого приміщення не допускається.

Р. С. Непотрібно також забувати і про правову позицію Верховного Суду України висловлену у справі № 6-1356цс15 від 02.03.2016 р. і яка передбачає нижчезазначене: «7 червня 2014 р. набрав чинності Закон України від 3 червня 2014 р. № 1304-VII “Про мораторій на стягнення майна громадян України, наданого як забезпечення кредитів в іноземній валюті” (далі – Закон № 1304-VII), згідно з п. 1 якого не може бути примусово стягнуте (відчужене без згоди власника) нерухоме житлове майно, яке вважається предметом застави згідно із ст. 4 Закону України “Про заставу” та/або предметом іпотеки згідно із ст. 5 Закону України “Про іпотеку”, якщо таке майно виступає як забезпечення зобов'язань громадянина України (позичальника або майнового поручителя) за споживчими кредитами, наданими йому кредитними установами – резидентами України в іноземній валюті, та за умови, що: таке нерухоме житлове майно використовується як місце постійного проживання позичальника/майнового поручителя або є об'єктом незавершеного будівництва нерухомого житлового майна, яке перебуває в іпотеці, за умови, що у позичальника або майнового поручителя у власності не знаходиться інше нерухоме житлове майно; загальна площа такого нерухомого житлового майна (об'єкта незавершеного будівництва нерухомого житлового майна) не перевищує 140 кв. м для квартири та 250 кв. м для житлового будинку».

Поняття «мораторій» у цивільному законодавстві визначається як відстрочення виконання зобов'язання (п. 2 ч. 1 ст. 263 ЦК України).

Таким чином, установлений Законом № 1304-VII мораторій не передбачає втрату кредитором права на звернення стягнення на предмет іпотеки (застави) у випадку невиконання боржником зобов'язань за договором, а лише тимчасово забороняє примусове стягнення на майно (відчуження без згоди власника).

Крім того, протягом дії цього Закону інші закони України з питань майнового забезпечення кредитів діють з урахуванням його норм.

Оскільки Закон № 1304-VII не зупиняє дії решти нормативно-правових актів, що регулюють забезпечення зобов'язань, то він не може бути мотивом для відмови в позові, а є правовою підставою, що не дає змоги органам і посадовим особам, які здійснюють примусове виконання рішень про звернення стягнення на предмет іпотеки та провадять конкретні виконавчі дії, вживати заходи, спрямовані на примусове виконання таких рішень стосовно окремої категорії боржників чи іпотекодавців, які підпадають під дію цього Закону на період його чинності» (<http://pravotoday.in.ua/ru/blogs/3597/1777/>). – 2017. – 5.05).